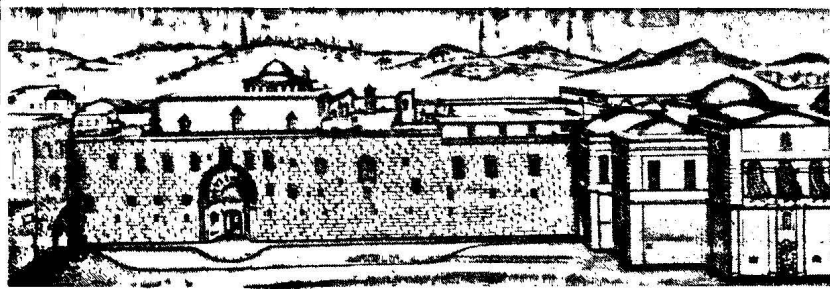

ՄԻՈՆ

Ս՝ ՅԱԿՈԲԵԱՆՅ ՎԱՆԻ ԵԱՅՈՑ ՅԵՐՈՈՒՍԱԼԵՄ

«سیون» مجله ارمنیة شهریه ، دینیة ، ادبیة ، ثقافیة ، للغة والبیان .

"SION" an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology

ԱԶԳԷՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՈՂՈՐՈՒԹԻԱՄԸ ԱՅՅԵՒԿԱՄՕՔՆ
ԱԶԳԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ ԵՒ ԿԹՈՒՍԱՄԵՆԱՆ ՀԱՅՈՑ ԾԱՅՐԱԳ ՈՅՆ
 ՊԱՏՐԻԱՐԷ ՀԱՄԱԶԳԱԿԱՆ ՆԱԽՄԵԾԱՐ ԱԹՈՒՈՅ ԱՐԱՏԵԱՆ ՎՈՒԹԵ-
 ԼԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԷԼԵՑՈՅ ՍՐԲՈՅ ԷԶՄԻԱՇՆԻ

ՔՐԻՍՏՈՍԱՆԸ ՍԻՐՈՑ ՈՂՋՈՑՆ ԵՒ ՈՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԵԼԿԵՈՑ
 ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ, ՊԱՏՐԻԱՐԳՈՒԹԵԱՆ ԵՐՈՒՍԼՒԷՄԻ ՀԱՅՈՑ, ՊԱՏՐԻԱՐԳՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՐ-
 ԳՈՑ ՀԱՅՈՑ, ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑ, ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑ, ՎԱՐԿԱՊԵՏԱՑ, ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ ԵՒ ՍԱՐԿԱ-
 ԻԱԳԱՑ, ԹԵՄԱԿԱՆ ԵՐԵՄԻԱՍԿԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՑ, ԹԵՄԱԿԱՆ ԵՒ ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԳՈՑ ԵՒ
 ՊԱՇՏՈՆԷՐԻՑ ԵՒ ՍԻՐԵՑՆԱԼ ՀԱՄՈՑՆ ՀԱՐԱՏԱՑՆԱԼ ԺՈՂՈՎՐԵԱՆ ՀԱՅՈՑ

ամայն աշխարհի նուիրական սրբա լայր եւ յիեղեղական մշակոյթի
 յաւերժական կորով, բխոսնական երուսաղէմի Սուրբ Յարու-
 քեան Տանարի վերանորոգումը այլեւս անյիսմագելի հաց մըն է:

Յայնի է բոլորիս, քէ մեւ Սուրբ Եկեղեցին բազում զաւեռ է ի վեր, Յու-
 նաց եւ Լասիւնաց Սուրբ Եկեղեցիներու հետ միասին, պահապանն ու վերա-
 կացունն է այս վառաւոր Տանարին, որուն հիմքերը դրւած են Գ. դարուն,
 Մեծն Կոստանդիանոս կայսեր եւ իր աստուածաւէ մօր՝ Հեղինէի ձեռներով:

Ոհա այս Սուրբ Տանարի կամարներուն ճակ է, որ Հայաստանեայց Եկե-
 ղեցին հաստատւած է իր հաւաստի եւ ծառայութեան առաւելութիւնը եւ Սրբոց
 Յակոբեանց յիւստակին վրայ խարսխած իր նուիրապետական Աթոռներէն
 մին, աստուածակառոյց Սուրբ Էջմիածնի օրհնութեամբ:

Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան Սուրբ Աթոռն է այդ, զոր մեր լուսարեակ նախնիք եւ քաջակորով հայրապետները, երբեմն իրենց կեանքի իսկ գնով, պահպանած են իրաւաբար ու ծաղկեալ պահած, մեզի՝ աշտուաններու թողով սրբազան ժառանգութիւն մը, որ բոլորիս համար ունի հոգեւոր եւ ազգային անփոխարինելի նշանակութիւն, Հայ Եկեղեցւոյ միջազգային դիրքին եւ իրաւունքներուն առումով:

Ահա թէ ինչո՞ւ բոլորիս սեպուն պատահն է՝ շարունակել մեր նախնեաց սրբազան գործը եւ ամուր պահպանել Հայ Երուսաղէմի կրօնական ու ազգային այդ մեծ ժառանգութիւնը:

Ամէն հայ հոգեւորական եւ ամէն հայ մարդ պարտքի խորհիլ ու գործի անցնիլ, որպէսզի Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքարանը մօտ ապագային կարողանայ կատարել Սուրբ Թարութեան Տաճարի վերանորոգման իրեն բաժին ինկած ծախքերը:

Արդ, Մենք կոչ կ'ուղղենք նախ Սրբոց Յակոբեանց զինուորեալ միաբանութեան եւ մեր նուիրապետական Աթոռներուն ու մեր բոլոր թեմակալ առաջնորդներուն, որպէսզի անյապաղ աշխատենք անցնին ու միասնական նիգերով օժանդակեն այդ նպատակաւ սկզբնաւորուող հանգանակութեան, որ պիտի կազմակերպուի Պատրիարք Մեր Եղբօր՝ Տ. Եղիշէ Սրբազան Արեւիկոպոսի զինուորութեամբ:

Մտազին կոչ կ'ուղղենք նաեւ համայն մերազն ժողովուրդին եւ բարի ու շինարար գործի նուիրուած հայ կազմակերպութիւններուն եւ նիւնարկութիւններուն, որ իրենց պատրաստութիւնը նկատեն Երուսաղէմի Սուրբ Թարութեան Տաճարի նորոգութեան գործը, լիառաս կերպով յասկացնելով իրենց տաճարութեան իսկ գոհուող նիւթական միջոցները:

Դրամը եւ զայն ճշտապէս կը փառաւորութիւն այն ասեւն միայն, երբ կը յաջողին ծառայել բարի եւ սուրբ գործոց իրականացման:

Քրիստոնեայ հայ ժողովուրդը այս առիթով ալ ապացոյցը թող տայ հոգեւոր - ազգային միասնութեան եւ զոհաբերութեան ու շինարար ոգիի:

Անգամ մը եւս եւ ազգովին ցոյց տանք, թէ ոգեկան արժէքներ դաւանող եւ մեր գերագոյն շահերու գիտակցութիւնը ունեցող ժողովուրդ ենք: Համբաւով փոքր մեր Ազգին փառքի շնորհը ա՛յս գիտակցութիւնն իսկ է:

Քրիստոսասէս Սուրբ Էջմիածնի կողմին, Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց պատմական Աթոռը կը հանդիսանայ Հայ Եկեղեցիին ու հայ ժողովուրդին հոգեւոր - իմացական կայսրութեան սիւներէն մին:

Ամրացնենք ու անշարժ եւ շին պահենք այդ Սուրբ Աթոռը:

—≡ Ս Ի ՈՒՆ ≡—

12. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1962

« Ապրիլ-Մայիս »

Թիւ 4-5

ԽՐԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՍՐՏԱԳԻՆ ԿՈԶ ԲՈՎԱՆԴԱԿ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՈՐ Ի ՍՓԻՒՌՍ ԱՇԽԱՐՀԻ

Ազգիս աստուածարեալ Հայրապետը, Նորին Ս. Օծութիւն Տ. Տ. Վազգէն Ա. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, Սփիւռքի բովանդակ հայութեան ուղղած իր որբատառ կոնգակով, սրտագինս կը հրաւիրէ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ բոլոր հարազատները, որ աւագ պարտականութիւն նկատեն Երուսաղէմի Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան գործին բերելու իրենց լիակատար մասնակցութիւնը:

Նուիրական պարտաւորութեան այս հանդիսաւոր առիթով, միացնելով մեր տկար ձայնը ազգիս Վեհին սրտագին կոչին, կը հրաւիրենք Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ բոլոր զաւակները, կազմակերպութիւններն ու Հաստատութիւնները, որ քաղցր յօժարութեամբ կատարեն հայու իրենց այս նուիրական պարտքը:

Մեր երախտաւոր նախնիք, աւելի քան ԺԶ. դարեր, ի զին գերագոյն գոհողութիւններու ըրած են իրենց լաւագոյնը Ս. Երկրին մէջ ապահովելու իրենց հաւատքին ու արեան զինը եղող հոգեւոր և ազգային այս ժառանգութիւնը: Այժմ մերն է կարգը ընելու մեր կարելին՝ պահելու և մեր յաջորդներուն յանձնելու ազգին այս պարծանքը: Ասիկա միայն եկեղեցական ու ազգային պարտականութիւն մը չէ, այլ նաև փառք մը միջկրօնական և միջազգային այս նուիրական ոստանին մէջ:

Նիւթական պահանջը նորոգութեան այս գործին համար, աննախընթացօրէն մեծ է, սակայն ոչ անկարելի: Մեր ժողովուրդը, որուն կեանքը գոհողութիւններու շարք մըն է եղած դարերով, բնաւ չէ թերացած իր նուիրական

զղացումներու և պարտականութեան հեղումին մէջ, և զիտցած է տալ միշտ իրմէն՝ իրենս:

Հաւտքակնութեանց դարն է որ կ'ապրինք, հաւաքական ճիգերու և զիտակցութեան զոհաբերումներով միայն իրենց յաջողութեան աւարտին կրնան յանգիլ այս կարգի մեծ և բազմապոհանջ ձեռնարկներն ու պարտականութիւնները:

Ի մտի պէտք ենք ունենալ որ Հայ ժողովուրդը ոչ միայն այսօր, այլ նոյնիսկ անցեալի մէջ չէ ունեցած և չունի սրբավայր մը, որ կարենայ հաւասարիլ երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց ժառանգութեան:

Ս. Տեղեաց դարաւոր մեր իրաւունքներով և ճեփականութիւններով, առնոց կրօնական ու ազգային արժէքներով, իբրեւ ուխտավայր քրիստոնեայ Հայ սերունդներու Սրուսաղէմի Աթոռը կը գրաւէ տեղ մը, որուն կրօնական տարածքը հողիներու վրայ վեր կը փնայ ամէն չափերէ և բաղդատութիւններէ:

Հայրենիքէն հեռու, բայց սրբութեան գերագոյն կեդրոնին մէջ, Ս. Յակոբը իր Մայրավանքով, մեր Տիրոջ Ս. Յարութեան և Ս. Ծննդեան Տաճարներով, և ուրիշ Սրբատեղիներու իր իրաւունքով, է, և կը փնայ մեր Տիրոջ անշիջանելի լոյսին ու հաւատքին կանթեղը Սիրոյի բարձունքին՝ և հայուն հոգեկան աշխարհին վերեւ մշտավառ ու պայծառ: Այդ լոյսը մեր ազգին միութարութիւնը, պատիւն ու պարծանքն է: Հայ երուսաղէմի պահպանութիւնը Տիեզերական Երուսաղէմին մէջ, պէտք է ըլլայ մեր ազգասիրական գերագոյն պարտականութիւնը, որովհետեւ հոգևոր այս ժառանգութիւնը Տունն է ազգին:

«Եթէ մոռացայց զքեզ, Երուսաղէմ, մոռացի զիս ալ իմ», Սղմոսբազուկին խօսքը հարկ է որ արձագանքէ ամէն հայու սրտին մէջ՝ որպէսզի չկործանի մեր ներսը այն զօրութիւնը, որ մեր ազգային պահպանութեան և շինութեան միակ ազդակն է եղած:

«Եկայք շինեսցուք սուրբ զիտրանն լուսոյ», կ'երգէ Եկեղեցւոյ քնարը՝ Որեւէ ժամանակէ աւելի ներկայիս համար կարծես արժէք ունի հրաւերի այս երգը: Ահարժեքաւորութիւն է որ ամբողջ հայութիւնը սիրտ սրտի մօտեցուցած եւ ձեռք ձեռքի խօսենելով, ընէ իր կարելին, մեր Տիրոջ հրաշալոյս Գերեզմանի, Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան սրբազան ու սրտանուէր տուրքը գոյացնելու:

Վստահ ենք թէ արտասահմանի մեր եկեղեցանուէր ու ազգասէր հայութիւնը թոյլ պիտի չտայ ինքզինքին որ Լուսաւորչի և Տրդատայ, Վկայասէրի և Պահլաւունեաց, Բագրատունեաց և Ռուբինեանց շինութիւններով, աւանդուութիւններով և յիշատակներով սկզբնաւորուած և պայծառացած, ինչպէս նաեւ Պարոնտէրներու, Շլիթայակիրներու և իրենց արժանաւոր յաջորդներու բարի ջանքերով արդիւնաւորուած այս հրաշալի Տունը ազգին, դադրի իր դարաւոր

դերէն, որովհետեւ Ս. Երկրի մէջ մեր գոյութեան կառոյցն ու իրաւունքը, իր լոյսն ու ներշնչումը կը ստանայ Ս. Յարութեան Տաճարէն, մեր Տիրոջ հրաշալոյս Գերեզմանի խորհուրդէն:

Օն ուրեմն, ժողովուրդ Հայոց որ ի սփիւռս աշխարհի, եղիր զոհաբերք և պողաբեր, նման աստուածասէր քու նախնեաց, զի Տէր Աստուած անպտղատու ժողովուրդներուն արմատները, նոյնիսկ եթէ անոնք ըլլան հաստաբուն, արմատախիլ կը բառնայ աշխարհէս:

Շրջափոխելով մարդարէին խօսքը, կ'ըսեմ քեզի, ժողովուրդ Հայոց, դարձ, նայեա, տես և այց արա սրբազան այգւոյս այսմիկ, և դարման տար սմա: Անտէրունջ մի՛ թողուր Ս. Յակոբայ հոգևոր այգիին կենսատու ծառը, Ս. Յարութեան տիեզերալոյս Տաճարին վերանորոգման գործը, և վստահ եղիր թէ քու տուած մէկի փոխարէն հարիւրապատիկ պիտի ստանաս: Վասնզի ըստ Աւետարանի անսուտ խոստման, բաժակ մը սառ շուրն անգամ անվարձ չի մնար:

Ինչ որ ընենք Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեանը համար, Հայ Եկեղեցիին ըրած կ'ըլլանք: Այն Եկեղեցիին՝ որ հոգևոր ու հարազատ Մայրն է եղած մեր բոլորին, անաղարտ պահելով այն ամէնը որ հայեցի է, որ սուրբ է, որ սկիզբն է եղած մեր բոլոր ուրախութիւններուն և տրտմութիւններուն, աղբիւրը մեր բոլոր յոյսերուն և երազներուն: Առանց Հայ Եկեղեցւոյ չեմ զգացումին, մենք հազիւ թէ հայ ենք:

Սիոնի նուիրական բարձունքին վրայ տաղաւարուած Հայ Երուսաղէմը այն սրբազան տապանակն է այսօր, որուն մէջ պահուած է հազար տնգամ նահատակուած բայց յաւերժ կենդանի ազգի մը մխիթարութեան և հաւատքի մուրհակը: Ան այսօր համագործութիւնն է հին ու նախկին մեր բոլոր վանքերուն, և կոչուած է ժամանակի պահանջներուն համաձայն ընելու, ինչ որ անոնք ամէնքը, միասին կամ յաջորդաբար, ըրին հետգնետէ դարերու ընթացքին:

Երկնաւոր Բանանայապետն Յիսուս Քրիստոս սրբազան Իր այս կայքէն թող շնորհէ մեզի բոլորանուէր զոհաբերման այդ լուսաւոր զգացումը, որպէսզի ի հաստատութեան և ի պայծառութեան մնայ Ս. Յարութեան աշխարհամատուռ Տաճարը, ի փառս Աստուծոյ Բարձրելոյ և ի մխիթարութիւն ազգիս մերոյ սիրելոյ:

Ողջոյն սիրոյ ամէնուդ՝ ի ծառայէս Աստուծոյ, և օրհնութիւն ամենայն Սրբատեղեաց Սրբոյ Քաղաքիս և ի Սրբոյ Առաքելական Աթոռէս:

Աղօթարար

ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Պատրիարք Երուսաղէմի

30 Մայիս 1962

Ի վանս Սրբոց Յակոբեանց
Երուսաղէմ

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ՅԻՍՈՒՍԻ ԼԱՑԸ

(Մաղկազուրդի թօնին առիթով)

«Տեսնալ զգաղաքն՝ ելաց ի վերայ նոսա
(ՂկԱ. ԺԹ. 4) :

Հաս հրէից կրօնական սովորութեան, ամէն ալք մարդ տօներու ասթիւն Երուսաղէմ գալու էր, եթէ հիւանդ չէր կամ բանաւոր պատճառ մը հստակ չգտուէր։ Միւս տօներուն եթէ չէր կրնար գալ, զէմ Բաղդադէն տօնին Երուսաղէմ ըլլալու էր։ Յիսուս ալ, հետեւելով հրէից նոյն սովորութեան, Պասեքի տօնին Երուսաղէմ կու գար, բայց անպաշտօն կերպով։ Իսկ իր վերջին տարին՝ Ուրբա Քաղաքը մտաւ պաշտօնապէս և սփռոքք քաղաքը։

Հոսովի կայսրերը և կամ մեծ զօրավարներ աշքառու յաղթութիւններ ատենելէ յետոյ երբ մայրաքաղաք մտնէին՝ մեծամեծ ցոյցերու և ժողովուրդի յարգանքին ու մեծարանքին առարկայ կը դառնային։

Հին ատեն, պարսկերէր յաղթականներու անցնելիք ճամբաներուն վրայ ժողով ու շաքար կը սփռէին։ Շաքար յաղթութեան նշան կը համարուէր, իսկ ծաղկը՝ խաղաղութեան։ Երբ պարսից Քոնքրսէս թագաւորը յաղթանակով կ'անցնէր Հիւսիսային (Տարսանէլ) վրայէն, հանդիսականներ տաճարապետ Գուրիս կը սրահէին չորս զին և օդը կը լեցնէին անոյշ բուրմունքով, ինչպէս նաեւ իր անցնելիք ճամբաներուն վրայ ծաղկներ կը փռէին։

Միւսն Ողեքսանդր երբ մեծ յաղթանակով Բաբելոն մտաւ, հրեք մղոն երկարութեամբ իր անցնելիք ճամբուն վրայ ծաղկներ փռեցին։ Երբ Պամպէս մեծ յաղթանակով Հոսով մտաւ՝ ժողովուրդը փառայից յարգանքով ընդունեց զինքը և մեծ ուրախութիւն սարքեց։ Երկու օր շարունակ գերիններու սողանքը Բաբելոն քաղաքը յաղթանակով պահեց։ Բաբելոն միտադեայ տախտակներու վրայ պարտուած ազգերու, ինչպէս նաեւ գրաւուած քաղաքներու ու

երդրներու տնունները զրուած՝ ժողովուրդին կը ցուցադրուէին։

Յիսուս ևս վերջին անգամ այսպէս յաղթական թափումով և ժողովուրդին խանդավառութեամբ ընդունուեց։ Միւսն Յիսուս կողմէ ուրախութեամբ ստուար թաղմունքներ զինքը զիմաւորեց արմատներէն և ձիւններէն ճիւղերով և իր հազուադէպ գետնին փոխով։ Ինքը քանի կը յառաջանար, խոնարհ կենդանիի մը վրայ նստած, ամէն մարդ օղբանհատ կը պոռար և զինքը կը յարգէր։ Ողբանհատ կը նշանակէ սօրհնեալ եղիցիոյ։

Ինչո՞ւ Յիսուս ձիւն վրայ հեծած չէր երբ Երուսաղէմ մտաւ։ Հին ատեն ճամբորդութիւնը ձիով կամ էջով տեղի կ'ուսնեար։ Առաջինը պատերազմը կը խորհրդանշէր, իսկ երկրորդը՝ խաղաղութիւնը։ Այս իսկ պատճառաւ Յիսուս երկրորդին վրայ հեծած էր։ Ժողովուրդը զիմաւորեց զինքը արմատներէն և ձիւններէն ոտերով։ Երբ արմատներէն հրէից մէջ, իսկ ձիւններէն ճիւղերը՝ խաղաղութեան։ Պայտնութեան զրգին է։ Վրիտան մէջ երբ արդարեանք որպէս յաղթական երկիրք կը մտնէ, իրենց ձեռքին մէջ արմատներէն ճիւղեր բռնած են։

Մեծ մարդիկ ընդհանրապէս ժողովրդային ցոյցերէ կը խուսափեն։ Ինչո՞ւ Յիսուս տեղի տուաւ այս ցոյցերուն։ Ասոր համար կրնան յիշել զէթ երկու բանաւոր պատճառներ։

Նախ՝ անոր համար որ այս մասին մարգարէական գուշակութիւններ կային որոնք կատարուեալու էին։ Եւ՞ ճշմարտութեամբ Եւրոպայի երկրներէն վերցրել, մանկանց ու կարեկեր օղակոյց բերեալ զովորիւն կատարեցին՝ քրեանութիւններով համար, որպէսզի բռնաւոր ու վրէժխնդիր լըցնեն (ՍՄԺ. Ը. 1-2)։ Եւ՞ ճշմարտութեամբ ուրախացիր, ո՞վ Սիոնի աղբիկ, ճնշուեալի պաղպուկ, ո՞վ Երուսաղէմի աղբիկ, անո՞ր բազաւոր բեզի կու գայ, անիկա արդար է ու փրկիչ, հեզ է եւ իբրեւ վրայ հեծած եւ իբրեւ ձապի՝ աւանակի վրայ (Ձաք. Թ. 9)։

Երկրորդ՝ Յիսուս տեղի տուաւ այս ցոյցերուն, որպէսզի ինքզինքը ժողովուրդին ծանօթացնէ իբրեւ Մեծաւ հրէից և փրկիչ բողոքական մարդկութեան։

Մարզիկ կան որոնք ցոյցերու առթիւ կը հպարտանան, ուսնք ալ, ընդհակառակը, ցոյցերու մէջ աւելի խոնարհ եղի մը կը յայտնաբերեն: Ասիկա մարդոց նկարագրէն կախեալ է: Ճէշն Բորթըր անուն հեղինակ մը իրաւամբ կը մատնանէ. «Առաւել է լալ ուրախութեան մեզ քան քեռախանութիւն լացի ասեմ»: Իսկ ուրիշ հեղինակ մը, Ճօզէֆ Պրուքս, կ'ըսէ. «Ինչպէս բարձրաբերձ լեռները աղբիւրներով՝ նոյնպէս մեծ քաղաքները առանձնաւոր չափերով կը մասնացնուին»:

Յիսուսի լացը ցոյց կու տայ թէ Նա ոչ թէ հպարտացած էր, այլ, ընդհակառակը, աւելի հեզ ու խոնարհ էր ժողովրդային այս ցոյցերուն մէջ: Անգլիացի ծանօթ հեղինակ Ճան Բլաքին կ'ըսէ. «Կը հաւատամ քե իրական մեծ անձնաւորութեան արժանիքը իր հեզութեան մեջ երեւան կու գայ»: Իսկ Ճորանքլին կը պատգամէ. «Սրբի կ'ուզես հեզութիւն ստղծել, հեռեւէ Յիսուսի եւ Սոկրատէսի: Յիսուս իրապէս հեզութեան տիպար օրինակ մը կը հանդիսանայ մեզի՝ որ իրեն ուղղուած զոգանանդներու տեղատարափներուն մէջ իսկ ցոյց տուաւ խոնարհութեան ոգին»:

Ըստ Աւետարանական պատմութեան, Յիսուս երկու անգամ լացաւ իր կեանքին մէջ, անգամ մը Ղազարոսի մահուան առթիւ, իսկ անգամ մըն ալ՝ Ծաղկազարդի ժողովրդային ցոյցերուն մէջ: Առաջինը յուզումի արդիւնք էր, իսկ երկրորդը՝ խոնարհութեան տպաւորութեան ներքին տեղի ունեցած իրական լաց մը: Ինչո՞ւ լացաւ Յիսուս:

Ա. — Յիսուս լացաւ հրէից խեղճութեան համար: — Յիսուսի ժամանակ հրեաները իրապէս խեղճ էին իբր արգ: Անոնք կը նմանէին հօտի մը՝ որ զօրքի է քաջ հովիւէ, և փոթորկալից ծովու վրայ տատանող նաւի մը՝ որ նաւապետ չունի: Բառին լայն առումով, անոնք ամբողջ մըն էին. եթէ մարդու մը համար մէկը օգնանաւոր պոռաք՝ ամէնքն ալ անոր հետեւիով նոյնը կը պտուային, իսկ քանի մը օրեր ետք եթէ նոյն մարդուն համար ուրիշ մէկը օր խաչ հան զգաս կանչէր, իրենք ալ թուրքակալ պէս զայն կը կրկնէին: Այս է ահա իրական առաջնորդ զօրքի ամբողջ մը հոգեբանութիւնը: Ուստի ազգ մը որքան բարեբախտ պէտք է համարէ ինքզինքը եթէ տեսիլք

ունեցող առաջնորդներ ունի, գիտակից, իմաստուն ու հեռատես ղեկավարներով կը կառավարուի: Երբ Յիսուս տեսաւ հրէից ճշմարիտ ղեկավարներէ զօրքի ապրիւններին թափառելը, չկրցաւ ինքզինքը զոգել և լացաւ: Ի՞նչ է լացը:

Լացը չէ ուրիշ բան քան իմաստուն արտաքին նշանը: Լացը ունի մէկէ աւելի տեսակներ: Ռոմանթի Դիդիեյի երբ տեսաւ իր եղբայրները՝ իսկոյն լացաւ. ասիկա կու տեսնուին լաց էր: Անազ շինարարի գլուխը երբ Պատրոս ուրացաւ իր Տէրը, զղջաց անմիջապէս և սկսաւ գոռոնապէս լալ, այս ակունքներէն լաց էր: Երբ Դաւիթ իր զաւկին՝ Արիստոքոսի մահուան լուրը առաւ, լացաւ ծանրապէս. այս ալ կրնանք կոչել ռաբուլութեան լաց: Իսկ երբ մայր մը իր զաւկին խեղճութիւնը տեսնէ՝ վայրկեանապէս կու լայ: այս չորրորդը կարեկցութեան լաց է: Յիսուսի լացը այս վերջին տեսակէն էր: Երբ Ան տեսաւ հրեաներուն խեղճութիւնը, կարեկցեցաւ անոնց և լացաւ:

Հայ ժողովուրդը նաև այսօր սփռուքի մէջ կը տատանի ամէն փշոզ հովէ: Իրական հայ հայրենասէր մը երբ կը դիտէ այս ոգաւոր վիճակը, չի կրնար չլալ: Էջմիածնայ Մայր Տաճարի զրան առջև Որիմիան Հայրիկի տապանաքարին վրայ հետեւալ նախադասութիւնը գրուած է. «Նուազող վեօից հայրենեաց հայոց»:

Երբ հայկական դատի համար Որիմիան եւրոպա կ'երթար, իրեն ըսին թէ ինքը եւրոպական լեզու չի գիտեր, եւրոպական կերպերուն ծանօթ չէ, ինչպէս կրնայ հայ ցեղին դատը ներկայացնել: Որիմիան ասոր ի պատասխան ըսաւ. «Են թէ եւրոպական լեզու չեմ գիտեր, բայց տիեզերական լեզուն գիտեմ, և տիեզերական լեզունով աս նոյն կը խօսեմ»: Հարցուցին իրեն թէ ինչ է տիեզերական լեզուն, իր աչքերը ցոյց տուաւ և ան կուլում ազգիս ցաւերուն համար, և այդպիսով անոնց կը ներկայացնէ ցեղիս գաղտնի ըստ: Յիսուսի ան իր բախար հայրութեան բախարն հետ նոյն նաեցուցած՝ իր ուրախութիւնը հայութեան ուրախութիւնը և իր լացը հայ ժողովուրդին լացն էր: Անգլիացի բանաստեղծ Սամուէլ Թամսըն կ'ըսէ. «Այս որ կալ սէր, երախտ ցաղիքներն եւ կարեկցութիւն՝ ոնց է լացը»:

Բ. — Յիսուս լացաւ հրեայ սագի ապ-
րախտութեան համար: Հրեայ ազգը Աս-
տուծոյ բարեքները վառելած էր մէկէ ա-
ւելի անգամներ, բայց գնահատած չէր զա-
նոնք որովհետեւ կերպով: Մովսէսի ձեռքով Աս-
տուած հրեաները Եգիպտոսի գերութենէն
ազատած էր և Կարմիր Մովզն անվանալով
անցընելով անապատին մէջ մանանալով
կերակրած էր: Ժամանակ մը նահապետեա-
րով, յետոյ դատաւորներով և ապա թա-
գաւորներով զրիւնք կառավարած էր: Ի-
րենց ազգային, ընկերային և կրօնական
կեանքը կանոնաւորելու համար օրէնքներ
տուած էր, մարգարէներու միջոցաւ իրենց
խօսած՝ և ամենէն վերջը իր Սիամոն Ու-
զիւն զրկելով առեւտուած էր աւելի բարձր
պատգամներ, սկզբունքներ և իտելաներ:
Սակայն անոնք այս բոլոր բարեքներուն
հանդէպ ապերախտ գտնուելէն զատ, իրենց
առաջնորդներէն ոմանք նախատած ամանք
հալածած, ոմանք բանալիկած և ոմանք
այսպէսնած էին: Եւ հաւ Յիսուս աշխարհ
եկած էր որպէսզի փրկէր զիրենց իրենց
միջքի կապանքներէն, բայց իրենք կը
պատրաստուէին զԱյն ևս նախատել, հա-
լածել և Գողգոթայի բլուրին վրայ խաչել
անարգ մահուան յանձնել:

Այս իսկ պատճառաւ, Յիսուս բացազան-
չեց և ըստւ. «Ո՛րք երեսուցեմ, երեսուցեմ,
որ մարգարէներ կը ապացնէիք եւ եզրի
դրկուածներ կը քաղովիք, քանի՜ անգամ
եւ զպոստիւս ժողովել ուզեցի, ինչպէս հաւը
իր ձագերը բեւեռուց ցակ կը ժողովէ եւ դուք
չուզեցիք: Ահա՛ ձեռք ցուցր ձեզի աւերակ
պիտի մնայ» (Մատթ. ԻԲ. 37-38): «Բար-
մի ցեսեք այն ջրհորիմ ուրկէ ջուր կը խմես»: Այս
գեղեցիկ խօսքը արձանագրուած էր
հրէից Թալմուս գրքին մէջ, բայց անոնք
ազգովին թափանցած չէին անոր իմաստին
և չէին ճանչցած իրենց տոյցութեան օրը,
հետեւաբար կուրօրէն և անպիտանցաբար կը
զրկէին գէպի գահաւորութիւն և կործանում:

Կտթէ կ'ըսէ. «Ապերախտութիւնը ցնալ
մը օկարուցիւն է, խելացի մարդիկ չեստայ
որ ապերախտ ըլլան»: Ինքնաշիջ ժողովարար
եթէ իրապէս խելացի ըլլաւ, ցոյց չէր տար
ապերախտութեան այս վատ ոգին: Ծաղ-
կազարդի օրը երբ Յիսուս անհաւ իրենց
վրայ այս ապերախտութեան ոգին, օգով-

ածնառնեհրու ազազակը ոչ միայն գինքը
չխառնազառնէ՝ այլ, ընդհանրապէս, իր
աշքերէն տրցունքներ գուրս բերաւ: Քանի
իրենց այս յարգանքը անկեղծութենէ չէր
սր կը բղխէր, այլ խուճանային հոգեբաւ
նութենէ և ամբոխազարական զգացումներէ և
Իերնով զՅիսուս կը ցօղէին, բայց սրտով
Անոր հակառակ էին:

Ըստ Յովսէփ անուն հեղինակի, «Անոնք
որոնք զԱստուած կը ճանչնան» խոնարհ են,
եւ անոնք որոնք իրենք զիրենք կը ճանչնան՝
չեն կրնար հպարտ ըլլալ: Հրեայ ազգը տե-
սակ մը հայաբուսութիւն ունէր, որ զնոսի
պարծանքի մը հետեւնքն էր. շրթունքով
զԱստուած կը ճանչնար, ասկայն սրտով
Անկէ հեռու կ'ապրէր: Իրականութեան մէջ
ոչ պիտուած կը ճանչնային և ոչ աչ իւ-
րենց զիրենք: Իրենց սիրտը անգագա զար-
ձած էր, զԱստուած կը փառաբանէին մե-
քենաբար և ոչ թէ գիտակցաբար: Ականք
ունէին չէին բար, աչք ունէին չէին տես-
նէր, սիրտ ունէին չէին զգար, խզմտանք
ունէին բայց չէին արթննար, տեսակ մը
գերի զարձած էին տգիտութեան, մոլորա-
գութեան և անապատութեան: Ասոր ցախ-
ղուն ապացոյցը այն էր որ այս օգոստոս
նառնեհրու ազազակներէն հինգ տղ զիրջը
զՅիսուս խաչել պիտի հանէին տգիտաբար և
ապերախտօրէն:

Մենք՝ հայերս այլ իբրեւ ազգ Աստուծոյ
նախախնամական օղակցութիւնը վառելած
ենք յաճախ միւր պատմութեան ընթացքին:
Քրիստոնէական կրօնը մեզի օրհնութեան
միջոց մը եղած է մեր ազգային կեանքի
տարեգրութեան մէջ, Քրիստոնէութիւնն է
որ մեզի տուած է զիր, գրականութիւն,
մշակուած բեզու, գեղարուեստ, ճարտա-
րապետութիւն, մանրանկարչութիւն և ինչ-
և կրկնօք ազգովին կը գնահատուինք քրիս-
տոնէութեան այս բարեքները:

Ոչ միայն անհատական կեանքի մէջ
երախտագրութիւնը սենի բազմաթիւ օ-
գուտներ, այլ և ազգային կեանքի մէջ աչ
անուրանալի են անոր բարեքները: Սոկրատ
կ'ըսէ, «Մանկը զնեզ: Եթէ անհաս մը
ճանչնայ իր չափը և գիտնայ իր կարողու-
թեան սահմանները, աշխարհի մէջ առաջը
տանտուած կ'ըլլայ շատ մը չարքներու
նմանապէս եթէ ազգ մը գիտակցի իր անա-

բուժվածներուն և միանգամայն գնահատելով զայնքան երախտաբար կեանքի գոյամարտին մէջ, աւելի գիրտաւ կրնայ պահպանել իր գայութեան իրաւունքը: Երախտաբար ճանչնալ ոչ թէ տկարութեան՝ այլ մեծութեան նշան է: Ուրիշին բրած բարիքը գնահատել ոչ թէ զիջումի՝ այլ ազնուութեան արգիւնք է: Հրեայ ազգը առեւտրի որովհետեւ քարոհեցային ջրհորին՝ ուրիշին՝ ուրիշ ջրհոր կը խմէր:

Գ. Ա. Յիսուս լացաւ Երուսաղէմի ապաւազայ կործանումիմ ճամբար եւս: — Հրեաներն ալ թէն լացին, բայց 35-40 տարի վերջը: Հրեայ ժողովուրդը Մագդաղարդի օրը քանի Երուսաղէմի կը մտնէր, աշխարհ կը խանձաւորէր: Երբ հայտնաւ շէնքերով ու հայաւն տաճարով, Լուկ Յիսուս այս նիւթակն Երուսաղէմին ետին բարոյական Երուսաղէմի խղճարի վրեպել կը նշմարէր հետեւորար տխուր էր ու հաւ լար: Անոնք Երուսաղէմի ներկան կը դիտէին, բայց Յիսուս՝ ապագան անտեղ նիւթակն աշխարհ կը նայէին իրերուն վրայ, իսկ Յիսուս՝ բարոյական աշխարհ:

Սովորական և մեծ մարդոց միջև տարբերութիւնը այս է: Հասարակ մարդը այս օրը միայն կ'ապրի, իսկ մեծ մարդիկ այս օրը ապրելով հանգերով՝ ապագան և ոչ կ'ապրին: Հասարակ անձ մը այս օրուն կ'ապրէր կը ահսնէ, բայց հետեւին մարդիկ ներկայ գէպքերէն ապագան կը գտնակն: Հրեաներ հին տառն տեսնողներ ունէին, որոնք գալիք գէպքերուն մասին գուշակութիւններ կ'ընէին: Նոյնպէս մարգարէներ ունէին, որոնք ապագայի նկատմամբ Աստուծոյ ծրագրերը կը յայտնաբերէին:

Յիսուս ալ իբրեւ մեծ տեսանող և իրական մարգարէ, հրեայ ազգին ապագայ կործանումը կը մտածուէր: Երուսաղէմի հրաքանչ շէնքերուն մասին ապագայի մէջ տեղի ունենալիք տեսարկները կը գիտէր: Եւ յիշատի ալ այդ տեղի ունեցաւ Յ. Ք. 70 թուականին, երբ Տիսաս հկաւ Երուսաղէմը պաշարեց և հրեաներ սոսկայի տառապանքներու ենթարկուեցան: Տաճարի հոյակապ շէնքը հրդեհակայ գարծաւ, Երուսաղէմ քաղաքը աւերակներու վերածուեցաւ և հրեայ ժողովուրդը ապրելու իրաւունքէն զրկուեցաւ: Ողջ մնացող հրեաներ երբ այս բաները տեսան՝ լացին դառն

նապէս, որոնց մասին Յիսուս տարիներ առաջ գուշակութիւններ բրած էր բնիկ թէ սխալ հարի վրայ պիտի չմնայ:

Մարգարէներ երկու աշխուշ ունին, մարտնչութիւն և հոգեւոր: Մարտնչութիւնը աշխուշ այս օրուն գէպքերը կը դիտէ, իսկ հոգեւոր աշխուշ Աստուծոյ ապագայ ծրագրերներուն կը թափանցեն: Երջանիկ է այն ազգը որ ունի իրաւաստ և հետեւին գնահատներ և իրական առաջնորդներ: Սրբակիտեա առաջնորդներն մոլորած օրքան ազգեր կործանումի ենթարկուած են պատմութեան ընթացքին: Հրէից իմաստունը իրաւամբ բսած է. «Առանց մարգարէութեան (սեսիլի) ժողովուրդը կը խոստովնէ (կասկած չի):»

Երեւոյթները մը չար ընկերներու միջոցաւ շիտակ ճամբայէն կը շեղի և շի գիտեր թէ ի՞նչ բաներ պիտի պատահին իրեն: Հետեւին ծնողք մը, զիտակից ուսուցիչ մը, փորձառու բարեկամ մը և կամ հետեւին ազգական մը կրնայ գիտքը զգուշացնել, իր տոջն պարզելով անտես կեանքէ մը յառաջ գալիք օրքուն հետեւինքները:

Նոյնպէս ազգ մը երբ սխալ քաղաքականութեան հետեւի, ընկերային, քաղաքական միասնակար քայլեր տունէ և իր գոյութիւնը վտանգի ենթաւ դնէ, եթէ չուճեցայ իրեն շիտակ ուղղութիւն տուող հետեւին առաջնորդներ, կործանման կ'առաջնորդուի:

Մենք ալ իբրեւ ազգ ապագայ գտնալիք մտած ապագայուն համար, մեր այս օրուն քայլերուն զգուշ պէտք է ըլլանք: Պէտք է որ խաբուինք, մարդ ինչ որ կը ցանէ՝ նոյնը կը հնձէ: Ատելութիւն ցանելով խաղաղութիւն չենք կրնար հնձիլ, ժողովուրդին մէջ հոգեւորականութեան ոգին տարածելով ազգային տնտեսութեան կեանք մը չենք կրնար ձեռք բերիլ:

Ազգ մը կը կործանի արտաքինէն աւելի ներքին թշնամիներու ձեռքով: Երբ ծառի մը մէջ փտախուր սնի, դուրսէն յայտնի չ'ըլլար բայց օր մը չէ օր մը այդ ծառը կ'իյնայ սաստկաշունչ ողբի մը անմիջական ազդեցութեան ներքեւ:

Արդ, Մագդաղարդի այս խորհրդածութիւններուն առթիւ օգտուինք հրեայ ազգին դառն փորձառութիւնէն: Պաշտենք զԱստուծոյ ոչ թէ շրթունքով՝ այլ սրտով և հոգիով: Երբ Աստուծոյ անունը մեր բերանը

առնենք և կամ Անոր առաջին զոհանշույտ
կանչենք, պէտք է որ այս փառաբանու-
թիւնը մեր սրտէն բզխի, ինչ որ սրտաբուխ
է՝ ընդունելի չէ Աստուծոյ և մարդոց
սոջն։ Առնենք քարձր արժանապատու-
ութիւն, բարի փառաբանութիւն, խառն և
զիտակցութիւն, բայց զգուշանանք ազգա-
յին սնապարծութենէ, խմատակութենէ,
փառամոլութենէ և թեթևասովիկ ընթացքէ։
«Եւս վիսեմ քէ մարդ շի կրնար բան մը
ստղծի, եթէ նոխապէս չի ստղծած խոնար-
հութեան դասը», կ'ըսէ Մեղիկոյցի բանաս-
տեղծ և վրայասան ժօրճ Մէրիտիթ։ Մե-
ծութեան մէջ հեղութիւն որքան անհատ-
ներու՝ նոյնքան ալ ազգերու նկարագրեր
բարձրացնող առաքինութիւն մըն է։ Քանզի
հեղերն են որմէք պիտի առաւելակեն երկիրը։
Ազգ մը կը բարձրանայ այն աստիճան՝ ինչ
աստիճան որ հեղութեան մէջ մեծ և մե-
ծութեան մէջ հեղ ըլլալ ստղծի։

Ստղծինք նոյնպէս։ Մաղկապարզի այս
խորհրդածութիւններէն, երախտիքը ձանշ-
նալու առաքինութիւնը։ Ստառած մէ մեր
ստացած անթիւ բարիքներուն նկատմամբ
պէտք չէ որ ապերախս ըլլանք։ Մեր ան-
հատական ու ընկերական կեանքի մէջ ինչ
զօւաբութիւններ որ ունինք՝ Աստուծոյ
ուզած ձեռով, շիտակ ու ուղիղ մեթոտով
լուծելու աշխատինք, և ապերախս չզըս-
նելինք ո՛չ Աստուծոյ ու ո՛չ ալ մարդոց
հանդէպ։

Մաղկապարզի օրը Յիսուսը դիմաւորող-
ներ իրենց հաջօտտեաները փոխելէն ճամբա-
ներուն վրայ։ Մենք ալ մեր մոլութիւնները,
կիրքերը և չար բնաւորութիւնները փոխե-
ք Քրիստոսի ոտքերուն տակ որ նա քայլէ ա-
նոնց վրայէն ու կոխկոտէ պանոսը։ Ասով է
որ մենք կ'աղնուանանք սրտով և կը վե-
րանանք հոգիով գէպի երկնային բարձր ո-
լորտները։ Գէպի Աստուծոյ շնորհաց գահը
ընդունելու համար Անկէ մեր ներքին խա-
ղալութիւնն ու հոգեկան երջանկութիւնը։

ԳԲ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ

ՆՈՒՅՈՒՆ, ԳԱՅԻԺ.

ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԳԱՍԸ

Յիսուսի յարութիւնը հզական դէպք մըն
է կրօնից պատմութեան մէջ, Սոսքեանիե-
րու և առաջինի քրիստոնէաներու քարոզու-
թեան նիւթը գլխաւորաբար Յիսուսի յարու-
թիւնն էր։ Առաքեալ ըլլալ կը նշանակէր
յարութեան վկայ ըլլալ։ Առաքաբանի քա-
րոզիչ նկատուի ուրիշ բան չէր՝ բայց եթէ
Փրկչին յարութիւնը աւետիլ։ Առաքեանիե-
րը Յուդայի տեղ մէկը պիտի ընտրէին,
գաղափարը այն էր իրենց մէջ թէ մէկը
ընտրին որ փայլ ըլլայ Յիսուսի յարութեան
(Գործք. Ա. 22)։ Յիսուս արդէն նախապէս
իրենց ըսած էր թէ երբ վերէն զօրութիւն
ստանան, «Երեւն համար վկաներ պիտի ըլլան
Նրուսաղիմի, Բոլոր Հրեաստանի եւ Սամա-
րիոյ մէջ, մինչև երկրի ծայրերը» (Գործք.
Ա. 8)։ Յիսուսի յարութեան այս քարոզու-
թիւնն էր Քրիստոնէական եկեղեցւոյ
հիմը դրաւ։ Փրկչին յարութիւնը ունի մէկէ
աւելի պատգամներ։

Ա. — Յարութեան առաջին պատգամն է
բարոյական ոյժին բիւր ոյժի վրայ ցարած
յաղթանակը։ — Երբ Յիսուս աշխարհ եկաւ
որպէս լոյս, հրեաները խաւարի մէջ կ'ապ-
րէին և չուզեցին ընդունիլ զայն, որովհետեւ
Ան իրենց խաւարի արարքները երեսն հօր
բերէր և իրենց մեղքերը կը մասնանշէր։
Աւատի առաջին օրէն հախառակեցան իրեն,
և ջանացին կերպ մը գտնել զինքը մէջտե-
ղէն վերցնելու, որպէսզի ազատ համարձակ
չարանակեն իրենց մեղսալից կեանքը։

Սոսքով չկրցան զինքը բռնել և ոչ ալ
իրեն նետ մըցիլ։ ու երբ տեսան որ պիտի
յաղթուին՝ զրպարտեցին զԱյն և որով յա-
գուրդ տուին իրենց տաւրաւաւ կրքերուն։
Զրպարտութիւնը տկարին գէնքն է. տկարը
երբ նեղը մնայ՝ կը զրպարտէ։ Հրեաներ
յիշտոյ իրենց թիւր ոյժին վստահելով,
զինքը խաչի անարդ մահուան յանձնեցին։
Յիսուս աւերեւոյթս Գողգոթայի բլուրին
վրայ պարտուեցաւ թիւր ոյժին առջեւ.
ասոր վրայ հրեաներ խորունկ շունչ տին
և ուրախացան որ իրենց համար նշմարաւ-
թիւն խօսող բերան մը աչիւս քոցուած է
միանգամ ընդմիշտ։

Իրականութեան մէջ ռական պարտուողը հրեաներն էին: Յիսուս թէն ճակատամարտը կորսնցուց, բայց պատերազմը չահեցաւ Իր հոգեկան յաղթանակովը՝ որը Իրեն յարու-
թեամբը ծանուցուեցաւ ի լուր աշխարհի: Վարդանանց պատերազմի ալ տոհմովիս պարտութիւն մըն էր անհաւասար բիրտ ոյ-
ժին առջև, բայց իրականութեան մէջ քա-
րոյական յաղթանակ մը եղաւ հայ ժողո-
վուրդին համար:

Բիրտ ոյժը իրաւ է թէ կրնայ յաղթա-
նակներ տանիլ, բայց անոր յաջողութիւնը
ժամանակաւոր է ու անկայուն. իսկ քարո-
յական ոյժին տարած յաղթանակը ֆիայուն
է ու յախտնական՝ զոր բացորոշաբար կը
տեսնենք Յիսուսի յարութեան հրաշափառ
ղէպքին մէջ: Այս իսկ պատճառաւ, օգո-
րութեամբ չէ, ոյժով չէ, ալ իմ հոգիսովս,
կ'ըսեմ զօրոյ Տէրը (Ձաք. Դ. 6): Այն որ
կատուծայ հոգիով յաղթանակ չի չահիր իր
տարած յաղթանակը միայն իր անկումը կը
փութացնէ:

Բ. — Յարութեան ուրիշ մէկ պատգամն է
աղգարութեան յաղթանակը անաղգարութեան
վրայ: — Հրեաներ անարգար միջոցներու
գիմեցին և կարգ մը կարծեցեալ յանցանք-
ներ գտնելով Յիսուսը մահուան զատապար-
տեցին: Այդ կարծեցեալ յանցանքներն էին. —

1) Յիսուս ըսած էր թէ կարող է տա-
նալը երեք օրուան մէջ քակել և փերաշի-
նել (Մատթ. ԻԶ. 61, Մրկ. ԺԴ. 58):

2) Ինքզինքը Միսիա, այսինքն կատու-
ծայ Որդի կոչած էր (Մատթ. ԻԶ. 63-65):

3) Ժողովուրդը գրգռած էր որպէսզի
Հոռովի կայսրութեան տրուելիք հարկը
չվճարէ (Ղկս. ԻԳ. 2):

4) Ինքզինքը Հրկից Թագաւոր անուա-
նած էր և ժողովուրդին մէջ եղած էր
խռովարար մէկը և ապստամբ՝ Հոռովի
պետութեան դէմ (Ղկս. ԻԳ. 1-3):

Բայց Յիսուս ինչ որ ըսած էր՝ հոգեւոր
յիմոտով խօսած էր, և երեք ապստամ-
բական ոգի ցոյց տուած չէր Հոռովի կայս-
րութեան դէմ:

Այս կարծեցեալ չորս յանցանքներուն
առաջին երկուքը հրկից կրօնքին կը պատ-
կանէին, իսկ վերջին երկուքը քաղաքական
բնոյթ կը կրէին: Քաղաքական բնոյթ կրող

այս զրպարտութիւններն ալ բրին, որպէսզի
Հոռովի կատաղարութենէն զիբաւ ստանան
Յիսուսի մահուան վճիռը՝ զոր իրենք ա-
ղէն իրենց ժողովին մէջ նախապէս տուած
էին: Այս տմբաստանութիւնները հասա-
տելու չանային իրարու հետ չհամաձայնող
(Մրկ. ԺԴ. 58) ոռւտ վկաներով, և այսպէս
անիրաւ դատը անարդար միջոցներով իզործ
ղնելու աշխատեցան:

Հրեաներ օր ցերեկով այս անարդար
քայլերը առնելով թէ՛ իրենք զիրենք խա-
րեցին և թէ՛ աշխատեցան վկատուած խա-
րել: Կատուած ապական ո՛չ խարուեցաւ և
ո՛չ ալ կը խարուի: Երբ Պրդատու բաւ թէ
անս ալս աղգարին աղիւսէն անպատք եմս,
հրեաներ պռռացին և առանց շիկնիլու ըսին.
«Անոր աղիւնը մեք եւ մեք որդիներուն վրայ
լլլայ» (Մատթ. ԻԷ. 24-25): Ապա Պրդա-
տու Յիսուսը իրենց յանձնեց որ խաչեն և
խաչեցին:

Ինչ եղաւ արդիւնքը: Հրեաներ ձախտ-
ղեցան: Յիսուս իր հրաշափառ յարութեամբը
ի գերեւ հանեց իրենց բրած քոյր տնիրա-
ւութիւններն ու անարդար արարքները:
Ուրիշ խօսքով. արգարութիւնը յաղթանա-
կեց անարգարութեան վրայ:

Արդարը կրնայ հալուածել, չարչարուիլ
և նոյնիսկ սպաննուիլ, բայց արգարութիւնը
չառ չանցած յարութիւն կ'առնէ և իր ոյժը
ի յայտ կը բերէ: Գաղափար մը, խռել մը
չի սպաննուիր: Պարեալայութեամբ, ստա-
խօսութեամբ, ծռռ ու խարդախ միջոցնե-
րով գլուխ հանուած որեւէ ձեռնարկ աւալի
վրայ չիմուած և ուշ կամ կանուխ կործան-
ման դատապարտուած տունի մը կը նմանի:
Աշխարհ արգարութեան պէտք ունի:

Ըստ Էմբրսոնի, «Աղգարութիւնը եւ աղ-
գարութիւնը միայն կրնայ գոհացնել մարդ-
կութիւնը»: Ամբրիկացի հեղինակ Թէստոր
Փարքըր կ'ըսէ. «Աղգարութիւնը աշխարհի
ցերեանակութեան բանային է. առանց
անոր ամեն ինչ խառնաժողոր ու ձախող
կ'ընթանայ»: Եփիկտիտէս կը յայտարարէ.
«Աշխարհի վրայ ամեն եղի սպանով վայր
մըն է այն մարդուն՝ որ աղգարութեամբ
կ'ապրի»: Իսկ հրէից յիմաստունին տեսու-
թեամբ, «Աղգարութիւնը եւ իրաւունք գո-
ծելը գոհեն անելի ընդունելի է Տիրոջը»
(Առակ. ԻԱ. 3): Հրեաներու հոգեւոր աղք

այիքան կուրցած էր որ չկրցան տեսնել
առակախօսին յայտնած այս ճշմարտութեան
իրենց տուած պտուղամբը:

Գ. — Փրկչին յարութիւնը կը պատգամե
նաեւ հոգիին յաղթանակը մահուան վրայ: —
Ի՞նչ որ ոյժը հոգեկան արժէքները չի գնա-
կատեր, նիւթապաշար նիւթէն անդին բա-
րոյական իրականութիւններու չի հաւատար-
անաւատը իրողութիւնները հաւատքի աշ-
քով չի գիտեր: Հրեաները Յիսուսի ժամա-
նակ ճիշդ այս գիրքին մէջ էին: Կը խոր-
հէին թէ մէկու մը մարմինը սպաննելով
սպաննած կ'ըլլան նաեւ անոր հոգին: Բայց
Յիսուս ըսած էր. «Եթէ վախճան տնօնեցմե
բոնի մարմինը կը սպաննեն ու չեն կրնար
հոգին սպաննել, այլ աւելի անկէ վախճեմ
զուէ, որ կրնայ հոգին եւ մարմինը գեղեցիկ
մեջ կ'որսնցնել» (Մատթ. Ժ 28):

Հրեաներ Յիսուսի մարմինը միայն սպան-
նեցին, բայց չկրցան Սնոր հոգին սպաննել:
Անոր քարոզած սկզբունքները. արտայայ-
տած գաղափարները, յայտնած ճշմարտու-
թիւնները մնացին անասան ու յաւիտեան,
և աշխարհի քաղաքակրթութիւնը յեղա-
շրջեցին հիմնովին: Յիսուս երբոր օրը
յարութիւն առնելով՝ մահուան վրայ մեծ
յարգիանակ մը տարաւ, այլ բառերով՝
«Մահուամբ զմահ կոխեաց եւ յարութեամբն
իւրով մեզ զկեանս պտղեցեաց»:

Բրիտանական թեմա առաքելաբար, Յի-
սուսի յարութիւնէն ներշնչուած, կ'ըսէ-
ն «Ա՛յ ե, մահ, յաղթութիւն ես, ո՛ր ե,
զօղիւմ, խաղաղ ես» (Ա. Կորնթ. Ժ. Ժ. 5):
Մահը հոգեկան ոյժին գէժ անգոր է,
բարոյական և յաւիտեանական արժէքներուն
առջև գիմադրողական զօրութիւն չունի,
հաւատքի գէժ պայքարելու բողբոջին ան-
կարող է: Ըստ Սրբազան Մատեանի, «Երբ
այս մոնկանացուն հազնի անմահութիւն եւ
այս ապականացուն՝ անմահականութիւն, այն
առնեմ պիտի կ'աւարտուի զրգին այն խօսքը քի
մահը յաղթութեան մեջ ընկղմեցուս (Ա.
Կորնթ. Ժ. Ժ. 54), մահը կը պարտուի
և պարտուեցաւ, երբ Յիսուս մեռելներէն
յարութիւն առաւ»:

* *

Երբ այս է իրականութիւնը, կը հաւա-
տանք թէ այս է և քոյէ տարբեր չի կրնար
ըլլալ, ուստի անոնք որոնք իրար ոյժի
բռնապետութեան ներքեւ կ'ապրին, պէտք
չէ յուսահատին: Անոնք որոնք բարիք
գործած են և փոխարէն չարիք տեսած՝
պէտք չէ վհատին: Անոնք ոյսնք արդա-
րութեան զատին նուիրուած են և արդա-
րութիւնը ուշացած է. պէտք չէ թուրնա-
խակ անոնք որոնք գաղափարական կեանքի
մը կը հետնին և ազգերու կեանքին մէջ
նոր գարապուստ բանալու մասնաւոր կոչու-
մով աշխարհ եկած են, պէտք չէ վախճան
որէն բռնէ ամենին, նոյնիսկ մահուան
պէտք է առաքելգ կարգան և ըսեն. «Ա՛յ ե,
մ'ով մահ, եւ յաղթութիւնդ»:

Մահը շիտակ է թէ կը վախճնէ հասա-
րակ մարդիկը, բայց չի կրնար վախճնել
ճշմարտութեան ախոյեանները: Անտեսակ
կենդանիք, «Մահեցիւն գտնակալիս, որոնք
օվկայք Բրիտանոյն տնդոսը կը կրեն. ոչ
թէ մահէն վախճա՞ն են, այլ անոր վրայ
վերէն նայելով՝ արամարած են զայն.
ուրիշ խօսքով՝ վրայէն կոխկռտելով անցած
են: Որովհետեւ իրենք ժամանակաւոր ար-
ժէքներէն վեր յաւիտեանական արժէքներու
տիրացած են, մահը անգոր է զանոնք
վախճնելու և ժողովուրդին մէջ անոնց
առածած պտղաձիւնը ոչնչացնելու»:

Յիսուսի յարութիւնը մեծագոյն փաստն
է աւոր: «Փա՛ռք երաշագիտ յարութեան
քո, Տէր»:

ԳՐ. Ա. ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Ձեռք, Գայիւ.

(*) Աշխարհաբար Թարգմանութեան մէջ այս
խօսքերուն շարքը մի քիչ տարբեր է:

ՏԱՐԻՆԵՐ ՑԵՏՈՑ

(Ս. Սահակ)

Մագաղաթներու դէզի մը առջեւ,
Քաղցր ու վիրաւոր,
Նըսած է սրտում Հայրապետի Հայոց:
Մութերուն վերել լուռ մեմարանին,
Ուսայն մը ինչպէս կը հիստուի իր շուրջ
Լոյսը կանթեղին,
Մինչ մագաղաթեայ իր դէմին վրայ,
Ուր տառապանքն իր խորհուրդն է զըրեւ,
Լոյսի, ըստեղի կը շարժին թեւեր,
Ներքին խոհանքի հովէն տարուբեր:

Մինակ ու լրբուած,
Ունջատած կեանքէն եւ զայն անուշոյ
Կապերէն բոյր,
Ուրացուած, հեքուած նախարարներէն
Մեր արեայագաւ,
Նեւտած նույնալար, ոգորումներու
Եւ նուանումի զառիթափէն վար,
Ցաւին նիզակը սրտին՝ խորամուխ:

Հեռուն, շատ հեռուն,
Կ'առկայծի յոյսին նըրազն անանուն,
Ուռանց քաշելու իր նայուածքն իրեն:
Եւ հոգին պըրկուած վիշտերէ հազար,
Տըժգոյն, դալկահար,
Կը զգար ձեռք մ'անկայտ չարիքներու մութ,
Մօտեցող իրեն,
Կորզել վտրձելու շողիկը կեանքին,
Ուր գիտցաւ շատնալ օրերուն դէմ չար,
Դառնալ հառազայթ:

Եւ աչքերուն դէմ իր աստուածաբեալ,
Կու գան կը շինուին տարիներն անցեալ,
Նախ իր մանկութեան օրերն աննուագ,
Օտար քաղաքի դարպասներէն ներս,
Օրրանին դիմաց որբութեան սրտում:

Չէր տեսած իր մայր,
Քաղցր իշխանուհին այն Մամիկոնեան,

Որ գեռ պարմանի,
 Լըմած մաժիւսներ, դրդեալ ու պերճանք,
 Ամուսնու կողին եկած էր լուսել
 Միսքն իր ալուածիլ,
 Միսքի կըրակո լն այն երկնապարգէս,
 Որ զերթ մորենի կը վառէր անեղ
 Հայ հողին վրայ եւ սիրտերու մէջ:

Ձէր տնած իր մայր, աղջկն այն պարսան,
 Երազ մը ինչպէս հայ հողէն ծընած,
 Այնքեով պայծառ,
 Որուն կարօտով տարիներ երկար
 Կարցունմոտին աչքներն իր հօր:

Վէպ էր ծընունդն իր,
 Վէտաներու բոց էփեղն ինկած
 Մեր մասեաններուն.
 Եւ մայրն իր Սանդուխտ, երազ անմասոյց,
 Հազիւ մայր եղած կը թողոր աշխարհ,
 Թաղելով այսպէս կարօտներ հազար
 Խորն խանձարուրին մանկիկին իր որբ,
 Ինք այդ երկունքին զոհն արհաւիրախ:

Կաղնի մը ինչպէս, զատուած մըրուէն,
 Հասակն է իր հօր,
 Այնքեով կըրակ, վարտեով աղուոր,
 Փարթամ ու հըգօր:

Յետոյ տարիներն իր պատանութեան,
 Շունչին տակ մեծ հօր,
 Հովոցներուն ծոց Տուրութեանի,
 Ուր ծուէն ծուէն պիտի կերտուէին
 Խորն իր հոգիին սարերն մեր երկրին,
 Ամրոցներ թառած լեռներու կուրծին,
 Տանարներ զոդսիկ՝
 Բըխած հողերէն մեր հոգիներուն,
 Երազն հայրենի,
 Հիւսուած թելերով մեր ըզմաններուն:

Ապա մեկնումն իր դէպի Կեսարիա,
 Յետոյ Բիւզանդիոն,
 Ուր լոյսն ու արիւն երկընքի մաղով
 Կը բաւարարէր մարդոց:

Յե՜տոյ վերադարձն հայրենի աշխարհ,
 Հագած ամբակուռ զըրանն հոգիին
 Իր նախնիներուն,
 Ռո՞նք նամբայէն արեան, արցունքի,
 Ընթացան խաղաղ,
 Առանց բարթելու աչրներն իրենց,
 Փոթորիկներէն ու գուպարներէն
 Աշխարհաստասան:

Ոգորումներու եւ նուաճումի
 Տարիներ երկար,
 Մոռցած բուն, հանգիստ,
 Եւ մոռցած ինքզինք,
 Ապրելով երազն իր ժողովուրդին
 Արիւնքաւալ:

Անապատէն լեռ ու լեռնէն քաղաք,
 Քարաժայռ մ'ինչպէս պերճ ու փառացի,
 Որ սուրին փոխան զըրիչ էր բրնձած,
 Աւ գերմարդկային տեսնող մ'ինչպէս,
 Ապագայի մեծ մասեանին վրայ
 Կու գար քանդակել խորհուրդը գեղին,
 Արիւնքաթաւ բայց ոսկեծրղի:

Ժայռ էր անխորտակ դաւերու դիմաց,
 Նախ Բիւզանդիոնին,
 Յե՜տոյ Պարսիկին մեր երկրակործան:
 Աշտանակ մախուր, բազմաքսեղեան
 Շրնորհներու ջինջ,
 Ոսկի պատմութեանն գալիք դարերու
 Եւ սերունդներու ուսերուն նկատած:

* * *

Իր մրսփի աննուն պատսառին վրայ,
 Տեսիլն անանուն եւ խորհրդագեղ,
 Լուսեղէն սիւներ, ջրովէժ առ ջրովէժ,
 Երկնէն երկիր կ'իջնէին թաւալ,
 Կազմելու ծրփանքն ծովին լուսամած:
 Աւ լոյսերուն մէջ սեղան ոսկեծոյլ,
 Ծալլուած նափոքս,
 Պարզուած մագաղաթ, գիրեր ոսկեհառ,
 Եւ պատանիներ սեռերէ երկու,

Կազմած շրջապար,
Ելել է ջին մէջն այս խորհրդաւոր:

Ու կը վերջիւնէ,
Որ սրբագրուի այդ պատկերին դէմ,
Տըղու մը նըման լացեր էր անգոր,
Կեանքէն անժառանգ մընալուն համար:

Կը յիշէր հանդէսն գիւտին գիւտերու,
Խորախնանքն անհուն, լոյսին գիտութեան,
Եւ պարմաններու հոյլեր բոցեռանդ,
Բացած բաժակներն իրենց սիրտերուն,
Գըրի խորհուրդին:

Ժամեր մենութեան,
Երբ նիարդներով իր սրտին անհուն,
Փոխադրեր էր բարբառով հայուն
Գիրքն Աստուածաշունչ,
Հաւատալով միշտ լեզուի հրաւերին,
Դարերու անհուն աւազանին մէջ
Արիւնով սրբութեամբ ձայնին այդ հրգօր,
Կարկաչ մեղրամոյշ եւ գէտ սրբազան,
Սերունդէ սերունդ բացօղ իր սահանք,
Դէպի ապագան,
Մեր հոգիներու եւ մեր հողերու
Սուրբ դաւանակութեան իբրեւ զրիսուր:

Փափաքէր էր որ Գիրքն Աստուածաշունչ,
Դիր եւ մազադաթ ըլլալէ առաջ,
Ըլլար խօսքն հայուն մեր շրջաններուն,
Եւ սիրտ բաբախուն,
Կուրծներուն ներքեւ գալիմ զարմեռուն:
Եւ մեր տանարներ, հագնելէ առաջ
Ըսպիսակ մարմար,
Նահատակներու ըլլային շիրիմ,
Քարէ կալլակներ բըխած մեր երկրի
Ալեքեհէն խորունկ,
Որոնց շրջադիւս սերունդներ գալիմ,
Հագնելին այսկերպ կըրակէ շապիկ,
Եւ խորտակելով պարիսպն երկընթին,
Բերէին մեզի, անընդմիջաբար,
Միաժին Որդին:

Ուրախ էր սակայն,
 Որ միտի արևան ժառանգութեան դէմ,
 Որմէ կը մընաւ այսպէս ինք ունայն,
 Կըրցած էր դընել մըսի, հոգիի
 Ժառանգութիւն նոր ու յաւերժական,
 Վեր մեր օրերու փառհերէն տապաս:

Անցեալն իր այսպէս,
 Հեռու, անմասոյց խորի մը վըրայ,
 Կը բացուէր թերթ թերթ,
 Մասեան մը ինչպէս խորհրդազըրուած,
 Երբեմն Տրխուր, երբեմն պայծառ:

Մունկերուն՝ փրոած Գիւրգն Աստուածաւունջ,
 Գըրուած վերբասին արիւնովն իր բորբ,
 Հեռու իր կայէն, փառհէն երբեմնի,
 Գեհափին կեցած տարիներու ձիգ,
 Որոնց վէտերուն վերեւ կ'երկարէր
 Շուքն իր բոցաթիւ,
 Կը մըսածէր ան օրերուն անցեալ,
 Կոհակներու պէս զարնուող իր սրտին,
 Բանալով դէմին իր մագաղաթեայ
 Իրենց յուշերու կրակն ու մոխիր:

Դեռ մօր արգանդէն եղաւ այր ցաւոց,
 Բայց խանդն ու կըսկիծ,
 Գիւցցան հաւերթիլ խորն իր հոգիին,
 Խորհուրդով անյայթ:

Դարու մը ամբողջ խոկումն եղաւ ան,
 Սուրբ ու ժըրաջան.
 Բարձունքէն ինկած՝ գիւցցաւ բարձրանալ,
 Վերջալոյսն ինչպէս կը վերածընի
 Արեւոլոյսին ծոց:

Փառն այս երկրաւոր,
 Զոյուզեց բընաւ իր հոգին ամուր,
 Բայց իր մահէն վերջ աստիւն յաւերժութեան,
 Իր անխնայութեամբ եղաւ շրմաբար:

ԵՂԻՎԱՐԴ

(Նորունակի)

Գարուն է նորէն, ու սիրքս հիմա
թեւեր է առեր.

(Ա՛խ, սիրքը Գաւնան՝ խելո՞վ կը կենա՞յ),
Հին օրերուն պէս, կախուեր է վիզէս,
Ինծի հետ կ'ուզէ լեռները նախրել:

Սիրս իմ, դուն զընա՛,
Զիս մի համոզեր.
Զեմ կըրնար ա՛լ ես, հին օրերուն պէս,
Ետեւէդ վազել:

Աւխարհը տանար է անսահման,
Ես անոր բանաւոր խընկաման.
Ոչ ըսկիզբ ունիմ ես եւ ոչ վերջ,
Մըխացեր եմ, անվերջ պիտ' մըխամ:

Կ'ըսեն թէ ցաւէն մաւա՛ծ է, հալա՛ծ,
Որ երբեմն լաւ էր «Երանի» առած.
Ու կը հարցընեմ ես ինծի հիմա,
Ո՞վ աւխարհ եկեր՝ զացեր է չայրած:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՄԵՍՐՈՊ-ՄԱՇՏՈՑ

(Համառոտ տկնաբերական) և գործի մասին)

Գտնելիքն ցվեհեր

Մեհրոպի կեանքին կեդրոնական դեր էր հայ գիրքերու գիտան է: Տրուած է մեկի գիտանալ աշխարհը հանդիսանալ իրաւորութիւնը միայն և բաւարարուիլ, առանց յատկօրէն պատկերել կարենալու մարդկային և պատմական իրաւորութիւնը դերքին:

Թէ կրօնական, այսօր պիտի ըսէինք աւելաւորանական, մասնագիտութեան ո՞ր շաքիւղ կ'ընթացէր ազգային - քաղաքական հաշիւ մը թէ իր ժողովուրդին քրիստոնէական գաղափարական հայեցողութեան պատմութեանը հազցնելու մտադրութիւնը ազգային արթնան գիտակցութեան մը: Թէ քարոզչական գործնականութեան մը արտայայտութիւնն է, կարելի է անվարան երկու տեսակէտերէն ալ պաշտպանել նոյն ուժգնութեամբ, որովհետեւ երկուքն ալ համահասարակարկայինութիւններ կը դառնան, երբ կտրուկ վկայութիւն մը գոյութիւն չունի:

Տարակոյտէ վեր է թէ Մեհրոպի քարոզչական տառքիւղութեան խնդրահանգիստէն բարձր նպատակ մը կը բերէր հայուն հայեցողէն գիրով ձէս, գիրք, ընթերցուած և գրականութիւն ընծայելու գիւրդութիւնը: Սակայն գծուած է երկակայնի որ Մեհրոպը դէպի գիրքերու գիւրդ տանող պիտի ոյժը զպահանջուած ըլլալ միայն աւ միայն գործնական այսպիսի մասնագիտութեամբ:

Քարոզչի գծուածութիւններէն ծնած էր գաղափարը և անոր իրագործումը պիտի նպատակէր, անտարակոյտ, իր առաքելութեան Գողթին սահմաններէն ներս և դուրս, և սակայն կարելի չէ ենթադրել որ Մեհրոպ գիտակցած ըլլալ նաեւ գիրքերու գիւրդ պայմանաւոր միւս իրագործումին, որուն աշխարհը կ'ըսենք, այս պարագային պիտի ըսենք քրիստոնէական բայց իմացաւոր:

Սրբազան այս նպատակի իրագործման համար Մեհրոպ գիւրդ օրուան կաթողիկոս

աին՝ Ս. Սահակի, յայտնելու համար անոր հայ գիր ունենալու անհրաժեշտութիւնը:

Եկեղեցական գիրագոյն իշխանութեան գիւրդ և հարցը անհատական նախաձեռնութեան մը ծիրէն հանել ու բարձրացնել եկեղեցական բարձրագոյն մակարդակին վրէժատէ թէ Մեհրոպ իրաւապաշտ գիտակից էր կառուարելիք գործի ամբողջ կարեւորութեան և Գաղէի սեփականութիւնը ընել զայն ամբողջ եկեղեցիին:

Եւ իրաւապաշտ, Մեհրոպ Մաշտոց և Սահակ Հայրապետ գաղափարներն ժողով մը, կաթողիկոսականութեան վարչապետ քաղաքին մէջ, եպիսկոպոսական գաղափարներ կայացնելու համար հայ գիր ունենալու հարցը:

Դժբախտաբար ո՛չ ինքնեցեղան և ո՛չ ալ կորիւնը կ'ըսեն թէ ո՞ր թուականին գաղափարեցուցաւ վարչապետի ժողովը, ուր էր էջին ներկայները և ինչպիսի՞ խնդիրներ քննուեցան: Իմրող ըսուածը քանի մը բառեր են - սխալում հարց փորձի և քննութեան գանձինս պարագայեցուցեալ և բազում աշխատութեանց համարեալ:

Երբ նման անորոշ բառերով կը նկարագրուին պատմական խնդիր դերքերու ամէն վարկած և ենթադրութիւն կարելի կ'ըլլայ ինչ պարագային, հայ և օտար բանասերներ և պատմաբաններ, լայն տարածեց տուած իրենց երեւակայութեան, ամէն տեսակի կարելիութիւններով փորձած են լեցնել մեծ պակասը որ վարչապետի ժողովն է:

Սահակ կ'ենթադրեն թէ եպիսկոպոսական դասին մէջ գտնուած են օտար եկեղեցականներ, որոնք ընդգրկուեցան ըլլան հայ Եկեղեցւոյ ձէսն ու գրականութիւնը առայնցնելու ծրագրին: Բերիներ աւելու առաջ կ'ենթադրեն և կը մտածեն թէ գտնուած է յուսատէր հոտիք մը, որ աւելորդ նկատած է անջատում մը և անկախացում մը հայ Եկեղեցիին՝ քրիստոնեայ միւս Եկեղեցիներէ բաժնի նկատմամբ: Տակաւին ուրիշներ՝ վարչապետի ժողովի օրակարգին վրայ երեսակայած են լեզուաբանական հարցեր, ինչպէս բարբառներու մէջէն բարբառ մը ընտրութիւնը, որպէսզի ծառայէ իրեն գրական լեզու...

Ինչ որ ալ եղած ըլլան քննութեան ենթարկուած հարցերը, յստակ է որ անոնցմէ

կարեւորագոյնը՝ հայ գիրքի հարցը որի էլ լուծուի չէ հասած և յարմար տեսնուած է գիրքի օրուտն թուպուս որին՝ Վնամշտպուհի:

Սահակ և Մհարապ պէտք զգացած են ներկայացնել հարցին բազմաթիվ հանգամանք և չոյել թագաւորին փառասիրութիւնը: Ելիշատակ անմոռաց և օգուտ երկրաւոր վայելից, քան զիշտանութիւն թագաւորութեանց քո, և կտմ որպէս յառաջ քան զքեզ նախնիքն քո էին յազգէն Արշակունիացոյ:

Վնամշտպուհ խանդավառուեցաւ Սահակի և Մհարապի խանդավառութեամբ և ստանձնեց դործին հովանաւորութիւնը: Յայտնեց կաթողիկոսին թէ ինք յիսցած է հայ գիրքերու քոյութեան մասին Դանիէլ անունով Ասորի եպիսկոպոսին մօտ: Ըստ երբեմնացի, Միջագետքի պատերազմի ընթացքին, իսկ ըստ կորիւնի՝ կրօնաւորի մը խօսքէն եկած է այդ տեղեկութիւնը թագաւորին:

Վնամշտպուհ անմիջապէս հրովարտակ մը յանձնեց Վահրին անունով վնամշտպուհի անձի մը, որպէսզի երթաւ ոչ թէ ուղղակի Դանիէլ եպիսկոպոսին, այլ վերջինիս աղօթական Հարէլ քահանային, ինչդրելով որ զինք Դանիէլ եպիսկոպոսին, ասնէ անկէ հարկէն գիրքեր և զրկէ Հայաստան:

Վահրին դպիրի, Հարէլ քահանայի, Դանիէլ եպիսկոպոսի, Վնամշտպուհ թագաւորի և բերուած գիրքերու մասին ոչ մէկ յաւելեալ տեղեկութիւն կորիւնի, Փարպեցիի և երրորդացիի մօտ, քացի վերեւ յիշուածէն թէ Վնամշտպուհի քահանայքը Սահակի և Մհարապի հայթաթեցին տեսակ մը հայերէն գիրք: Իսկ Սահակ և Մհարապ անմիջապէս ձեռնորդեցին փորձի ենթարկել Վնամշտպուհի հղածութեամբ բերուած Դանիէլեան գիրքերը:

Կաթողիկոսը Մհարապին շնորհեց վարչապետութեան աստիճանը և պաշտօն տրուաւ Դանիէլեան գիրքը տարածել Հայաստանի բոլոր մասերուն մէջ:

Մհարապի այս առաքելութիւնը և Դանիէլեան գիրքերու ուսուցումը առաջին աշակերտներուն տեսեց երկու տարիներ: Արգիւնքը հղաւ ձախողութիւն, որովհետեւ Դանիէլեան գիրքը անբաւարար գտնուեցան և թերի՝ արտայայտուել հայերէն լեզուի բոլոր ձայները:

Սնանոսն գրեթէ կու տայ այս առթիւ թէ փորձի կարճ ժամանակավիշոր ընթացքին Դանիէլեան գիրքերու պակասութեամբ թիւը զգալը և զանոնք դործածութենէ զազրեցնելը պատու կը բերէ Մհարապի տաղանդին, երբ նկատի առնենք որ դրացի ժողովուրդներ ինչպէս Սփղաններ, Թուրքեր, Արաբներ և Ասորիներ մինչև այսօր կը գործածեն պակասաւոր աշուրէն մը և ի վիճակի չեն զայն ամբողջացնելու և փոխելու, քացի Թուրքերէն, որ յամբողջանալ յիշողաբէր մը ընել տակաւին վերջերս Դանիէլեան գիրքերու ձախող փորձը, Մհարապը կը վերագարձնէ իր հիմնական ժառանգութեան, կաթողիկոսի որոշումութեամբ և թագաւորի հաւանութեամբ, ան կը հաւաքէ իր աշակերտները և կը հեռանայ հայրենիքէն:

Դեպի եգիպտոս

Անգամ մը ևս հարցականներու առջեւ ենք: Գործանակ պատմական յստակաւ տեսելու ինչու՞ Մհարապ Հայաստանէն դուրս ելաւ փնտնելու համար հայ գիրքը, արդեօք ունէր այն կասկածը թէ կան հայերէն գիրքեր և իր կոչումն է գտնել միայն դանոնք, և կամ համոզուած էր թէ հնարիւ պէտք է զանոնք և այդ նպատակաւ զրտական պրպտումներ ընելու հաւ զէպի իր ժամանակի մեծ համարաբանները:

Յստակն այն է որ Մհարապ ճամբայ ելաւ Վնամշտպուհութեան և Արիգ ճամբով (Ուրֆա) ուղղուեցաւ զէպի Միջագետքի վրայ տիրող Եգիպտոս համալսարանը (Տիրահանկերտի կորիւնի Նախագահութիւնները այնքան անորոշ և խառնակ են Մհարապի Արիգ և Եգիպտոս քաղաքներու այցելութեան մասին, որ բնագիրի աղտաւորում մը, ինչպէս Գաւաթարկէ Հ. Անանոսն, միակ կարելի բաւարարէ Հ. Անանոսն, Եգիպտոս, Կիւսիս, Կիւսիս, Կիւսիս քաղաքներու առաջին տարիներուն, թատերաբեմ էր Նեստորական պաշարին: Հոն կար պարսկական հոչակաւոր դպրոցը, ուր ապաստան գտած էր Նեստորականութիւնը, իրեն զուգուեցնելով իրաւ եպիսկոպոսը Ըստ P. Peetersի, Մհարապ ծանօթացած պէտք է ըլլայ իրաւի հետ և սակայն, հեռագային, իր կենսագրիւններ վերցուցած են Նեստորական այս եպիսկոպոսին անունը

և թողած են խոռոտի տողեր, ուր կը նկատուէր թէ ինչպէս Եղիսիայ և Ամիգի մէջ Մեհարայ ընդունուեցաւ Բարեկաւ և Ակապիտ Եպիսկոպոսներէն: Կորինթի յիշատակութիւնը այնքան չափ է որ կարելի է չէ զանազանել նոյնիսկ թէ յիշեալ երկու հայրեկոպոսները նոյն Եղիսիայ յոյն և ասորի եպիսկոպոսներէն էին, ինչպէս կ'առաջարկէ Աճառեան թէ երկու տարբեր քաղաքներու՝ Ամիգի և Եղիսիայ տաաջնորդներն էին:

Թէև այս մանրամասնութիւնները օգտակար կ'այլ մը չունին հայ գիրերու գիտին հետ, սակայն յոյս կը տփռեն Մեհարայի և իր աշակերտներուն՝ իրենց ժամանակի գաւառաբանական մեծ հարցերու հետ ունեցած կապին վրայ:

Ժամանակակից քրիստոնէական աշխարհին մէջ, Մեհարայ մասնաւորաբար և Հայ Եկեղեցին ընդհանրապէս, պէտք է գրաւած ըլլան քաղաքի կարեւորութիւն, յատկապէս նեստորական պայքարի առընչութեամբ, տրուած ըլլալով Հայաստանի գիրքը յունա-պարսկական սահմանին վրայ, ուր դաւանական պայքարը տեղի տուած էր քաղաքական շահագործումներու, Նեստորականներու գտած պաշտպանութեամբը պարօքի մօտ:

Այս մասին շատ ուշադրու է ն. Աղանջի յօդուածը, հրատարակուած «Հանդէս Ամսօրեայի» մէջ, ուր ի յայտ կու գայ թէ Մեհարայի հետ Եղիսիա եկած աշակերտները, որոնք պիտի բաժնուէին երկուքի՝ յոյն և ասորի դպրութիւններուն միջև և հետագային պիտի երթային մինչև Բիւզանդիոն, կատարի աստուածաբաններ էին, պաշտպաններ Նեստորականութեամբ մարաստանուած Թէոփոր Մարունեստացիին, որուն հետ Մեհարայի կապը անհերքելի իրականութիւն մըն է:

Գիտնականները իր ժամանակէն անշատուած և միայն գիրերու գիտով յափըշտակուած վարդապետը ըլլալէ աւելի, կը պատկերապաշար իրեն իր ժամանակի Եկեղեցիին մեծ հարցերով խանդավառ, քրիստոնէական մտածումի մեծ կեդրոններուն հետ յարապակեցողութեամբ հաստատած, Դ. Գաբու վերջին քառորդի մեծ աստուածաբաններուն յարգանքը վայելած և Հայ Եկեղեցիին ընդհանրական գրողը վաւերականա-

ցուցած քաղաքի գէտքը: Դժբախտութիւն է որ մեծ վարդապետին քաղաքի անձնաւորութիւնը հազիւ կ'ընդնշխարուի քաղաքի իր կենսագրին անորոշ տողերուն և յարակից վկայութիւններու կցատուր և պատահական տեղեկութիւններու ընդմէջէն:

Դիւթը

Եղիսիան Մեհարայի գործին գագաթնէն հոն իրազարծեց ան իր մեծ հրապը — հայ գիրերու գիտը: Կորինթի գէտքը կը նկատուէր աշակէս. «Ան այնպէս բազում աւաւաւութեամբ համբերեալ վասն իւրոյ ազգին բարեկարգութեան գտնելով: Արուստագրեալ իսկ վիճակ յամենաբարեկարգ և անհնչելի՝ սուրբ աշտով իւրով՝ նստակցի հայերէն լեզուին: Ան անդ վաղվաղակի հաւանակեալ, անուանեալ աւ կարգաւոր լորենք սիրողութիւն եւ կապօք: Աճառեան կը մեկնէ. «Սեղեարայում, Մեհարայ հայերէն գիրքը (հնչյունները) արդեւուց և նրանց իւրեք քաղաքներն առանձին ձև տալուց հետո, նրանց անունները դրեց և որոշ դասաւորութեամբ շարելով՝ կապից մեր աշտոյան հայերէն աղբարեւելաւ:

Նորինաշխի տարբեր է անշուշտ. «Ան տեսնէ ոչ ի իմն ետով եւ ոչ յարեւոյթան տեսիլ, այլ ի աթին իրոյմարտնի երեւոյթանեալ հոգոյն աշտ քաղ ձեռնի տղոյ՝ գրելով ի վերայ վիմի Ա. Ս. Է. Բ. Ի. Ս. Ի. զի որպէս ի ձեան վերջ գծին կուտեալ ունեւաւրեմ: Տարբեր են նաև գիտան վայրը: Մեհարայի ճարտարութեան հանգրուանները և գործակիցներուն անունները:

Իսկ Փարպեցին, յիշելու համար երեք ճամբաներ կ'աշխարհարար, կ'ըսէ. «Կորդեալ այնուհետեւ, Փրկչին առաջնորդութեամբ, զգիր գրեցնոյն հայերէնի:

Հետագայ գիտնականներ, հայ թէ օտար, որոնք գիտան գէտքը ուղած են քննարկել, իրենց կարծիքը յայտնած են «հրաշքի մասին: Ուրեք վերոյիշեալ երեք պատմաբաններուն վերադրած են բարի մտադրութիւնը Մեհարայը աստուածամերձ ցոյց տալու, որպէսզի բարձրացնեն գայն Մովսէսի հասակով: Ուրիշներ, ինչպէս Մաւրանաբան, գիտած են գիտական քաղաքաւորութիւններու և ուղած են Մեհարայի պրկուած

ԿԱՆՈՆԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՈՒՅՑ ՄԷՋ

Գ.

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒՆ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅ ՑԱԹԱՆՈՒ ԴՊՐՈՑԻՆ

5. — Դաւազանի տըւչութեան արարողութիւնը, ինչպէս տեսանք, լծորդուած Գիշերային ժամերգութեան, կը կատարուի Եկեղեցւոյ մէջ, Տաթևու վարդապետարանին մէջ, սակայն՝ կ'ըսուի, ըստ աւանդութեան, թէ Եկեղեցիէն դուրս՝ վանքի գաւաթին մէջ բարձրացող կոթողի կամ սեան մը տակ կը կատարուէր այս հանդիստեղծ արարողութիւնը: — Ձեռք գիտիք թէ ս'ըւչափ ստոյգ է այս աւանդութիւնը. քայքայ ստոյգ է՝ որ այդ նպատակի համար չլինուեցաւ յիշեալ սիւնը: Օրբէլեան կը պատմէ թէ Տաթևու վանքին մէջ չլինողը, Յովհաննէս Եպս., երբ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ շինութիւնը աւարտեց տասներկու տարիներու ընթացքին մէջ, Եկեղեցւոյ տարաւային դրան զիմաց չլինել տուաւ ձմեռը մը զարմանալի յանուն ՍՐԲՈՅ ԵՐԻՐՈՐԴՈՒԹԵԱՆԻ ի մանք քարանց պատուածեալ ի չափ 30 կանգնոյ (Օրբէլեան, Հատոր Ա., երես 270): Այս զարմանալի կամ ռաւանջիւր, այսինքն շարժուն սիւնը շինուեցաւ 905-907 թ. միջոցին, և այնքան լաւ շինուած է՝ որ հրդեհի և ուրիշ աղէտներու միջոցին չտապալեցաւ (Անդ, Հատոր Բ., երես 57): Շատ հաւանական է որ Յովհ. Եպիսկոպոս իր շինարար աշխատութեան իւր յիշատակ կամ իւր յաշարար կանգնեց այդ սիւնը՝ նուիրելով զայն Ամենաուրբ Երրորդութեան:

Պատմական որեւէ յիշատակութիւն չկայ ի նպատակ աւանդութեան, և նոյնիսկ Կ. Վ. Շահնազարեան, որ այս շարժուն սեան մասին կ'ըսէ, որ շարժի եթէ ոք յիշու ի նա, զորոյ զգործն մեզ ևս բազում անգամ դէպ եղ ևս առնու (Անդ, Հատոր Ա., երես 335) — բան մը չըսեք արիւղ աւանդութեան նկատմամբ: Իմ գիտցածներէն ա-

ռաջին անգամ Վահան Վրդ. Բատումեանցն է, որ կը յիշէ Տաթևու գաւազանին աւանդութիւնը՝ տալով նաև ատոր նկարն ու նկարագրութիւնը. «Այդ արձանը մի քաւական հաստ ութանկիւնի քարի սիւն է, 30 կանգուն (14 արշին) բարձրութեամբ, որ թէպէտ տնկած է պատուանդանի վրայ, քայքայ շարժուն է: սիւնը ունի իր զլիկ վրայ քարի խաչ, քարի շրջանակով: Սորան բուրդովին նման մի արձան, քայքայ աւելի փոքր զիրքով, կայ և Որոտնու վանքում (Վա. Պատին և Որոտնու գիւղի մօտ, 2 ժամ հեռու Տաթևից): Աւանդութիւն կայ՝ որ ամբողջ Տաթևու վիճակի կամ մետրապոլիտութեան վարդապետացունիւրը այդ սիւնի տակ էին ստանում վարդապետական իշխանութիւնը և գաւազանը (ծայրագունույթիւն): Իսկ Որոտնու վանքի սիւնի տակ մասնաւոր իշխանութիւնը: Ուրեմն շատ հաւանական է որ այդ պատճառով սիւնը ստացած է ԳՈՒԽԱՋԱՆ անունը» (Տե՛ս Մ. Գօշի Ինքնագրաւորութիւնը Մասն Ա., երես 92, ծնթ. 162):

Տաթևու գաւազանի մասին նոյն տեղեկութիւնները կը կրկնէ նաև Գր. Ա. Բնդ, Մանգակունի և կու տայ տարբեր նկար մը, որ հաւանաբար աւելի ճիշդ գծուած է քան Բատումեանցիւնը: Մանգակունի կ'ըսէ, «Հետաքրքրութեան յազուրդ տալու համար անձամբ գնացի Տաթև. երբ վանահայրը ծառային ատաց, սիւնը հրէ որ շարժի, հրեւուն պէտ՝ սիւնն սկսաւ շարժիլ. շատերի հետ ևս էլ սկսայ փախչիլ, վախնալով՝ մի գուցէ հաւատարակչութիւնը մէկ կողմի վերայ թեքուելով վերաններս ընկնի, սակայն սիւնը մի փոքր շարժուեց յետոյ՝ կանգ առաւ. յետոյ մի քանիցս անգամ էլ շարժուով ընտելացանք» (Տե՛ս Բնդ-Բնդ, Գ. տպ., 1904, Թիֆլիս, երես 294-95, Հմմտ. նաև Սոբհանդաթ, Թ. 2048):

6. — Մայրագոյն Վարդապետի արուած հողեր իշխանութեան գործադրութիւնը եկեղեցւոյ մէջ՝ կանոնադիտութիւն կապուած է արտաքին նշաններու հետ, որոնց առաջինն է գաւազանը: Առանց գաւազանի բնի պէտք չէ իւր Վարդապետը քարագիւղ և ասուցանելու համար: Դաւազանէն ետքը կու գայ իրոքը, վարդապետական աթոռը, զոր պէտք չէ շփոթել Եպիսկոպոսական կամ

իշխանական աթոռին հետևող Սևուցական կամ վարդապետական աթոռը հին է, իշխանականին և պատուականին պէս վարդապետը իբր ուսուցիչ՝ ի պաշտօնէ իրաւունք ունի նստելու աթոռի վրայ և այն պէս սուսցանել կամ քարոզել։ Աթոռի մասին Մաշտոցի Կանոնին մէջ որևէ խօսք չկայ, բայցի սա որոշ յայտարարութիւնն — «նստել ի վերայ աթոռոյ և առնել դրօժաւորութիւնս», որ կայ Կանոնին վերջը, Մ. Վրդ. ի պաշտօնը սահմանող գրուածքն մէջ։ Եւ ստուգելու Մ. վարդապետներ երկար ժամանակ պահած են եկեղեցւոյ մէջ, մանաւանդ քարոզի առին, աթոռի նստելու իրաւունքը։ — Ե՞րբ և ինչո՞ւ համար դադարած է այս սովորութիւնը, դժուար է ճշգրտել։ Երբեք թուում ենք որ հիմա Մայր վարդապետներու աթոռի իրաւունքը խափանուած է, և եթէ անոնք գաւառներու մէջ աթոռ կը գործածեն, ոչ անոր համար որ Մ. վարդապետ են, այլ որովհետև իբր ևկաջնորդ կամ Տեղապահ, վիճակաւոր եպիսկոպոսի իրաւունք կը վայելեն և վիճակի աթոռին վրայ կը նստին։ Թէև գաւառներու մէջ, անդ տեղ, մանաւանդ հիւր վարդապետներու օր պատիւն աթոռ կուտան եկեղեցւոյ մէջ թէ՛ նստելու համար գաւառի մէջ և թէ՛ բնակի վրայ՝ քարոզի առին։ Իսկ իրաց արդի վիճակին մէջ կարելի է պատշոնապէս խափանուած նկատել վարդապետական աթոռի գործածութիւնը քանի որ կաթողիկոսական վանքերու և սահմաններու, ինչպէս նաև Պատրիարքական եկեղեցիներու մօտ, երբեք աթոռ չեն նստիր Մ. վարդապետներ քարոզի առին։

Իսկ նկատել առնելով Մայր-Մաշտոցի սպագորութեան թուականը, 1807, ուր բաւորովին յայտնի կերպով կը յարգուի վարդապետական աթոռի իրաւունքը և գաւառներու մէջ իր պատիւն աթոռ դնելու սովորութիւնը, կրնանք ըսել թէ Մ. վարդապետութեան իրաւունքին այս խափանումը ոչ միայն շատ հին ժամանակի մը չլի վերանար, այլ նաև, ըստ մեզ, պարզապէս քաղաքական մըն է այդ — անշուշտ եպիսկոպոսական տեսակետով։ Իսկից գտա՝ կաթոս պատճառ մըն ալ վարդապետութեան և վարդապետ տաղուսին սովորութիւնը, որ տրուած է և գծախառնար դեռ կը տրուի,

ստանց բացատրութեան, քորք վերաբարենբուն։ Այս մտքով Քննադատ շատ հնչող կը դիտէ։ «Իսկ Մայրապոսին վարդապետներու ի նշանն ունեցած աթոռի իրաւունքն այժմ ընդհանուր ու հաստատուն կերպով դադարած ու խափանուած է, ի հարկէ Մայրապոսին վարդապետութեան օրացում ու նստելու սովորութիւնը կորսնցուցած ըլլալուն համար» (Տե՛ս Ընթերցել Օրացոյց, 1906, երես 83, Արքա բողոք, Հմմտ. նաև Լոյս, 1905, երես 918)։

վարդապետին աթոռը սակայն Մայր վարդապետին անընդարար իրաւունքն է և քանի որ նոյնինքն գաւազանի տրուած են ևս կապուած է ան, թէ՛ Մասնաւոր և թէ՛ Մայր վարդապետութեան գաւազանի տրուածքներ, ինչպէս պիտի տեսնենք, պէտք է աչա միայն Մեծ — վարդապետը, այսինքն այն՝ որ ունի այդ երկու վարդապետութիւններին ալ և կուտայ Աթոռի վրայ բազմելով։ Այս աթոռը վարդապետական աթոռն է։ Այս Տրուածքն իրաւունքը հիմա եպիսկոպոսին անցած է, այսինքն այն եպիսկոպոսին՝ որ ունի Մասնաւոր և Մ. վարդապետութեան իրաւն իշխանութիւնները։ Այս սկզբունքով, այն եպիսկոպոսները՝ որոնք չունին Մ. վարդապետութեան իրաւունք չունին նաև վարդապետութեան աթոռի վրայ նստելու և քարոզելու։ Վասնզի վարդապետութիւնը ստուցանելու և քարոզելու կարողութեան և գրաւութեան հետ կապուած է և ոչ թէ վիճակի մը հագնոր կառավարութեան և եկեղեցւոյ վարչական գործերուն հետ։ Դր. Տաթևացին երկար և հետաքրքրական բացատրութիւններու մտած է՝ որովհետեւ ցոյց տալու համար վարդապետին և եպիսկոպոսին դերերը եկեղեցւոյ մէջ, ինչպէս որ պիտի տեսնենք։

Բազմալի է որ վարդապետութեան իրաւունքները վերահաստատուին, քանի որ կա՛յ վարդապետութիւնը։ Գաւազանի և Աթոռը պաշտօնի հետ կապուած են, պաշտօնի գործադրութեան խորհրդաւոր և արտաքին նշաններն են, վարդապետութեան իրաւունքն են և ոչ թէ պաշտօնիային կամ վարդապետին անհատիկ։

Եկեղեցւոյ պատմութեան վերջին շրջաններու կը տեսնենք նաև որ քարոզի առին

վարդապետի ոտքին տակ գորգ (խալիչէ) փռելն ալ այդ իրաւունքներէն կը համարուէր։ Գաւառացի Ստեփան վարդ. կը գրէ թէ երբ Մոսկւէն վարդ. շատ նեղուեցաւ Մեկքիտիկ կիթ. ի հակառակութենէն, օգրիւր վիճակն և զլուսավորման և դիպլոմէն առաքեաց առ Մեկքեանիկ Կաթողիկոսն՝ ասելով. որովհետեւ ոչ կամիս զքարոզութիւն մեր, ահա, ապրիլ առ քեզ գիշարանալիս մեր, և մեք լռեալ դադարեմք ի քարոզելոյս լի Դաւ. ըրեցի, Տպ. 1866) Ամսթերամ, երես 287)։

Ինչպէս կ'երեւի, ասոնք սնափառ շուշուկանքներու զօհապետ մտաւ ոչ ոչնչութիւններ չեն, այլ ուղղակի պաշտօնի հետ կապուած իրաւունքներ, որոնք սկզբունքով կանոնագրաւորուած արժէք մը ունին։

Եւ այս բոլորը, վերադրին ըսիւք արդէն, յարդոնք մըն է Սոսքոյն և Աստուծոյ խօսքին։ Արժանաւոր պաշտօնականներու բերնով պատմուած այդ խօսքերը եկեղեցւոյ ամենէն բարձր և տիրող մէկ զիրքէն յատուկ գոյն և ձև մը առած են, վայելուչ և պատկառելի, և միշտ վեհ բան մը ունին ունեցիկներու համար այդ զիրքը պէտք է պահել իր ասանդական և բնիկ ինքնութեան մէջ։

Այսօր բնական ըմբռնումները բարեփոխուած են սակայն, և Հայ Եկեղեցւոյ մէջ ալ նոյնիսկ Ծ. Վարդապետութիւն ունեցող եպիսկոպոսներ, երբ կը քարոզեն՝ չեն նստիւր Աթոռի վրայ, թէն աթոռ կը զրուի։ Շատ ցանցառ են աթոռի վրայ բազմելով խօսողներ։ Իրաւ ալ, կանգնած խօսել շատ տեւի յարմար է քան նստուկ խօսելը. որովհետեւ այդ ուղիւ կեցուածքի մէջ է որ բնութագրը կրնայ տիրել իր խօսուածքին ու շարժուածքին։ Նոյնիսկ այս իրողութեան հանդէպ բազմաթիւ է որ Վարդապետութեան իրաւունքները վերաճատաւորին։

Ս.

ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ՏՐՈՒԱԾ ԻՐԱՎԱՆՔՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Վարդապետը ինչպէս պիտի գործադրէ իրեն տրուած կանոնագրաւոր իրաւունքները Հայ Եկեղեցւոյ նախագահական կար-

գին մէջ, Վարդապետին տրուած այդպիսի անսահման և անկաշկանդ քարոզութեան գործադրութիւնը չի՞ կրնար պայտի եպիսկոպոսական իրաւունքներու և սեղի տալ այնպիսի անպատեհութիւններու, որոնք գծաւորացնեն երկու քիւն ալ գործունէութիւնը։ — Անխառնափոխի է այնպիսի հեռանկար մը, այն շատ մը պատճառներով, որոնց վրայ պիտի չծանրանալք այստեղ։ Եւ արդէն կը կարծենք որ այնպիսի պատճառներու համար արեւած է վարդապետութեան բուն նկարագրիւր և վարդապետը գաղաւթ է ըլլալէ այն անձնաւորութիւնը, որ պաշտօնի կոչուեցաւ 14 աստիճաններով։

Եթէ իրաց արդի վիճակին մէջ անհատ կենալի տարբերութիւն մը կայ 14 աստիճաններու իրաւունքներով ժողովուած վարդապետութեան, որ կը գործադրէ իր իրաւունքները, և արդի վարդապետութեան մէջ, որ զրկուած է իրեն տրուած իրաւունքներէ գործադրելու իշխանութենէն, — որովհետեւ 14 աստիճաններու տրուութիւնը անուանական բան մըն է հիմա —, բայց իրողութիւնները բոլորովին տարբեր են վարդապետութեան պատմութեան մէջ։

Կր. Տաթևացին, իրեն տրուած կանոնագրաւոր իրաւունքները գործադրող Մեծ-Վարդապետներէն մէկը, երկու զլուսնուիրած է Ձմեռան Հասարակ մէջ (Լի. և ԼԲ. զուտներ) Վարդապետին տրուած իրաւունքներու գործադրութեան մասին, բացատրելով թէ ինչ է վարդապետին և եպիսկոպոսին դիրքերը նախագահութեան մէջ և թէ ինչպէս կը զանազանուի իւրաքանչիւրին գործը։

Տաթևացին խօսելով Վարդապետներու և Հայրապետներու աստիճաններուն վրայ՝ կ'ընէ. «Այլ սոքա կրկին աստիճանքս ասացեալ՝ ոչ թէ նոր ինչ եկամուս եղեալ է ի վերջնոց, այլ անգամայն ի սկզբունք յատարիչն և յարարածս տեսանին»։ Այս մասին Տաթևացւոյն տուած մեկնութիւններն ու բացատրութիւնները չափազանց խորհրդապաշտական են. ինչպէս որ արեւն ճիշդին լուսափայլութիւնք կը ճառագայթեն և կը լուսաւորեն զմեզ, այսպէս ալ։ Աւար Դիոնիսիոսի ըսածին պէս, Հայր Աստուծոյ մէջ կրկին լոյսեր կը ճառագայթեն, այսինքն Բանի Աստուծոյ և Հոգին Սուրբ։

և կը լուսաւորեն բոլոր էակները. այսպէս ալ Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոսն է, որ եկեղեցւոյ հիմն ու սկիզբն է. կը ծագին վարդապետութեան խոսքը և որոտթեան շնորհքը որով կը լուսաւորուի սրբոյր լուսնի հաւատացեալաց խորհուրդը: Դարձեալ ինչպէս որ Աստուծոյ Ռանէն գիտութիւն իմաստութեան կը հեղու քերտքէն երուն, և շողիէն ալ որոտթեան շնորհքը կը թղթի սերտքէն երուն, և անոնցով կը որթէ, և լուսաւորէ և կը կատարելագործէ իմանալիներուն բոլոր գասերը, այսպէս ալ Սուրբ Եկեղեցին կը մաքրուի, կը լուսաւորուի և կը կատարելագործուի սրանիւ վարդապետութեան և քահանայական սրբութեամբ: Եւ ինչպէս որ Քերտքէն երուն Աստուծոյ Բանին գիտութիւնը կ'ստեն և կը սորվեցնեն միջիններուն, առանձն ալ՝ վերջիններուն, անոնք օրինակ են մեր վարդապետներուն, որոնք աշակերտներու կը սորվեցնեն, աշակերտներն ալ՝ ժողովուրդին: Տաթևացին՝ Ազատագր, լեզուներու խոսնակութեան, Միջփառեցիկ, Որբանալու, Մոգսէսի և Ահարոնի, Հեղի քահանայապետի և իր որդւոց Սամուէլի և Նաթանի, Սաղոմոնայ և Եզրի և այլոց վրայ կը տեսնէ քահանայութիւնն ու վարդապետութիւնը և մինչև Քրիստոսի առան կը քաշէ ու կը բերէ իր նախնութիւններն ու հանգիստութիւնները, և հոն ծերբուր, գաւաւորներու և 72 թարգմանիչներու վրայ կը տեսնէ վարդապետութիւնը, իսկ Յովնանէս Մկրտչի՝ Վոյ Չաքարի վրայ կը գտնէ քահանայութիւնը. վերջապէս, կ'ըսէ թէ այս երկու աստիճանները միանալով միմեան Երեման Յիսուսի Քրիստոսի վրայ, որ լուսաւորէ, ա՛հա կ'ըսէ Վարդապետ և Տէր, և ուրիշ իսկա՛ն իր վարդապետութիւնը ցոյց տուաւ միշտ քարոզելով ժողովուրդին իսկ քահանայութիւնը ցոյց տուաւ երբ լուսաւոր աշակերտներուն ոտքերը և իր մարմինն ու արիւնը բաշխեց վերնատան մէջ: Ասկից զատ իր առաքելներն ալ վարդապետ ըրաւ՝ երբ դրկեց գանձը քաւրոյնը. աշակերտեցէք զամենայն հիմունսս և ուսուցէք նոցա զամենայն զոր ինչ պատուիրեցի ձեզ. և քահանայ ըրաւ ըստ իմ արիւնքի. զմեզնէք գնոսա յանուն Հոր և Որդւոյ և Հոգւոյ Սրբոյ: Աստեղծեցին

ալ երբ կը քարոզէին, ասի վարդապետութիւն էր, և երբ կը ձեռնադրէին՝ այս ալ քահանայութիւն էր (Այն բոլոր հայրապետները (= եպիսկոպոսներ), որոնք Եկեղեցւոյ համար Կանոն կը դնէին և ժողովքով կը հալածէին հերետիկոսները, ասին աստիճան վարդապետութեան էր, ինչպէս Սուրբ Ռաբիգ, Աստուածաբան, Աթանաս, Կիրիլ, իսկ անոնք որոնք չորս աստիճան հաստատեցին(*) օր զէմս չորեքեկապետութեան, և կարգեցին ժողովուրդը սկսեցէն ինչ աստիճան ըստ ինչ գասեց երկնաւորաց, այն քահանայապետութիւն էր:

Ինչպէս կը տեսնուի այս քաղաքանքէն Տաթևացոյն քաղաքութիւնները մեզ համար համարիչ չեն, բայց կատարելագէտ հաւաքքերու են աստիճան. սրբական խորունկ հիմք կը փնտէ ան վարդապետութեան և քահանայութեան համար, որպէս զի կ'որով ըլլայ նորարարութեան մէջ որոշիչ դերքը Վարդապետի, որ Եկեղեցւոյ մէջ միակ աւերն ու իշխանն է նոսրին, տեսականին, և դիրքը Եպիսկոպոսին. որ միակ ներկայացուցիչն է քահանայութեան և գործադիր իշխանը Եկեղեցւոյ բոլոր պաշտամունքին:

Տաթևացին պատմական գետնի մը վրայ կը կ'ըսէ՝ երբ այդ մեկնութիւններէն ետքը կ'ըսէ մասնաւոր ընել Հայ Եկեղեցւոյ քահանայութեան և Վարդապետութեան ծագումը: Պայով մեզի՝ մեր քահանայապետութիւնը արաքափայլեաց Ս. Գրիգոր Լուսաւորչէն և անոր շատակը Ս. Սահակէն օգնուաւ իր կ'ըսէ ի նախնէ ձեռնադրեալ: Իսկ վարդապետութեան աստիճանը՝ Ս. Մեսրոպէն, օր արար զիր պղծութիւնը և Վրաց և Աղուանից և թարգմանեաց զՍուրբ Գրիգոր ի լեզուս մերս:

Արսալուստ Լեւոյ Շաքարեթեմ, 1906

(Շարունակիր) 13)

(*) Կ'ազնաւորէ եկեղեցական առաջին չորս աստիճանները, Անտիօքի, Հոմոսի, Աղեքսանդրիոյ և Կ. Պոլսոյ:

ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

ԳԻՆԳԱՄԵՆԻ ԴԻԴԵՄԱՋՆԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

ՍԻՆԱԿԱՆ ՆԻՆԳԵՐՈՐԴ

1. — [Իմ սիրտը պիտի չտրամէր] (և) իմ գիշերահանը չգալարէր]
2. — [Վերջում պիտի չլլայ] իմ [սրտին] [մէջ]։
3. — իմ [գէմքը] պիտի չնմանի [մէկու] մը, որ հրկար օգնուրութիւն է կատարած]։
4. — իմ գէմքը [պիտի չտաղուի] առքէ և ցուրտէ]։
5. — [ու պիտի] չթափախի արձակադաշտի վրայ։
6. — [իմ բարեկամը, կրտսեր եղբայրը(?) որ որսաց յովազը արձակադաշտի] (և) ցիւր տափաստանի։
7. — [Էնկիզու՝ իմ բարեկամը, իմ կրտսեր եղբայրը(?) որ որսաց յովազը արձակադաշտի (և) ցիւր տափաստանի։
8. — [Մենք որ նուաճեցինք ամէն (սուչընդոսները) և բարձրացանք] լիւնները,
9. — [որ բռնեցինք և] սպաննեցինք հրկիւքի ցաւը]։
10. — [տապալեցինք Քուժրարան, որ] կը բնակէր մայրիներու տնտառին մէջ։
11. — [բարեկամս որ սպաննեց [ինծի հետ] առիւծներ,
12. — [բարեկամս, որ գնաց ինծի հետ] բոլոր գրկանքներու [ընդմէջէն]։
13. — Էնկիզու՝ իմ բարեկամը, որ] սպաննեց [ինծի հետ] առիւծներ,
14. — [անոր վրայ հասած է մարդկութեան ճակատագիրը վեց օր և եօթը գիշեր] արտասուեցի անոր վրայ։
15. — [չյանձնեցի գինքը] թաղուելու,
16. — [մինչև որ որդը ինկաւ] իր [գէմքին] վրայ։
17. — [ստակացի . . . և] վախ[ցայ] մահ[էն], [սահ թէ ինչո՞ւ կը թափախի ար]ձակադաշտի վրայ։
18. — [բարեկամս հարցը] ծանր [կը կշռէ] վրաս, այս պատճառով կը թափախի ար]ձակադաշտի [վրայ]։

19. — [Էնկիզու՝ հարցը], բարեկամս, ծանր կը կշռէ վրաս, տես թէ ինչո՞ւ հետեւեցիր [կը թափախի ար]ձակադաշտի վրայ։
20. — [Ի՞նչպէս] հրեմտ լուի, ինչպէս կրնամ հանդարտիլ,
21. — [բարեկամս, զ]՝ի կը սիրէի, հողի վերածուած է։ Էնկիզու՝ [իմ] բարեկամը, [զոր կը սիրէի, հողի վերածուած է]։
22. — Ես ալ իրեն պէս պիտի չքնանամ (և) չարթննամ ցմբշտո։
23. — Գիւլգամէշ (տաղուին) ըսաւ անոր՝ Ուտնապիւշ[տիմ]ին։
24. — Ե[ւ]ր[ի]մ գամ և տեսեմ Ուտնապիւշ[տիմ]ը զոր կը կոչեն Ենեուարը։
25. — [Ի՞նչ] ի թափախելով բոլոր երկրներու շուրջ։
26. — կտրեցի շատ մը դժուարին լիւններ,
27. — կտրեցի բոլոր ծոփերը։
28. — Զողջը նինջով չյագեցաւ իմ գէմքը։
29. — մաշեցայ անքնութեան հետեւեցով (և) լիցեցի ջուրի ցաւով։
30. — Հհասած գինեւան աղախնայ [տա]նը, զգետտ մաշեցաւ։
31. — [սպան]նեցի արջ, բորենի, առիւծ, յովազ, վագր, եղջերու, քաղ, վայրի որսք և փեղդանիներ արձակադաշտի
32. — անոնց [վրայ] կերայ (և) անոնց մարմերը հա[լայ]։
33. — [. . .] թող անոնք գոցեն անոր դուռը ձիւթով և կու[լարով . . .]։
34. — [Չափազանց հատուածակոտ՝ թարգմանութեան համար]։
35. — [Ուտնապիւշ[տիմ] ըսաւ անոր՝ Գիւլգամէշին]։
36. — 30) — [Չափազանց հատուածակոտ՝ թարգմանութեան համար]։

ՍԻՆԱԿԱՆ ՎԵՏԵՐՈՐԴ

(սկզբը փշրուած)

26. — Եկը կառուցանեմք տուն մը ցմբշտ, կը կնքեմք (վաւերութեան զգուշացում)։
27. — Եղբայրները կը բամբեն (իրենց մասնակցութեամբ) ցմբշտ։
28. — ատեւութիւնը կը քննարկէ ցմբշտ [երկրին] մէջ։
29. — Գետը կը բարձրանայ (և) կը յառաջանայ [ցմբշտ] հեղեղը ցմբշտ։

30. — չերկրագին [կը ձգէ] (իւր) փոճուկը,
31. — որպէսզի իւր գէմքը տեսնէ արեւուն
գէմքը (սմիշտ) .
32. — հին օրերէն ի վեր [տեսակներս թիւն]
չկայ .
33. — քնացողը(?) և մեռեալը որքա՞ն նման
[են] իրարու .
34. — անոնք չէ՞ն դժեր պատկերը մահ-
ւալայ .
35. — պարզ քաղաքացիին և ազնուականը .
երբ կը մօտենան [իրենց ճակատա-
գրին] .
36. — Անուանակները՝ մեծ աստուածները
կը հաւաքուին .
37. — Մամէթուսը՝ ճակատագրի արարչու-
նին, կը [զձ]նէ անոնց հետ ճակա-
տագրեալ .
38. — կեանք և մահ կ'որոշեն .
39. — անոնք չեն յայտնէր մահու աշտերը .
40. — Գիլգամէշ ըստ անոր՝ հեռու օրն
Ուտնապիշտիին .
(Յիշատակարան)
41. — Տասերորդ առիտակ, ցմեք որ տեսաւ
ամէն ինչ տի՛ Գիլգամէշի շարքին .
42. — Ասոր արարչագործ պալատը, աշխարհի
թագուորը, արքան Ուտնապիշտիին .

ՏԱԽՏԱԿ ԵՍԱՍՆԵՐԿԵՐՈՐԴ

1. — Գիլգամէշ ըստ անոր՝ հեռու օրն
Ուտնապիշտիին .
2. — «Քեզ կը գրաւեմ, Ուտնապիշտիմ
3. — քու երեսի՞ք տարրեր չէ, դուն
նման ես ինձի .
4. — երբեք տարրեր չես, ինձի հանգստի
ես .
5. — իմ սիրտը նկատած էր քեզ իրեն
անթերի մէկը մարտի մէջ .
6. — [բայց, ծախքէն] կոնակից վրայ
երկարած ես .
7. — [բա՛ն ինձի], ի՞նչպէս մտար աստ-
ուածներու հաւաքոյթին մէջ, կեանքի
քու փնտռում քին մէջ .
8. — Ուտնապիշտիմ ըստ անոր՝ Գիլգա-
մէշին .
9. — սիլգամէշ, պիտի չայտնեմ քեզի
թագուն քան մը .
10. — և աստուածներու մէկ գազանիքը
պիտի ըսեմ քեզի .

11. — Ծուրրագոյակ՝ քաղաք մը գոր դուն
գրաւես .
12. — [և որ] գետեղուած է եփրատի գե-
տ[փին] .
13. — այդ քաղաքը հին էր, և աստուած-
ները անոր մէջն էին .
14. — իրենց սիրտը մղեց մեծ աստուած-
ները ջրհեղեղ մը յառաջ բերելու .
15. — [հեն էին] Ուտնա՝ իրենց հայրը .
16. — արիւտիւրը էնիլլը՝ իրենց խորհրդա-
կանը .
17. — Նիլուրտան՝ իրենց ներկայացուցիչը,
18. — էնիու կին՝ իրենց սողիչը .
19. — Նիլիկիզու — էան նաեւ ներկայ էր ա-
նոնց հետ .
20. — իրենց խօսքերը կրկնեցին Եղեգնեայ
հիւղի մը .
21. — «Եղեգնեայ հիւղ, եղեգնեայ հիւղ !,
որմ ! օրմ ! .
22. — Եղեգնեայ հիւղ . լսէ ! օրմ . խորհէ ! .
23. — Ծուրրագոյակի մարդ . Ու պարա-տա-
տի որդի .
24. — քանդէ (քու) տունը, նաև մը շինէ !
25. — լքէ ինչ քերք, որոնէ կեանքը .
26. — արհամարհէ ստացուածքը և փրկէ
կեանքը .
27. — հանէ նաւուն մէջ սերմը բոլոր կեն-
դանի արարածներու .
28. — նաև գոր պիտի չինես .
29. — իւր ծաւալը պէտք է չափուի .
30. — անոր լայնութիւնը և երկարութիւնը
պէտք է հաւասար ըլլան .
31. — ծածկէ գայն ստորերկրեայ ջուրերու
[հան]քոյն .
32. — հասկցայ և ըսի իմ տիրոջ՝ էային .
33. — [հաշի] տը իմ, ինչ որ այսպէս
հրամայեցիր .
34. — պատուած պիտի ըլլամ գայնի՝ կա-
տարելու .
35. — [բայց ի՞նչ] պիտի պատասխանեմ
քաղաքին, ժողովուրդին և երէցներ
բուն .
36. — էան բացաւ իւր բերանը և ըստ .
37. — խոսելով ինձի՝ իւր սպասուորին .
38. — «Այսպէս պիտի ըսես իրենց .
39. — [ի] բացայ որ էնիլլը գիւ կ'առէ .
40. — (այնպէս որ) պիտի չընակիմ ձեռք
քաղաքին մէջ .
41. — ոչ ալ գործնեմ իմ գէմքը էնիլլի
երկրին .

42. — [պիտի իջ]նեմ Արուսյի մէջ և քնու-
կիմ էսային հետ՝ իմ [տի]րով.
43. — ձեր [գրայ] (բայց) պիտի տեղացնէ
առատորէն.
44. — [. . . թո]չուններ(?) . . . ձուկեր,
45. — [. . .] հունձքի հարստութիւն,
46. — . . . կանաչ կեկեկներ . . .
47. — ցորենի անձրեւ մը տեղաւ պիտի տայ
ձեր վրայ:
48. — Անտիջապէս որ [առա]. օտեան [ա-
ռաջին փաշիլիւ] ճառագայթեց.
49. — երկիրը հաւաքուած էր [իմ շուրջ].
- 50-53. — [չափազանց հատուածական
թարգմանութեան համար].
54. — պատկը ձիւթ [բեր]աւ,
55. — զօրաւորը բերաւ [սուրճ ինչ որ]
պէտք էր.
56. — հինգերորդ օրը առա[ի] իր ձիւ.
57. — մէկ լծվար էր իր յառակի տարած-
քը, 120 կանգուն՝ իւրաքանչիւր
պատին բարձրութիւնը.
58. — 120 կանգուն էր իր կամօջակին իւ-
րաքանչիւր կողմը.
59. — շտկեցի իր շրջագիծը (և) ձեռքի
զաշն.
60. — վեց կամօջակներ շինեցի անոր մէջ,
61. — (աշտպէս) բաժնեկող (զաշն) հօթը
(մասերու).
62. — իր յառակողիմը բաժնեցի ինը (մա-
սերու).
63. — ջրախափաններ քաշեցի անոր մէջ
64. — հարթաձողեր հայթայթեցի և պաշար
միկերեցի.
65. — վեց սար ձիւթ թափեցի հնոյցին մէջ,
66. — (և) երեք սար կշայ [թափեցի] անոր
մէջ.
67. — երեք սար իւղ կողովակիրները քե-
րած էին,
68. — բացի մէկ սար իւղէ զոր կպրուեց(?)
կը սպասէր.
69. — երկու սար իւղ [զոր] մակուկաժարը
գետեղած էր,
70. — մորթեցի [ժողովուրդին] հա-
մար,
71. — ոչխար մորթեցի ունէն օր.
72. — Քաղաւ, կարմիր գինի, իւղ և ճեր-
մակ գինի,
73. — [տուի] գործաւորներուն [իմիւ],
կարծես գետի ջուր բլլար,
74. — (այնպէս որ) խնճոյք բրինձ
Տարուայ Օրուայ պէս:
75. — Ես [. . .] օւսանելիք գրի ձեռքերու
գրայ:
76. — [. . .] . . . նաւը վերջացած էր.
77. — գժուարին էր [. . .].
78. — անոնք փոխեցին տախտակաձիւ
տախտակները վերը և վարը,
79. — [. . .] իր երկու երրորդը.
80. — [ինչ որ ունէի] բռնաւորեցի[ցի] անոր
մէջ.
81. — ինչ որ արծաթ ունէի բռնաւորեցի
անոր մէջ.
82. — ինչ որ ասկի [ունէի] բռնաւորեցի
անոր մէջ.
83. — ինչ որ ունէի թղոր կենդանի է-
կերու սերմերէն, [բռնաւորեցի]
անոր մէջ
84. — իմ բոլոր ընտանիքը և ողջական
ներս նաւը հանելէն վերջ,
85. — գաւաի երէնները, գաշտի անասուն
ները (և) բոլոր վարպետները (անոր
մէջ) հանել առաի.
86. — Շամաշ ինձի որոշ ժամանակ մը
սահմանեց.
87. — ան որ անհանգստութիւն կը հրամայէ
երեկոյեան կործանարար անձրեւ մը
տեղաւ պիտի տայ.
88. — մօրի նաւը և գոյէ քու դուռը.
89. — ալգ որոշեալ ժամը հասաւ.
90. — ան որ անհանգստութիւն կը հրամայէ
երեկոյեան, կործանարար անձրեւ մը
տեղաւ կու տայ
91. — զիտեցի օղին երեոյթը,
92. — օղը սուկալի էր տեսնել.
93. — նաւը մտայ և գոցեցի դուռը.
94. — կաւարեղու համար նաւը Բուգուր-
Ումուրի՝ մակուկաժարին
95. — յանձնեցի կառուցուածքը իր ապ-
րանքներով:
96. — Անտիջապէս որ առաւօտեան առա-
ջին փաշիլիւ ճառագայթեց,
97. — սե մայ մը հորիզոնէն ելաւ.
98. — Աղադ կ'որոտայ անոր մէջ.
99. — մինչ Ծովատ և իտանիշ առջնէն
կ'երթան,
100. — գալով իրբն մունեալիկներ բլուր
և գաշտի վրայ.

(90) *Shom Ancient Near Eastern Texts*, James B. Pritchard, էջ 93:

101. — Իստակաւ կայմերը գուրտ կը քաշէ,
102. — Նիւնուրտան կու գայ և խրամները
բռնաւ կու տայ,
103. — Անուանակիները բարձրացուցին ֆա-
կերը,
104. — Լուսաօրեկո՞վ երկիրը իրենց պայ-
ծառութեամբ,
105. — Աղագին անը հասաւ երկինք,
106. — Խաւարեցուց ինչ որ լուսաօրէր էր,
107. — Երկիրը փշրեց(7) ... պէտ,
108. — մէկ օր փոթ[րիկը փշեց]-
109. — արագ փշեց և [.] ,
110. — Ժառար նման [հիկ]աւ ժողովուր-
դին վրայ,
111. — ոչ ոք կրնար տեսնել իր ընկերք,
112. — Ժողովուրդը չէր կարելի ճանչնալ
երկինքէն,
113. — աստուածները օտարափառ էին
ջրնեղեղէն,
114. — անոնք փախան, բարձրացան մենտի
երկինքը,
115. — աստուածները կծկեցան, կծկան-
ցան արտաքին պատին դէմ,
116. — Իշտար պոռայ երկնոց կնոջ մը պէտ,
117. — աս[տուածներու] քաղցրաբարտ
տիրուհին սգրաց
118. — Ճիւրաւի, հին ժամանակները հազի
վերածուած են,
119. — որովհետեւ չարիք հրամայեցի աս-
տուածներու ժողովին մէջ,
120. — Ի՞նչ պէտ կրցայ հրամայել չարիք մը
աստուածներու ժողովին մէջ,
121. — պատերազմ հրամայեցով իմ ժողո-
վուրդը քանդելու համար,
122. — երբ ես եմ որ ծնայ իմ ժողովուրդը,
123. — ձուկի հաւկթիւնուրէն պէտ անոնք
կը լիցնեն ծովը,
124. — Անուանակի աստուածները լացին
անոր հետ,
125. — աստուածները նստած էին, ընկճը-
ւած, արտասուելով,
126. — իրենց շրթուները կծկուած էին,
127. — վեց տիւ և (վեց) գիշեր,
128. — ջրհեղեղի հազմը փշեց, մորիկը
ճգուց երկիրը,
129. — երբ ծոթներով օրը հասաւ, փո-
թորկը, ջրհեղեղը,
130. — որոնք քառակի մը պէտ կուտած էին,
հանգարտեցաւ չարձակումին մէջ,
131. — ծովը խաղաղեցաւ, մորիկը տկա-
րացաւ, ջրհեղեղը դադրեցաւ,
132. — նայեցայ օդին, լուծին կը տրէր,
133. — և ամէն մարդկութիւնը հողի վե-
րածուած էր,
134. — ... հարթ էր տափարակ տանիքի
մը պէտ,
135. — իջանկիք մը բացի, և լոյսը ինկաւ
իմ գէմքին վրայ,
136. — ծոցայ, նստեցայ և արտասուեցի,
137. — արցունքները կը մոզէին իմ գէմ-
քին վրայ,
138. — գէպի տփերը նայեցայ, ծովու տա-
րածքին վրայ,
139. — աստուծիկու (երկեցեցեակ ժամ հե-
ռաւորութեան) վրայ, կ'երեւէր ցա-
ւաքի տարածք մը,
140. — նուր ցամաքահանց նիցիր(8) լե-
րան վրայ,
141. — Նիցիր լեռը բռնեց նուր հաստաւ
կերպով և չձգեց չարմելու,
142. — մէկ օր, երկու օր, Նիցիր լեռը
բռնեց նուր հաստաւ կերպով և
չձգեց չարմելու,
143. — Երբոր օրը, չորրորդ օրը Նիցիր
լեռը բռնեց նուր հաստաւ կերպով,
և չձգեց չարմելու,
144. — հինգերորդ օրը, վեցերորդ օրը Նի-
ցիր լեռը հաստաւ կերպով բռնեց
նուր, և չձգեց չարմելու,
145. — երբ ծոթներով օրը հասաւ,
146. — աղանի մը գրկեցի և արձակեցի,
147. — աղանին գնաց և վերադարձաւ,
148. — հանգչելու տեղ չէր երևեր, այն
պէտ որ վերադարձաւ,
149. — յետոյ ձիսնունակ մը գրկեցի և ար-
ձակեցի,
150. — ծիծեռնակը գնաց և վերադարձաւ,
151. — հոնգչելու տեղ չէր երևեր և վե-
րադարձաւ,
152. — յետոյ ագուս մը գրկեցի և արձա-
կեցի,
153. — ագուսը գնաց, և երբ տեսաւ թէ
շուրերը իջած են,
154. — կերաւ, թոչտեց, կոնչեց (և) չվե-
րադարձաւ,
155. — յետոյ (ամէն ինչ) յանձնեցի չորս
հովերուն, և զոհ մատուցի:

ԱՆՈՒՇՈՒԱՆ ՎՄԴ. ԶԶԱՍՆԵԱՆ

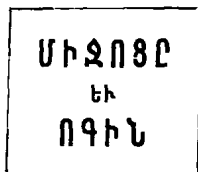
(Շարունակելի՝ 15)

(8) Արդի Բեր Օժար Կուտուան է՝ Տես Վե-
րադարձաւ աղբերը, էջ 94:

ԻՐԱՏՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ս. Է. ՈՒԱՅԹԵՔԸՐ

Ցիտաբիսենի Գիւղերի Մասին

և

Փաստեր Աստուծոյ Դայուքեան

ԳԼՈՒԽ ԻԸ.

ԿԼՅԱՆՆԵՐԻՆ ԲՆԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՍՊԱՆՆԱԼԻԲԸ

ՊԱՏԱՏԱՆԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԻԵՄ

Նոյն ժամանակամիջոցին, սակայն, պատճառականութեան սկզբունքին նոր խախտում մը կը պատրաստուէր ուրիշ կողմէ մը:

Երբ պատճառի մտադրացքը առաջին անգամ ըլլալով ուսումնասիրուեցաւ Սրիս-տոտէլի կողմէ, արտաքին աշխարհը ծանօթ էր միայն իր մեծատես երեւոյթով, ինչպէս պիտի լսենք այսօրուան լեզուով. այսինքն կ'ենթադրուէր որ Նիւթը է ինչպէս որ կ'երեւի մերկ աչքին, առանց որեւէ կերպով նկատի առնելու անոր կազմուածքային նրբութիւնները, ինչպէս որ կը յայտնուին մանրադիտակին մէջ կամ ինչպէս որ կը հետեւցուն մաթեմատիքական տեսութեամբ. եւ ասիկա՝ Արիստոտէլէն սկսեալ: Այս ուղ-ղութեամբ, որեւէ փոփոխութիւն տեղի չունեցաւ մինչեւ ԺԺ. դար. փորձառական եւ տեսաբանական մեթոտներու զարգաց-ման հետեւանքով, Նիւթի կազմուածքին ծանօթացումը աւելի ճշգրիտ եղաւ եւ գտան որ հիմներու ենթադրած միօրինակութիւնը հետեւանքն էր ընդհանրացումի մը, մինչ-դեռ այդ միօրինակութեան ետին մանրա-դիտական կազմաւորումը բոլորովին տար-

բեր էր: Ըստ Նիւթի շարժապաշտական տե-սութեան, «չքին անշարժ թուող ամէն մարմնի մէջ, փոքրագոյն տարրերը, աթմ կամ մասնիկ, անկանոն շարժման վիճակի մէջ են շարունակ: Այսպէս, ծորային մար-մին մը, ինչպէս հասարակ օդը, մասնիկ-ներու անհաշիւ թիւ մըն է — միմիջորտա-յին քանկանոն ճնշումի տակ եւ զէրօ հա-րիւրերորդ ջերմութեան մէջ, մէկ խորա-նարդ ասնթիմի մէջ պարունակուած մասնիկներուն թիւն է 2,7 անգամ 10¹⁹ —, մասնիկներ՝ որոնք ասդին անդին կը նետուին, անշատ իրարմէ, պարապութեան մէջ, սակայն յաճախ իրարու քաղցող: Ծորային մարմնի մը խտութիւնը եւ ջերմութիւնը, որոնք սահմանելի քանա-կութիւններ են, որքան առեւն որ պատկա-ռելի քանակութիւն մը առնուի յիշեալ մարմնէն, այլեւս ոչինչ կը նշանակեն, երբ նկատի առնուի առանձին մասնիկ մը շարժ-ման վիճակի մէջ: Խտութիւնը եւ ջերմու-թիւնը իրականութիւն կ'ըլլան այն առեւն միայն, երբ նկատի առնուին միջիններ՝ դիտ-ուած մասնիկներու հսկայական թիւով մը:

Նիւթի շարժականական սկզբունքի ըն-դունումը քանի մը լսողիւններ կը յարուցանէ բնութեան օրէնքներու արժէքին շուրջ: Նկատի առէք, օրինակի համար, մետաղ-եայ ձող մը որուն տարրեր կէտերը ջերմու-թեան տարրեր աստիճաններ ունին: Մէկդի թողած ջերմութեան կորուստը որ յատուկ է շարժուն միջավայրին, կը ստացուի հե-տեւեալ օրէնքը. — Կամայական կէտի մը մէջ՝ ջերմութեան յառաջացումը համեմա-տական է ձողի երկայնքին՝ ջերմութեան փոփոխութեան տոկոսին. Այսպէս արտա-յայտուած, ան կը թուի ըլլալ բնութեան պատճառական պարզ օրէնք մը, նման Նեւ-տոնի բանաձեւած շարժումի օրէնքներուն: Բայց կը տեսնուի հիմա թէ իրականին մէջ այս օրէնքը կ'արտայայտէ մանրագոյն մասնիկներու լայն թիւի մը միջին վիճակը, մասնիկներ՝ որոնց անհատական վիճակը որեւէ կանոնաւորութիւն չունի: Ինչ որ գիտենք անոնց մասին հաւանականութիւն-ներ են, օրինակ՝ հաւանականութիւնը որ մասնիկի մը արագութիւնը, առնուած ամ-բողջութեան մէջ եւ պատահականօրէն, կը գտնուի որոշ սահմաններու միջեւ: Այս ի-

բողոքները ի՞նչպէս կը համաձայնի պատ-
ճառականութեան օրէնքին հետ: Այս սկզբ-
բունքը պէ՛տք է որ փոխանակուի հաւա-
նականութիւններ արտայայտող օրէնքնե-
րով. Յիջէ անհրաժեշտութեան զաղափարը
ներկայիս հասն հիներուն սյն մեծ երեւոյթ-
ներէն, որոնց հետ իրենք ընտանի էին,
պէ՛տք է որ այս գաղափարը լքուի, առ
նուազն բնագիտութեան ընդգրկած լայն
մարզերուն մէջ, հիմա որ լաւագոյն հաս-
կացողութիւնը ունինք իրականութեան:

Պատասխանելու համար այս հարցումին,
պէտք է քննել հաւանականութեան յղացքը
ինչպէս որ կը ներկայանայ բնագիտութեան
մէջ: Նկատի առնենք, օրինակ, երեւոյթ
մը, որուն կապուած է առ հասարակ հաւա-
նականութեան զաղափարը, ինչպէս խաղը
որ կը կայանայ դրամի մը մէկ կողմին վրայ
գրաւ ընելու, «գործ» մը նետելու եւ կամ
թղթախաղ մը քաշելու մէջ: Այստեղ ար-
դիւնքը նախատեսել կարելի չէ եւ մեր ի
յառաջագունէ՛ ճանաչողութիւնը կրնայ ար-
տայայտուիլ միայն հաւանականութեամբ
մը: Այս իրողութիւնը ի՞նչպէս կարելի է
կապել պատճառականութեան հետ:

Մինչև այս վերջին տարիները, այս
հարցին պատասխանը տալ հեշտ էր ծոյց
կը տրուէր թէ՛՝ երբ կ'ըսուի բնագիտական
դէպքի մը մասին թէ՛ ամէն պարագաներու
մէջ նախատեսելի է ան, ըսել կ'ուզուի թէ
նախատեսելի է սկզբունքով, այսինքն թէ
կրնայ նախատեսուիլ մէկու մը կողմէ որ
կացութեան ամբողջական ճանաչումը ունի,
ինչպէս նաեւ պատշաճ ճանաչումը բնագի-
տական տեսութեան եւ պատշաճ կարողու-
թիւնը մաթեմատիքական հաշիւները ընե-
լու: Դրամի խաղին կամ զուր նետելու
պարագային, կարողութիւնը չունինք նա-
խատեսութեան բանաձեւումը կատարելու.
ճշգրիտ տեղեկութիւն չունինք թէ ինչ է
իրական ոյժը գոր կու տանք դրամին մեր
մատին ոյժով կամ զուրի՛ մեր մշումով.
չունինք ընդհանրապէս տուեալներ օդի դի-
մարքութեան, դրամի կամ զուրի կայունու-
թեան պահերու, ոչ ալ հեռաւորութեան
մասին, որ կը բաժնէ անոնց առաքումի
եւ անկումի տեղերը. եւ նոյնիսկ ե՞թէ այս
բոլոր տուեալները ծանօթ ըլլան, անկարելի
պիտի ըլլար միզի համար ճշգրիտ կերպով

կատարել անհրաժեշտ բոլոր խորին հաշիւ-
ները որոնք կը ճշդեն վերջին արդիւնքը
այն կարճ ժամանակին մէջ, որ կը տեւէ
կտորին անցքը օդին մէջէն: Այսուհանդերձ,
դասական բնագիտութիւնը կ'ընդունի որ
էակ մը, որ չունի այս սահմանափակում-
ները, կարող պիտի ըլլար ընելու նախա-
տեսութիւնը. այսպիսի էակի մը համար,
այս դէպքը պիտի պատկանէր ոչ թէ պա-
տահականութեան՝ այլ ամենախիստ նա-
խասահմանութեան:

Պատահականութիւնը կամ հաւանակա-
նութիւնը ուրեմն է միայն (գոնէ այսպէս
կը կարծուէր մինչեւ երէկ տակաւին) բառ
մը որ կը գործածուի ըսելու համար թէ
որոշ պարագաներու չափազանց տգէտ ենք
որպէսզի կարենանք ընել բան մը՝ զոր
նուազ տգէտ մը պիտի կարենար ընել.
պատահականութեան գոյութիւնը, այս տե-
սակէտով, որեւէ ձեւով պիտի չազդէր այս
տեսակէտին վրայ թէ ֆիզիքական բնու-
թեան մէջ երեւոյթները ենթակայ են ամե-
նախիստ նախասահմանութեան:

Քիչ մը անդին - Գլուխ ԼԵ. — պիտի
գտնենք պատճառը եզրակացնելու որ այս
կեցումաձքը անպաշտպանելի է այլեւս:

ԳԼՈՒԽ ԻԹ.

ՆԵՒՏԱՐԱՆԱԿԱՆԱԿԱՆ
ԱՄՍՏՊԻՆԱԿԱՆԱԿԱՆԱԿԱՆ
ՀԱՆԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

1692-ին, Տքթ. Բիչարտ Պէնթէյ, դա-
սական հռչակաւոր սոլար մը, որ այդ
շրջանին ձեռնարկած էր Պրոյ - Boyle —
դասախօսութիւններու պատրաստութեան
(հերքում անաստածութեան —), դիմեց
Նիւտոնի որպէսզի օգնէ իրեն բնագիտու-
թեան վերաբերեալ փաստարկութեան բաժ-
նին մէջ: Նիւտոն պատասխանեց չորս նա-
մակներով. ուր արտայայտեց կարծիքը թէ
արեւային դրութիւնը «բացատրելի չէր բնա-
կան պարզ պատճառներով» եւ թէ ինք
գտնուած էր վերագրել զայն մտադրու-
թեանը եւ գործադրութեանը կամքի տէր
գործօնի մը»: Սակայն աստուածային մի-
ջամտութիւնը ըստ իրեն ոյժին, անհրաժեշտ
էր մարմիններու սկզբնական շարուածքին
համար միայն. անոնց հետագայ բնթացքը
կրնար բացատրուիլ ձգողականութեան օ-

րէնքով: Ստոր հետեւանքով, ինչպէս կը
յայտնուի Լայպնիցի եւ Տէթ. Գալլըքի մի-
ջեւ տեղի ունեցած բանալէճին մէջ, յառաջ
եկաւ Նեւտոնեան ջրգնականիւրուն մէջ մի-
տում մը բնդհանրապէս ըմբռնելու Աստու-
ծոյ եւ տիեզերքին յարաբերութիւնը նման
ժամագործի մը յարաբերութեան իր շինած
Ժամացոյցին հետ, որը, շարժման մէջ
դրուելէ ետք, կը շարունակէ աշխատել առ
նուազն ժամանակ մը, առանց պահանջելու
զայն շինողին ներկայութիւնը կամ ուշա-
դրութիւնը: Այսպիսի ըմբռնում մը կը տա-
նէր անխուսափելիօրէն Աստուծոյ մը գա-
ղափարին, որ բացակայութեան սկզբունքը
կը գործադրէ: Այս Աստուածը, ստեղծելէ
ետք աշխարհը, ձգած էր որ ան շարունակէ
իր ընթացքը առանց աստուածային ուրիշ
միջամտութեան եւ, հետեւաբար, գործնա-
կանին մէջ՝ անգոյ էր: Լայպնից ըմբռնեց
այսպիսի միտումի մը վտանգները եւ հաս-
կեցաւ որ անկարելի է կրօնք մը կիրտել
հիմ առնելով զօտ միքննապաշտ փիլիսո-
փայութիւնը մը. եւ մասնաւորաբար՝ որ
Քրիստոնէութիւնը, ըլլալով մարմնացելու-
թեան եւ խորհրդակատարութեան կրօնք
մը, անհաշտ է նիւթը ամբողջովին ան
հոգիացնող տիեզերքը դիտելու ամէն ձեւի
հետ: Նեւտոն ընդգրկած էր. իր էական
մասին մէջ, Տէքսթիի ստացած աղբատ
պատկերացումը առարկայական աշխարհին,
վերացականացնելով անոր զօտ բանակա-
կան կերպարանքը. արդիւնքն էր մեքենա-
կանութիւն մը առանց հոգիի, որոշ պաշ-
տօն չունեցող մասերէ բաղկացած, որոնք
գիրար կը շարժեն միջոցին մէջ եւ որոնք
որեւէ կապ չունին արժէքի եւ վախճանա-
կանութեան գաղափարներուն հետ:

ԳԼՈՒԽ Լ.

ՄԱԹԵՄԱԹԻԿԱՍՆԵԼԸ

ԿԼԱՐՈՒԹԵԻՏԵՆԸ ՈՒՆԻՆ

ՆՈՐ ԵՐԵԻՍՅԱՆԵՐ ՆԱԽԼՏԻՍԵԼՈՒ

Միեւնոյն ատեն պէտք է ընդունիլ որ
օրէնքները բնագիտութեան զարգացումին
հետեւանքով աւելի ընդհանուր եւ կատար-
եալ եղած ըլլալով, սկսան յայտնաբերել
կարգ մը բնական եւ էաբանական գերան-
ցող՝ փորձառական իրողութիւններու մար-
զը, որուն վրայ հիմնուած էին այդ օրէնք-

ները: Այսպէսով կարելի կ'ըլլայ ըսել, զօտ
տեսարանութեանն մեկնելով, նախապէս
անձանօթ հետեւանքներու գոյութիւնը,
գտնուեցան մաթեմատիկոսներու զարմա-
նայի պարագաներ, ուր, իրենց գրասենե-
կին մէջ աշխատելով եւ առանց որեւէ լա-
րաբերութիւն ունենալու լսալուսարեւե-
րու հետ, անսնդ նախատեսեցին գոյութիւնը
նոր ելոյթներու, բոլորովին նոր եւ անսպա-
սելի արտաքին աշխարհին մէջ:

Կոնաձեւ բեկրեկումին զիտը Համիլ-
թոնի կումէ տիպար օրինակ մըն է: Եթէ
կէտ մը գլեճք թուովի շերտի մը վրայ եւ
զայն դիտենք իսլանտական աբա կոչուած
պրիսմակի մը ընդմէջէն, ընդհանրապէս կը
տեսնուի ոչ թէ մէկ՝ այլ երկու կէտեր. եւ
ասկիւ՝ աբաքին կրկնակ բեկրեկում կոչուած
ինքնայատկութեան պատճառով: 1821ին,
Ֆրանսացի քննադէտ Ֆրէճնէլ զօտա ալիքա-
յին մակերեսի հաւասարութիւնը եւ կամ
տեղը. ստուել պահու մը, կէտի մը վրայ
կատարուած փոփոխութեան մը, նախորդ
պահու մը, կրկնակ բեկրեկում մը պրիսմակի
մը մէջ. սակայն ան չուսու մնասիրեց այդ
մակերեսին երկրաչափական յատկանիշները
ինչպէս պիտի ըլնէր մաթեմատիկոս մը. Այս
է որ բրաւ Համիլթըն: Սա զօտա որ Ֆրէճ-
նէլ մակերեսը կը ներկայացնէր մի քանի
նշանաւոր առանձնայատկութիւններ, նման
կոնաձեւ ծայրերու, որոնց իւրաքանչիւրի
ծայրին ան ունի անթիւ շոշափող մակերես-
ներ. եւ մաթեմատիկական այս առանձնա-
յատկութիւններէն ան հետեւցուց համա
պատասխան տեսագիտական երեւոյթ մը,
զարմացնող բնութեամբ. այն է որ լոյսի
շող մը, պրիսմակի մը մէջ կը բաժնուի,
որոշ պարագաներու, անհամար շողերու,
որոնք կոնական մակերես մը կը գծեն. միւս
կողմէն, որ միակ ճառագայթ մը, որ դուր-
սէն կը զարնէ պրիսմակին, կը կազմէ ճա-
ռագայթներու կոն մը պրիսմակին ներքը:
Հետեւաբար կարելի պիտի ըլլար կատարել
փորձ մը, ուր կէտ մը, թուովի մը վրայ,
դիտուած երկկողմանական պրիսմակի մը
ընդմէջէն, պիտի երեւէր ոչ թէ կրկնուած՝
այլ ամբողջական շրջանակ:

ԹԵՂԵՎ. ԸՈՂԷՎԱԿԱՆՆԵՐ

(Շարունակելի՝ 14)

ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ս. Աթոռոյս Պատ. Տնօրէն Ժողովը, իր ԼՃ. նիստին մէջ, նկատի առաւ բազմաթիւ բողոքներ թեմակալ առաջնորդներէն, և ի մասնաւորի Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան պատկանող Կիպրոսի Կաթողիկոսական Փոխանորդ Հոգեւոր Ծ. Երուանդ Վարդապետէն, որոնք միանամուռ կը բողոքէին Երուսաղէմի մեր կարգ մը Միաբաններու, ի մասնաւորի Հոգ. Ծ. Կորիւն Վրդ. Մանուէլեանի դէմ, որ առանց յարգելու Ընդհ. Եկեղեցւոյ մէջ ծանօթ ու յարգուած կանոնը, իրենց չպատկանող թեմերու մէջ Սրբազան Պատարագ և եկեղեցական արարմունքներ կը կատարեն, առանց պատկան թեմի Առաջնորդի գիտութեան և Թոյլաւութեան:

Այսու խստիւ կ'ազդարարենք, որ յետ այսու եթէ նման բոլոր մը ընդունինք Ս. Աթոռոյս պատկանող ունէ Միաբանի նկատմամբ, յանձապարտ պիտի նկատենք զինքը ու պիտի տանք արժանի իր պատիժը:

ԴԻԻԱՆ Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ
ՊԱՏ. ՏՆՕՐԷՆ ԺՈՂՈՎՈՅ

Ս. ՏԵՂԵԱՅ ԴԻԻԱՆԷՆ

Ս. ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱՃԱՐԻ ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

18 Ապրիլ 1962 Թուակիր համաձայնութեան ի գործադրութիւն, Երուսաղէմի երեք Պատրիարքարաններու ստորագրութեամբ համաձայնութիւն մը կնքուեցաւ Պր. Des-champs անուն Ֆրանսացի շինութեանց գործավարին նետ: Յունիս 1ին, Պր. Տէշան champs անուն Ֆրանսացի շինութեանց գործավարին նետ: Յունիս 1ին, Պր. Տէշան champs անուն Ֆրանսացի շինութեանց գործավարին նետ: Յունիս 1ին, Պր. Տէշան champs անուն Ֆրանսացի շինութեանց գործավարին նետ:

Ս. Թարութեան Տաճարի նորոգութիւններու յարգող շնորհի սահմանները: Առաջարկուեցաւ որ՝

1) Եւրոպական շինանիւթերը ամբարոյն Յունաց վանքի ստորերկրայ մասին մէջ, խնայելու համար փոխադրական զօնաւորութիւններ:

2) Մուտքի առաստաղի ծեփերուն վար առնուելուն պատճառով տարածուիլիք փողին արգիլելու համար, առժամեայ կերպով փակուիլն Հայոց բաժնի պատուհանները, որոնք դէպի Տաճարի ներսի մասը կը նային:

3) Տաճարին տանիքի քարերը քակուիլն եւ անհրաժեշտ նորոգութիւնները կատարուելէ ետք նոյն ձեւով սալաշատակուի տանիքը: Յետագայ բաժնի նորոգութիւնները՝ Քաթողիկոնի եւ հարաւային սինաղարին տակ շարունակուիլն առանց ընդհատումի:

4) երրորդ կէտին շուրջ իրաւական հարցեր ծագեցան կողմերուն միջեւ, ինչ որ ստիպեց զանոնք հարցի քննութիւնը թողուլ յաջորդ մոլորվի մը:

Երկրորդ եւ երրորդ մոլորվ մը գումարուեցաւ Յունիսի 13ին եւ 14ին, սակայն առանց արդիւնքի:

II. Թարութեան Տաճարէն ներս տարտեցաւ Հայոց Տեսչարանի նորոգութիւնը: Տաճարի մուտքի ծախակողմը, Սատուածամօր ուշաթափման վայրին կից, ո՛ր դարձակ, կամարակապ այս սրահը նախապէս քաժնուած էր երկուքի: Սպտուելով ընդհանուր նորոգութիւններու առիթէն, յարմար նկատուեցաւ կատարել ամբողջական նորոգութիւն

մը նաեւ Տեսչարանէն ներս: Երկու բաժինները վերցուեցան եւ կազմուեցաւ միակ սրահ մը, որուն պատերը ծածկուեցան փայտով, զարդարանդակուած կամարածեւ փորագրութեամբ: Իսկ սրահի ճակատը յարդարուեցաւ մասնաւոր կերպով, ընդունելու համար Պատրիարքական Սթոդը՝ պատուանդանի մը վրայ:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ
Գ. ԿԻԼՊԵՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
Ս. ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ ՏՊԱՐԱՆԻՆ

Ս. Ժակոբեանց Վանքի զանազան նաստառներին հրաժարվելու և յոսուկ հոյածություն պեժ ունեւ նոեւ մեր հնամենայ ճակատին: Մասնաւորապէս ուսումնասիրուած ծրագրի մը համաձայն, պիտի նորոգուին մեծ ու փոքր մամուլները եւ ստեղծագոյն նորագոյն եւ աւելիական կազմածներով:

Ս. Ժակոբեանց հայտարարի արդիականացման ծրագրին իր լայն բաժինը բերու Գ. Կիւլպէնիան Հիմն տրիւթունը, իշխանական նախաձեռնութեամբ 7250 արեւիկին, որը պիտի յաւկացուի մեծ ճալատարի մը գնով, իր լման կազմածով:

Տոկաւորը կը սպասուի այսեղ հուլիս ամսուան վերջաւորութեան: Հայ գիրի, տնտեսային մեակոյրի եւ կրօնական գրականութեան տարածման նուիրական գործին քննադատած օգնութիւնը աւելի կ'ամրապնդէ Առաքելական Աթոսին դարաւոր կոչումը, որով ուն պիտի կարենայ բարունակել իր ծառայութիւնը մեր եկեղեցիին եւ մեակոյրին:

ԴԻԻԱՆ Ս. ԱԹՈՒՈՑ

Երասպէմ, 1 Յունիս 1912

ԳԱԼՈՒՍ ԿԻԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ
ԱՄՄԱՆԻ ՄԷԶ

Ուրախութեամբ եւ օրի մեծ գոհունակութեամբ կը հաղորդենք մերազն ժողովրդին քե մեծանուն Գալուս Կիւլպէնիան Հիմնարկութիւնը, բնագառաւորով Երասպէմի Ս. Պատրիարքի գիմումին, յանձն առաւ 15.000 շաւրի նուիրատուութեամբ մասնակցիլ Ամմանի նորակառոյց վարժարանի շինութեան:

Մանօր է բոլորիս որ Հ. Բ. Ը. Միւրքիւնը անցեալ տարի տր մագրած էր 20.000 շաւր, նախընտրած բարեւար Վահրամ Իւզպաշեանի կողմէ, ապա իմ զու հա հար ն յնունուն նախալրարանի շինութիւնը:

Գալուս Կիւլպէնիան Հիմնարկութեան փափաքէն համաձայն, Հ. Բ. Ը. Միւրքեան Վահրամ Իւզպաշեան նախալրարանի կից նորակառոյց Մանկապարտէզը պիտի կոչուի

ԳԱԼՈՒՍ ԿԻԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ,

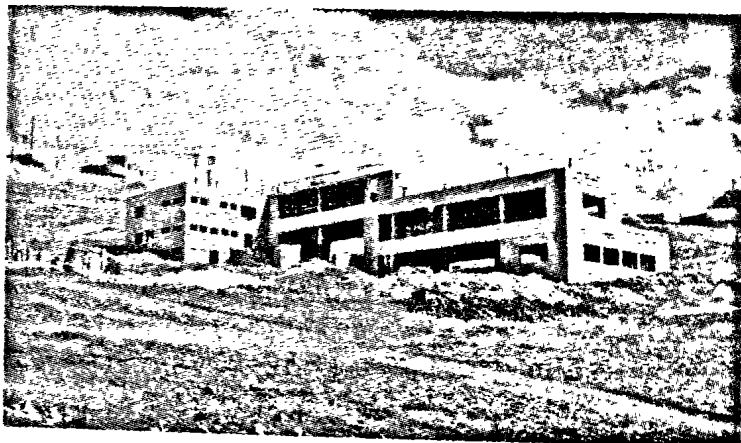
անցնցելով նոր տող իր Հիմնարկութեան Հիմնագրի եւ Ս. Աթոսի բարեւար լուսաւոր յիաստկին տուջ:

ԴԻԻԱՆ Ս. ԱԹՈՒՈՑ

Երասպէմ, 1 Յունիս 1962

ԱՄՄԱՆԻ ՆՈՐԱԿԱՌՈՅՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

Աւարտելու վրայ է Ամմանի նորակառույց հայ վարժարանը: Հերուժեան վարժարանը, որ տարիներէ ի վեր Երուսաղէմի Աթոռին հովանաւորած հայ դպրոցն էր Ամմանի գաղութին մէջ, բոլորեց իր կրթական վերջին տարին, իր նեղ, անյարմար եւ վարժու շէնքին մէջ: Տարեկան հանգէսը կատարուեցաւ Յունիսի 10ին, խանգավառութեան բացառիկ մթնոլորտի մը մէջ, որովհետեւ ուսանողութիւնն եւ ուսուցչական կազմ հրաժեօս կ'առնէին ոչ միայն տարուան մը աւելանալէն, այլ մանաւանդ դպրոցական աւելանալէն տնկարէրի պայմաններէն, որչափեւ համար յաջորդ կրթական տարին նոր, քաւառէն, օդաւեօս եւ զեղեցիկ շէնքին մէջ սկսելու գաղափարը:

Նոր դպրոցը պիտի կրէ նաեւ նոր անուն, իր զոյգ բարեբարներու յիշատակութեամբ: Մանկապարտեզը պիտի կոչուի «ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ», իսկ Նախակրթարանը՝ «Զ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԱՀՐԱՄ ԻԻԶՊԱՇԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ»:

«Յրանի որ ունիցի յիշատակ ի Սիոն»:

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԿ

ԵՒ

ԿԱԶՄԱԴԱՆՈՒՄ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Ապրիլ 1962

Ս. ԷՋՄԻԱՄԻՆ

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻԻ Տ. ԵՂԻՇԷ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏԷՐՏԵՐԵԱՆԻՆ,
ՊԱՏՐԻԱՐԿԻ ԶԱՅՈՑ ՍՐԲՈՅ ԵՐՈՒՍԱԳԷՄԻ,

Ս. ԵՐՈՒՍԱԳԷՄ

Սիրելի Սրբազան Եղբայր Մեր ի Քրիստոս,

Փրկչի իջման Սուրբ Տաճարէն Ձեզի կր բերենք աւետիսը Քրիստոսի հրաշափառ Յարութեան որ տմահուամբ զմահ կոխեաց» եւ տմեզ զկեանս պարգեւեաց»:

Մենք կը հաւատանք թէ իրաւ յարեալ Քրիստոս, եւ մեզի բուրիս շնորհեց կենարար յոյսը յաւիտեանական կեանքին:

Ի սփիւռս աշխարհի ցրուած հայ բարեպաշտ հոգիներու համար, այդ յոյսը վառ է ու պայծառ մանաւանդ Լուսաւորչի անմար կանթնդով որ բազում դարերէ ի վեր իր լոյսը եւ իր շնորհները կը սփռէ Սուրբ Էջմիածնէն՝ Հայաստանեայց Եկեղեցիին եւ համայն հայ հաւատացեալ ժողովուրդին վրայ:

Փառք Քրիստոսի լոյս յարութեան:

Փառք լուսոյ խորան՝ Քրիստոսաշէն Սուրբ Էջմիածնին:

Սուրբ Յարութեան աւետիսով կը շնորհաւորենք Ձեր Սուրբ Զատիկը ու կը մաղթենք Ձերդ Ամենապատուութեան, Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան Գերաշնորհ եւ Հոգեշնորհ Հայրերուն, Տնօրէն Ժողովոյ յարգարժան անդամներուն, դպրաց դասերուն, Ձեր վարժարաններուն եւ կրթական մշակներուն, ազգային, մշակութային եւ բարեսիրական կազմակերպութիւններուն եւ համայն Մեր սիրեցեալ աստուածասէր ժողովուրդին՝ արեւշատ, երջանիկ ու խաղաղ տարիներ եկեղեցաշէն ու ժողովրդանուէր բեղուն գործունէութեամբ:

Իր մնամբ նաեւ ջերմապէս աղօթող համայն աշխարհի խաղաղութեան եւ ժողովուրդներու եղբայրութեան ամրապնդման համար:

Շնորհք Սուրբ Յարութեան Փրկչին մերոյ եւ սխաղաղութիւն Քրիստոսի հաստատեցի ի սիրտս ձեր, յոր եւ կոչեցարուք միով մարմնովս (Կողոս. Գ. 15).

Օրհնութեամբ՝

ՎԱԶԳԷՆ Ա.

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԿ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

**ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆ
ՄԵԾԻ ՑԱՆԵՆ ԿԻՆԻԿՈՑ**

ԱՆԹԻԼԻԱՍ - ԼԻԲԱՆԱՆ

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻԻ

Տ. ԵՂԻՇԷ Ս. ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՊԱՏՐԻԱՐԺ ՀԱՅՈՑ Ս. ԵՐՈՒՍԱԼԷՄԻ

Անթիլիաս, 24 Ապրիլ 1962

Սրուսադեմ

Ամենապատիւ եւ սիրելի եղբայր ի Տէր,

Տեսաւ ձերոյ եւ Փրկչին հրաշափառ Ս. Յարութեան թոնին առքիւ Ձեզի, ինչպէս նաեւ Սրբազան եւ Հոգեւորիկ Միաբան Հայրերուն Ս. Ուխտիդ, կը ներկայացնենք ձեր եւ Մեծի Տանն Կրիկիոյ Կաթողիկոսութեանն Աթոռոյն Միաբան Հարց ու համայն ժողովրդեան սրտազին եւ ջերմ շնորհաւորութիւնները եւ լուսազոյն մաղթանքները, առ Աստուած արեւունցն աղօթելով որ յաջողութիւն պարգեւէ Ձեր եկեղեցանուէր բոլոր ձեռնարկներուն եւ ջանքերուն: Կր մաղթենք ճոյնպէս, որ Ձեր Ամենապատիւ եղբայրութեան առաջնորդութեամբ, ՀԱՅ - ԵՐՈՒՍԱԼԷՄԻ կրկին դառնայ լուսատու փարոս մը ի հոգեւոր եւ ի մտաւոր:

Եղբայրական ջերմ սիրով եւ ողջունելի,

Աղօթակից

ԶԱՐԵՀ Ա.

Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կրիկիոյ

ՀԱՅԵԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԿԵՐ. ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

ՆԻՒ - ԵՈՐԵ

Ամեն. Տ. Եղիշե Արքեպիսկոպոս Տէրահրեան

Պատրիարք Հայոց Սրուսադեմի

Ապրիլ 15, 1962

Սրբազան,

Ս. Յարութեան հրաշափառ թոնին առքիւ հանդիմ ունիմ մատուցանելու Ձերոյ Ամենապատիւութեան՝ Հ. Բ. Ը. Միութեան Կեդր. Վարչական Ժողովին եւ իմ ունձնական շնորհաւորութիւններն ու բարեմալարութիւնները Ձեր աշխատութեան եւ Ս. Յակոբեանց Պատ. Միաբանութեան բարօրութեան համար:

Ձեռքը փախուս կուտայ երբ գալ գարունը: Ի ոյնպէս՝ Միաբարբի լուսաւոր առաւօր կը պատճառ պարտութեան օդը, ծածանցելով յայրաւանակի դրօշը քափուր գերեզմանի վրայ: Ս. Ձաթիկը կու գալ մոռցնել թալու մարդոց ապերախութիւնը, անխառնութիւնը եւ բարիքի դեմ գործուած շարիք: Սիրոյ ու խաղաղութեան լոյսն է որ կը ծագի Գերեզմանէն:

Եւ անհա Սրուսադեմն է թունը Ս. Ձաթիկին, ուր մենք ունիմք Ս. Յակոբեանց դարաւոր Վանքն ու նուիրական իրաւունքները Սրբաւայրերու: Սրանց կը մաղթենք որ Ձերոյ Ամենապատիւութիւնն ու Միաբանութիւնը ձեռք ձեռքի թալով ոչ միայն իրազորձեւ անհրաժեշտ շինարարական աշխատանքները, այլ նաեւ ստատիք Հայոց. Եկեղեցւոյ պայծառութեան եւ միասնականութեան: Ս. Աթոռիդ անստատիքութիւնն ու բարօրութիւնը, կրնա՞ն վստահ ըլլալ Սրբազան Հայր, որ մեզ իրապէս կը հեռաբերէ:

Հայցելով Ձեր թոնութիւնները՝ կը մատչիմք ի համբոյր Ձերոյ Սրբազնութեան Ս. Աջոյն:

Մնամ խորին յարգանքներով,

Ա. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Նախագահ

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Ամման

Նորին Ամեն.

Տ. Սղիօէ Արքեպս. Տէրէրեան
Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի

Հանդիմանում փառաւոր սօնհրուն աւերած ներկայացնելու Ձերդ Ամենապատուաւրեան սրտազին բարեմալութիւններս եւ զնորհաւորութիւններս, խնդրելով Ամենակառույ Աստուծոյ որ կրկնուի այս սօնը Ձեզի եւ քրիստոնէայ աշխարհին համար իր բարիքներով, յաշտութեամբ եւ օրհնութիւններով:

ՌԻԱՍՖԻ ԹԵԼԼ
Վարչապետ

Ամման

Նորին Ամեն.

Տ. Սղիօէ Արքեպս. Տէրէրեան
Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի

Թաւրեան սօնի փառաւոր առիթով, կը ներկայացնեմ Ձերդ Ամենապատուաւրեան սրտազին բարեմալութիւններ եւ լաւագոյն զնորհաւորութիւններ, աղօթելով առ Բարձրեալն Աստուծոյ որ այս երջանիկ սօնը բերէ մարդկութեան բարիք եւ հանգիստ:

ՀԱՊԵՍ ՄԻՃԱԼԻ
Բանակի ղեկ. Հրամանատար

Ամման

Նորին Ամեն.

Տ. Սղիօէ Արքեպս. Տէրէրեան
Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի

Կը շնորհաւորեմ Ձեր սօնը եւ Ձերդ Ամենապատուաւրեան կը մաղթեմ առողջութիւն եւ երջանկութիւն:

ՊԱՀԱՄԻ ԹԱԼԼՈՒՆԻ

Լիզպոն

Նորին Ամեն.

Տ. Սղիօէ Արքեպս. Տէրէրեան
Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի

Խորապէս զրպացում Ձերդ Ամենապատուաւրեան զապական զնորհաւորութիւններ:

Դեռ եւ օրհնութիւններէն, կը յայտնեմ Մեր անկեղծ շնորհակալութիւններ:

ԱԶԵՐԷՏՈ Բ ԲՏԻԿԱՍՈ
ԳԵՌՈՐԳ ԵՍԱՅԵԱՆ
ՌՕՊԷՆ ԿԻԼՊԷՆԿԵԱՆ

Ամման

Նորին Ամեն.

Տ. Սղիօէ Արքեպս. Տէրէրեան
Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի

Կը յայտնեմ իմ շնորհակալութիւնները Գուրգան պայրամի առիթի Ձեր բրած ազնիւ շնորհաւորութիւններուն համար: Կ'աղօթեմ Բարձրեալն Աստուծոյ որ մեր բոլորին շնորհէ բարգաւաճութիւն, ծառայելու համար մեր սիրելի Հայրենիքին, ընդ հովանեաւ մեր զերազոյն առաջնորդ Մեծն Հիւսիքի:

ՋՕՐԱՎԱՐ ՀԱՊԷՍ ՄԱՃԱԼԻ

Երուսաղէմ, 14 Մայիս 1962

Ն. Վեհ. Հիւսիք Թապաւոր
Արքեպի Պալատ

Ամման

Իմ անունով եւ յանուն Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան եւ Յորդանանի հայ համայնքին, կը մատուցանեմ Ձերդ Վեհափառութեան ջերմ շնորհաւորութիւններ Գուրգան պայրամի առիթով, մեծաեւ հաւատարմութեամբ հանդերձ:

ԵՂԵՆԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ
Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի

Երուսաղէմ, 14 Մայիս 1962

Ն. Վսեմ. Ուստի ԹԵԼԼ
Վարչապետ Յորդանանի

Ամման

Իմ անունով եւ յանուն Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան եւ Յորդանանի հայ համայնքին, կը ներկայացնեմ Ձերդ Վսեմաւրեան սրտազին շնորհաւորութիւններ Գուրգան պայրամի առիթով, եւ կ'աղօթեմ աւանակաւորին Աստուծոյ պարգեւելու Ձեզ ոյժ եւ կարողութիւն, որպէսզի կարող ըլլաք Ձեր ուսեւում վրայ ծանրացող պատրաստութիւնները կատարել յոգութեան մեր սիրելի Յորդանանին եւ անոր ժողովուրդին, Վեհ.

Թագաւոր Հիւսէյն Մեծի իմաստուն ուռաջ-
նորոգեան ներքեւ:

ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԷՐՏԵՐԵԱՆ
Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի

Երուսաղէմ, 14 Մայիս 1962

Ն. Վսեմ. Հապեա Մանուկի
Ընդհ. Հրամանատար Յորդանանեան Ծորաց
Ամման

Իմ անունովս եւ յանուն Ս. Բակոբեանց
Միաբանութեան եւ Երուսաղէմի Հայոց
Պատրիարքութեան, կը ընտրաւորեմ Ձեզ
Գուրգոսն ուղարկելու աւիրով, եւ կը մաղ-
թեմ Ձեզ բարօրութիւն եւ առեւտրութիւն,
ընդ հովանեաւ Ն. Վեհ. Թագաւորին:

ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԷՐՏԵՐԵԱՆ
Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի

Երուսաղէմ, 14 Մայիս 1962

Ն. Վսեմ. Պաննադ Թալիսուի

Ամման

Իմ անունովս եւ յանուն Ս. Բակոբեանց
Միաբանութեան եւ Երուսաղէմի Հայոց
Պատրիարքութեան, կը յայտնեմ Ձեզ տեղեկեմ
ընտրաւորութիւններ Գուրգոսն ուղարկելու
հայեցող բարձրեալն Աստուծոյ որ ընտրեմ
Ձեզ երկու եւ եղանակի արիւնեւ, յաջողու-
թիւն եւ բարօրութիւն:

ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԷՐՏԵՐԵԱՆ
Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՄԱԿԱՆՔ

● Կիր. 1 Ապրիլ. — Տնտեսին: Ս. Գատարազը
մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Աստուածածնա/
խորանին վրայ: Ժամարարին էր Հոգը. Տ. Անու-
շաւան Վրդ. Զղլանեան:

● Եշ. 5 Ապրիլ. — Իրկուան Նսկումին քա-
րողն Հոգը. Տ. Մաշտոց Վրդ. Բարիլուսեան,
չնչեցող Սիրոյ գերբ մեր կեանքերէն ներս:

● Եր. 7 Ապրիլ. — Կէսորէ վերջ, Ամեն. Ս.
Գատարազը Հօր գլխաւորութեամբ, Միաբանու-
թիւնը շարժապատշտ մուտք գործեց Ս. Յարու-
թեան Տաճար: Ս. Գերեզմանի եւ Գիւսա խաչի այրի

ախտերէն հաք. վերջնայն կէջ՝ Ս. Գլ. Լուսաւա-
րիչ հեղեղեց: այն էլ պաշտուեցան ժամերգութիւն
եւ նախատեսակ: Ապա կատարուեցաւ Տօրինա-
կան Ս. Տեղեկաց այցելութեան հանդիսարար Թա-
փօր Տաճարէն ներս: Թափօրապետն էր Հոգը. Տ.
Շահէ Վրդ. Աննեան:

● Կիր. 8 Ապրիլ. — Գասաուին: Գիշերային
եւ առաւտեան ժամերգութիւնները պաշտուեցան
ի Ս. Լուսաւորիչ, Ապա Ամեն. Ս. Գատարազը
Հայրը հանդիսարար Ս. Գատարազ մատուց Քրիս-
տոսի Ս. Գերեզմանին վրայ, որով հաք նախա-
գահեց նոյնիւն եւ Գատարաւորեցաւ շուրջ կատար-
ուած եւաղարձ մեծանշանդէս թափօրին՝ որ վեր-
ջացաւ Ս. Լուսաւորիչ հեղեղեցայն էլ Ս. Գատա-
րազէն մաս մը ճայնապատուեցաւ Բորդանի
աւտոսկայանէն:

● Ուր. 13 Ապրիլ. — Նախատեսակին ի Ս.
Յակոբ Նախագահեց Գերջ. Լուսաւորապետ Տ.
Հայրիչ Եղիսեղեպոս:

● Եր. 14 Ապրիլ. — Ս. Գրիգորի Լուսաւորին
(Մունի վիրայ): Ըստ սովորութեան առաւտ-
եան ժամերգութեանէն հաք, Ս. Գլ. Լուսաւորիչ
մատուց իր հանգստարանէն թափօրով փո-
խադրուեցաւ Ապա Սեղան՝ ձեռամբ Լուսաւա-
րապետ Սրբազանին: Ապա մատուցուեցաւ Ս.
Գատարազ՝ Մայր Տաճարի աւանդաւան Ս. Լու-
սաւորիչ հեղեղեց վրայ: Ժամարարն էր Հոգը.
Տ. Վարդիկ Արդ. Գաղանեան:

→ Կէսորէ վերջ, Լուսաւորապետ Գերջ. Տ.
Հայրիչ Սրբազանի գլխաւորութեամբ, Միաբա-
նութեան մաս մը մեկնեցաւ Զիթնիկայ լեռ:
որ Համարածան Սրբազանի վրայ կատուցուած
մեր վրանաւորարան էլ պաշտուեցան ժամեր-
գութիւն եւ նախատեսակ: Իրկուանդէմին կատար-
ուեցան նաեւ ընկեցեղէն եւ Նսկումն կարգեր, ու
պա՛ւ առաւտեան ժամերգութիւն: Մատուցուե-
ցաւ նաեւ Ս. Գատարազ: Ժամարարն էր Հոգը. Տ.
Վաչէ Արդ. Իդնատրուսեան: Արարողութիւնները
աւարտեցան ուշ գիշերին:

● Կիր. 15 Ապրիլ. — Գալաշեան: Առաւտեան
ժամը Յին, Ամեն. Ս. Գատարազը Հօր գլխաւորու-
թեամբ, Միաբանութիւնը ինքնաշաղկապով մեկ-
նեցաւ Զիթնիկայ լեռ ու Հայրապետ Սովորեալ
Գրիգորի Համարածան Սրբազանի, ուր մեր վրա-
նաւորարան էլ կատարուեցաւ խոյր ի գլուխ
պատարապետ եւ աւաւ պատշաճի քարոզեց Հոգը.
Տ. Շահէ Վրդ. Աննեան: Թէ՛ երեկ երեկոյն եւ թէ
այսօր պա՛ւ էր հաւատարեւարեւորութեան պահաւը
աննպաստ օդի պատճառաւ:

● Եշ. 10 Ապրիլ. — Առաւտեան, Մայր Տա-
ճարին էլ կատարուեցաւ Վերեւաղաւթի վերջին
ժամերգութեանը:

→ Կէսորէ վերջ, Մայր Տաճարին էլ կատար-
ուեցաւ վերջին Վաղապետական ժամերգութեանը:
որուն աւարտին պաշտուեցաւ Ս. Կոյսի Աւետման
հանդիսարար Նախատեսակը՝ Նախագահութեամբ
Գերջ. Տ. Ուսրէն Արքեպիսկոպոսի:

● Ուր. 20 Ապրիլ. — Արևելոյ մէջ Ս. Աստուածածնի: Առաւօտեան ժամը 8ին, Գեղը. Տ. Սարգիս Աբգեղ. զխառնաբոյ լի համբ, Միտանոս Հայ. բարիքն արձանագործ կնից իսկե Գեթիմանի ձորը եւ ինքնապատուածով մասն զարմեցին Ս. Աստուած. ընտելալ Տաճար, ուր Տէրամբ Ս. Գեղեղմանին լըսլ որդաւն հանդիսաւ որ Ս. Գառարար ժառոյց հաքողից Գեղը. Հանդիպողացն Սրբազանը, բնաբոս սանեւաւով տէրախ լինը, բերկրեալը, ճէր ընդ թիզ (Դգա. Ս. 28):

● Եր. 21 Ապրիլ. — Տրեւստիկ լարուեան Ղազարու: Ս. Գառաբազը մատուցուեցաւ ի Ս. Գրէթգիր: Ժամաբարն էր Հոշոյ. Տ. Արշակ Աբեղայի խառնաբոյն: Ս. Թարգմանչաց Վարմանի խառնաբոյն: Թիւնը ստացաւ Ս. Հաղարծաթիւն:

— Գեորգէ վերջ, Ամեն. Ս. Պատրիարք Նոր
գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը շէրաշա-
փաւով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճար
Ս. Գեորգիանի ու ճաշեկե տեք, մեր վերնատարան
մէջ պաշտօնացւան մտնողքով մէկ ինչ Դարգազարդի
նախատեակ, ի ներկայութեան ու խառնութեան
խառն քաղաքութեան: Այդպէս կատարուեց: Տե-
ւորութեան Սրբապետեան արջեղութեան հանդիս-
ւոր թափօր Տաճարէն ներս: Թափօրապետն էր
Նշոյ, Տ. Առաջաւան մարջ. Ձիգիւնան:

● Գիր. 22 Ապրիլ. — Եղալկազարդ: Գիշերային խառատության ժամերգությունները պայտառեցան հի, կարև դադարել մը ետք, Ո. Գառնիբալդ մասնաշրջանը ի Ս. Յարուսթին, մեր վերնաշրջանի մարտն էմը: Ժամադարան իր Հոգը, Տ. Գոմիտառ Արք. Գառնեհրեան: Ապա, ժամը 11.30ին, գառնաշրջան մեծանահաղէս թափօր Գրիգորոսի Ո. Գրեքճամեհին եւ Գառնեանտեղոյն շտաբի եւ ռէկէ գառնաշրջանի ղեկավարութեամբ Ունեւ. Ո. Գառնիբալդ Հօր: Թափօրականք ի մեռին ունէին ձիթնեհաց եւ արմատեհաց աստիւր. իսկ մեր թափօրին զրէտէին, ըստ իրաւական ասփօրութեան, Էղաղա եւ Առաւել թափօրներ. նմանապէս ռատաճք ձիթնեհաց եւ արմատեհացը: Ետեւաբա՛ւ այս թափօրը տեղի մօտ երկու ժամ ժամը 1.30ին: Միտաւան խիւրը վերադարձան Մայրապետէ եւ Հայոց թափօր մեռաքէն ընր գիշերաշտաբը շարունակաբ ներշնչով քարտապաւ Գառնիբալդաբան:

— Կեսօրէ վերջ, շքեղօրէն զարդարուած Մար Տահադարին մէջ պաշտօնեցաւ նախ մեկշաբաթ, Ամեն. Ո. Գառարիարք Չոր Նախագահութեամբ, և ապա երեքշաբաթ ժամեկշաբաթին, ընդմիջեալ ասեմին յատուկ հանգիստէ մը շարժանէն ետեւ, և ճիւղաբացէքէի հոգեգրաւ տարաբոլու, թիւեր, նախագահութեամբ Գերբ. Տ. Սուրբ Սրբազանի։ Այնչափաւ, Չպղ. Տ. Յազար վրդ. վարդանեան հարկապա վարաբողոքներու քանգման մասնակցող բարեգոյաւտ ուխտաւորներու անուամբ նշանակել, և հոգ քրտւ երկվաներու ու բիւրեյ լումաներով նպատակեան Ազ. Նիկի թագախտաբուժարանին մէջ զարմանաւոր բիւրեյ եղբայր-պայրուան Այգ նպատակով, և հեղեկցեալ զայդ մասնաբերուն զրուած էին անանիներ։

● Գլ. 24 Աղբյուր. Անագ երեւոյթքի: Ըստ ու
վերաբերան. Ա. Գառաբաղ մասնօրոյնցաւ Ս.
Յովհաննէս Աւետարանի Հայապահան մատրան
մէջ, Ա. Յաւրաթեան Տահարի գաւթիք. Ժամա-
նարան էր Հոգչ. Տ. վարդէն Աղբ. Գաղաննան
Աւագ կատարանցաւ Տնօրինական Որոտանդեաց
այցելութեան թափօր Տահարէն ներս. Թափօրը
կը զիմաւորէր Հոգչ. Տ. Փառէն Աղբ. Աւետիք-
եան, որ տուր իւրաքանչիւր հարաբառանին բա-
նաստրական ցոյցօղորտ աւագ թափօրին հետեւող
բազմահարիւր աշխատարեւոյն:

● ԵՂ. 26 Ապրիլ. — Աւագ Հինգշաբթի: Առաւօտեան ժամերգութենէն ետք, Մայր Տաճարին մէջ հասարակեցաւ Վարդ Ապաշխարողացն:

— Ժամը 10ին, հանդիսաւոր Ս. Պատարազ մատուցեալքաւ Մայր Տաճարի Աւագ Սեպեանին վրայ ժամադրան էր Հուսարապետ Քերշ. Տ. Հարսիկ Եղան. Առաւանակ, որ կարդայ Ս. Բարսեղ Հայրապետի Հաղորդութեան ճառը, գերազան- ցօրէն շինիչ եւ վեհ խրատներով ի. Բաղմահա- ռիս. Իսաաք-մատուցեալքի մօտեցան Հաղորդութեան ինծ խորհուրդներ:

— զեօտէ վերջ, Սար Տահաբի մէջ. Ամեն. Յ. Փարսիքը շար նախագահութեամբ, կատարած աւելցած շնորհակալանք արարչական արարողութիւնը: Ներկայ էին բազմաթիւ օտար հրապարակականք, Ս. Քաղաքի Ղեկ. Մուսաֆըզը. պետական եւ զինուորական զինքներ. ինչպէս նաեւ Անկիւրիսի Գերը. Արքայապետը. որ, ըստ սովորութեան, առաքելութեան յետոյ զգնատարարութեամբ բարձրացած Առաջ Խորան, ուրիշ Անգլի. ինք լիզուով կարգաւ Ռուսական զինուորական հետախնդարը:

Ժամը հին. փառք թափօր մը այցելեց Ս.
Հրեշտակապետայ Եկեղեցին (Ս. Քառստ Գրիգ-
որի), Թափառապետն էր վառեաց Տեոսեռ: Զոյգը,
Թ. Անճառան միջոց. Զոյգը Երևան. Գր. Ս. Զիմիտեցի
Յան. Եսայի կատարուած Անտարառնի լինելը.
ցածին ետք շարդոց վանքին բաժին առաւել-
եցեր լեցնող Ժողովարդին, տալով նաև պատ.
վանքը Եսայի վանքին.

— Իրիկուսան ժամը 7-ին մինչև կէս գիշերը, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուածացի երեսարաման կարգը՝ ախարազեցիկ խորհրդաւորութեամբ, հռիւծազանութեամբ անեն. Գ. Պատրիարք Նոր ապուստոլիչ քարոզի մը վեր հանեց զապրի գիշերուան փրկարար նշանակութիւնը։

● Ուր. 27 Ապրիլ. — Անագ Ուրբաթ: Կէտօրէ վերջ ժամը 1ին, Ս. Թարգման Տաճարի Մեր վերնամասերն մէջ պաշտօնեցաւ Երանչիւն թիան, Կարգը, նախագահութեամբ Ապր. Տ. Վաչէ Աբղ. Ի.

— Կէսօրէ վերջ, Մայր Տաճարին մէջ պաշտու-
ւեցաւ հանդիսաւոր ձթադման Կարգըն, նախա-
դահաթեալք Ունն, Ս. Պատրիարք Հօր:

● ԵՐ. 28 Ապրիլ. - Աւագ Շաբաթ (Ճրագալոյց Ս. Զատիկի): Առաւօտեան ժամը 8ին, փոքր թափոք մը, զիտաւորութեամբ Աւագ Թարգման Հոգը՝ Տ.

Գեորգ Վրդ. Եւզաբետանի, մեկնեցաւ Ս. Պատարիան Տաւարի, կատարելաւ չամար Տաւարի գրանքային աւանդական ձեռնարկով թիւները:

— Ժամը 11ին. Ամեն Ս. Պատարիք Հոր զբոսարարութեամբ. Միաբանութիւնը մեկնեցաւ Ս. Պատարիան Տաւարի, ուր յաջորդաբար կատարեցան Լուսաւորեայի նաեղիւնութիւնն ու յարակից արարողութիւնները: Ժամը 1ին, Յունաց Ամեն. Ս. Պատարիքը և մեր Լուսաւորեայը՝ Հոգի. Տ. Յակոբ Վրդ. Վարդանան. զգեստաւարութեամբ, մտան Ս. Գերեզման, աւելի քառորդ մը ետք զուր պիտի գտնուիրական լայնը. որով զլուսեայէնի Տաւարէն ներս խնուած բազմազգի և բազմաազգի չաւատացեալներու մոմերը, տակելով ընդհանուր խնդրափոխութեան միմի. նշարում մը, մինչ զուարթութեան կը զգտանէին յունական և հայկական բոլոր գտնիչներն ու հայնականները Տաւարին: Ամեն. Ս. Պատարիքը Հայրը մեր վերնաստան պատշգամբէն նստիւական լայնով կ'որնէ չաւատացեալները, մինչ Ս. Գերեզմանին շուրջ ընթացք կ'առնէ մեր թափարը, Տաւարին կամարները թնկացնելով Յարութեան աւետարտ փառերգով շարականով: Թափարը կը զբոսարարէ ընդ. Լուսաւորեայ Հայրը՝ որ կը կրէ խոյր եպիսկոպոսական, իսկ մեր թափարին կը նստէին Ղլոսաց և Ասորաց թափարները: Ժամը 2.30ին, Միաբանութիւնը շարժւում վերադարձաւ Մայրուիքն ու Տաւարի բերդին դիմաց. Ամեն. Ս. Պատարիքը ու Հոգի. Լուսաւորեայ զգեստաւարութեան, մինչ զպիտիւնը սկսան երգել Վերադարձ յարականը՝ որով թափարը մտաք զոր. Մայր Տաւար:

— Ժամը ետք, Մայր Տաւարին մէջ կը սկսի ձրապայայտի արարողութիւնը, ապա կը մտնուի Ս. Պատարիք՝ Աւագ Սեղանին վրայ՝ Յարութեան որտաւուր աւետիտին նստելու կը բացուի երկնացոյն ու ներառուեալ վարապարը Աւագ խորանին, ի յայտ բերելով բովանդակ շնչանքը անոր, առանել փայլում բովանդակ շնչանքը վրան ինչպէս սկսի շառաւիղներուն տակը զեպի մայրամուտ թեքող արեգակին: Ժամարան եր. Հոգի. Տ. Փառնի Արք. Աւետիքեան: Ապա պաշտուեցաւ Ս. Զատիկի Նախատանալը, Նախագողնութեամբ Գերդ. Տ. Ուրէն Արքեպիսկոպի. որմէ ետք լայն յարեան շարականը երգելով Միաբանութիւնը բարձրացաւ Սեղանատուն՝ ընթերցի:

● Կիր. 28 Ապրիլ. — ԶԱՅԻՑ ԳՐԱՌՈՒԹԱՆ ՏԵՆԱՆ: Գիշերուն ժամը 2ին, Միաբանութիւնը արթննէ արգելն ու քիչ ետք, զխառնութեամբ Լուսաւորեայեան Գերդ. Տ. Հայրիկ Նպո. ի. լուսեայ լայտերներով կը մեկնի Ս. Յարութեան Տաւար, ուր կը պաշտուի առաւանդական ժամերգութիւնը, մինչև շաբաթ, մեր վերնաստան մէջ, Ապա Միաբանութիւնը զգեստաւարութեամբ կ'իջնէ Ս. Գերեզմանի շուրջ: Ետք, ուր կը կատարուի ե. քաղաք մեծանալով թափար նշարին և Պատարի. Նախագողն շարժ, իսկ Ս. Գերեզմանի գրան՝ լայն ստան, Նախագողնութեամբ Լուսաւորեայ:

պէս Որդաւորին. Սեր աշխարհութիւն ևս կ'իջն. տեղէն Ղլոսաց և Ասորաց թափարները, Աւագ Լուսեան ժամը 11.3ին, Վերադարձ Ս. Գերեզմանի վրայ մատուցեցաւ նաեղիւն: որ Ս. Պատարիք, ժամարան եր Գերդ. Տ. Նարայր Նպո. Պարտեան, որ քաղաք Յարութեան խորանը լայն: Զաւարեայ լայնով Վերադարձ առաւանդներն և արգի ժամանակներու միաբանական քաղութեանց. առաջիններուն գտած առանձնա. արեւ մէջ յաջորդութիւնները վերադարձ առաւանդներուն Վերադարձ յարութեան: իսկական վերաները եղած ըլլալու չաւատանքին: Վերադարձութեան յաջորդական, երգական Սրբազան. մեծագոյն զարականն է Վերադարձ յարութեան: Լուսաւորեայ ժամը 1.30ին, Միաբանութիւնը վերադարձաւ Մայրուիքն և Հայաց թափար մատնէ լայն յարական և Վերա. քա յարեան շարականները երգելով բարձրացաւ Պատարիքը: Ետք, ուր կ'իջն. Ս. Պատարիքը Յարութեան աւետարտ արձանից ժողովով:

— Կէսերը վերջ. Մայրուիքն մեծ բակին մէջ կատարուեցաւ Զատնական մեծ լայնատանը, չաւորեալեանութեամբ Ամեն. Ս. Պատարիքը Հոր:

● Բշ. 30 Ապրիլ. — Յիւսեայ մեղից: Ամեն. Ս. Պատարիքը Հայրը չաւորեալեան Ս. Պատարիք Մայր Տաւարի Աւագ Սեղանին վրայ քաղաք՝ Վերադարձ զուր և տեղէն, զի սկի մարմին և սեղան ու նշար (ՂԿ ԻԲ. 38) քա. րանով, զղեկութիւն խառնար ևս զգեցելով ախտաւորներուն, և Ս. Պատարիքն ետք աւանդութիւն տակ. Կենաց փայլում մատնէ ի մեղին, Նախագողն Մայր Տաւարին մէջ կատարուած եռաշար մեծանալով թափարին: Ս. Պատարիքն երգեց. Լուսաւորեայ կատարական երկն և խառնար քա. րար իմանալով Ս. Պատարիք ժաման Մայրութեան Որդաւորութիւնը աւանդութեան կողմէ: Ս. Պատարիքն աւարտին, Յարութեան շարականները երգեց. Լուսաւորեայ Միաբանութիւնը ժողովով զ բարձրացան Պատարիքը: Ետք, ուր կ'իջն. Ս. Պատարիքը յարական թափարին տակ ետք բարձրացաւ շարժելով Ս. Պատարիքն իմար:

● Գշ. 1 Մայիս. — Գ. Եր Ս. Զատիկ: Լուսաւորեայութեան, Ս. Պատարիք մատուցեցաւ Մայր Տաւարի Ս. Վիսարիկ մատնէ մէջ, ժամարան եր. Հոգի. Տ. Վալէ Արքեպիսկոպոսական: Ապա Լուսաւորեայեան Կիր. Տ. Զարիկ Նպո. ի. Նախագողնութեամբ, կատարուեցաւ Լուսաւորեայեան շարժում խորամուտայն ախտաւորաց նշաններուն Լուսաւորեայ կատար:

● Եր. 5 Մայիս. — Գլխաւոր Ս. Յովհաննէս Կարապետի: Ս. Պատարիք մատուցեցաւ Մայր Տաւարի Ս. Կարապետի խորանին վրայ: Ժամարան եր. Հոգի. Տ. Կամարու Արք. Պատարիքն:

● Կիր. 6 Մայիս. — Նոր Կիրակի (Յիւսեայ թիւարտ ճանապարհով սերնդ): Լուսաւորեայութեան, Մայր Տաւարի Աւագ Սեղանին վրայ պատարիք:

— Նոյն օրը, եղիպտոսեն Ո. Աթա վերագործու Շող. Տ. Բովսեփ վրդ. Մամուր. քառասունօրեայ արձակուրդէ մը ետք:

● Դշ. 2 Մայիս. — Ն. Վեն. Հիւսէյն Թադաւորի Գնականութեան Ծրց տարեգործի առթիւ, Ամեն. Ս. Գատրիարք Լայրը իր. Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան և Բարգանանի հայութեան աւանդով շնորհակարան հետադիւր մը յղեց Ն. Վենիսիանութեան:

— Միշ-Եկեղեցական Խորհուրդի անգամ զեր. Զոն Վիքընդենի Կողմէ Ամպատատոր պանդոկի մէջ արուած ընդունելութեան ներկայ եղան Շող. Տ. Գեղամ Արք. և Տիար Գ. Հինգիսեան:

● Բշ. 14 Մայիս. — Իսլամից Գուրգան օղաւորով առթիւ, Ամեն. Ս. Գատրիարք Լայրը, ընկերակցութեամբ Գերշ. և Շող. Միաբան Լայր, շնորհակարան այցելութիւն տուա Քաղաքիս Վեմ. Կառավարչին, Վեմ. Մի. Քիթիին, Սոսիկանային, Քաղաքապետին և Անտոնիան Սարգիս Հիւպատոսին:

— Կէտրէ վերջ, Անթիւսեան շոր վարդապետ Լայրի հերարար ժամանեցին Ս. Աթա: Անանցմէ Շող. Տ. Գաբրիէլ վրդ. Սարգիսեան Դշ. Ս. Մայիսի գիշերը յոյժ երեկան քանախօսութիւն մը տուա Ն. Մ. Բ. Մի. Ահուստին մէջ, խօսելով սրբաւորութեան վերապահում զգծաւոր՝ այլ զիմն առ կենսական զերի մասին, մանաւանդ Ամիրոյ քրտուսելով պայմաններուն մէջ:

● Գշ. 15 Մայիս. — Այսօր օգնան Ս. Թադմանշայ վարժարանի Ամսիկի Գնուն թիւները, որոնք տեղեկին մինչև ամսուն Շիր:

● Բշ. 21 Մայիս. — Գրիստանեայ Նամիք-նեբու հետ յարաբերութիւն հաստատելու Մարմնի Գարաւար Ման. Վիլգրանտ այցելեց Ս. Գատրիարք Լայր, բացատրութիւններ առ մանրաւանանութիւններ տարա համար յոստիքիայ Նոկտեմբերին Վատիկանի մէջ գումարուելիք Նամա, ժողովին մասին:

● Ուր. 25 Մայիս. — Բարգանանի Անկախութեան Սրբ տարեգործի առթիւ, Ամեն. Ս. Գատրիարք Լայրը, ի գիտաց Միաբանութեան և Բարգանատարանի հայութեան, շնորհակարան հետադիւր մը յղեց Աման՝ Վեն. Թադաւորին:

● Եր. 26 Մայիս. — Նոյն առթիւ, Գալտպանութեան Նախարարին հրաւերով, Գիւստանպետ Շող. Տ. Շահէ վրդ. և Շող. Տ. Գեղամ Արք. ներկայ եղան Խաւ կողմած քանկատեղւոյն մէջ. ի ներկայութեան Ն. Վեն. Թադաւորին կատարուած զինուորական մեծ տոպակներին:

— Գարնեայ Նոյն առթիւ, Գերշ. Լուսարաւարպետ Տ. Լայրիկ Եղա. և Շող. Տ. Շահէ վրդ. ներկայ եղան Գալտպանութեան Նախարարին կողմէ, ի պատիւ Ն. Վեն. Թադաւորին տրուած ճաշկերոյթին:

● Դշ. 31 Մայիս. — Խաւական ազգային տոնի առթիւ, Խաւական Հիւպատոսներ մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Լուսարաւարպետ Գերշ. Տ. Լայրիկ Եղա. և Շող. Տ. Գեղամ վրդ. և Տիար Կարպիս Հինգիսեան:

ՅԱՐԱՐԱՆ ՌԵԿՏԱԿՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ս. Զատիկի տունին առթիւ, Ս. Սրբապետ մարի ունեցաւ հոծ ուխտաւորութիւն, չին Քաղաքի փողոցները շարաթիւնով խնդրած միացին քաղաքացի ուխտաւորներով, ինչպէս Յոյնիք, Դպրիներ, Ասորիներ, Լիւսանցիք Ս. Բանիկներ և այլն: Ասոց կողքին, արժամարկի չէր թիւր Նայ ուխտաւորներու — մօտ 2000 —, եկած մեծ մասամբ զրացի արարական երկրներ, ինչպէս նաև իսթանպուլէն, Ֆրանսային ու հետաւոր Ամերիկային Ս. Աթապ վարչութիւնը, Ս. Խաւարաց Ընդունելութեան Բանձնախումբի մը միջոցաւ, իրենց բնակութեան յատկացուց Վանքէն ներս տրամադրելի բոլոր սննդանքները, ինչպէս նաև Ս. Թադմանշայ և Ժառանգարաց ժամարաններէն մասեր, վրաններ լարեցան նաև վերջինիս խաղաղարարին վրայ: Սրբապետ գտնուած իրենց մօտ կիսամեայ ժամանակով, չցցին, ուխտաւորները ոչ միայն ներկայ եղան Ասոց Շարթու և Ս. Զատիկի եկեղեցական մեր զոգեպարտ արարողութեանց, ապրիլի օգոստ վայելիքի պահեր, այլև, խմբովին և վարդապետ Լայրիբու առաջնորդութեամբ, այցելեցին Սրբ երկրի բոլոր կարեւոր Սրբալայրերը, որոնց մասին տալան հարկ եղած քաջատարութիւնները:

Պատմ. երջ թէ բոլոր ուխտաւորներն այլ ուղիքով միթիւրուած ու լիացած, և առանձին շնորհակարան հաւատքով դրաստուած վերադարձն իրենց տեղերը, քաղցը աւանդելիք տպաւորութիւններ տանելով իրենց հետ միջազգային քրտուանէութեան այս տառանէն:

ՄԱՐԻԿՈՆԵԱՆ ՍԵՐԳԻՍԱՆՈՒՄԱՐԸ ՌԵԿՈՒՍԱՂԷՄ

29 Ապրիլ, Ս. Զատիկի առաւօտուն, իսթանպուլէն ուխտաւորարար Ս. Քաղաք ժամանեց Ս. Երեմեա անդաւորելիք քաղաքացիական Սամիկեան Սրբախումբը: Առախումբի անակնկալ յաւազում մը, զժախտաբար, հնարաւորութիւն տուաւ որ Սրբախումբի անդամները մասնացին Ասոց իսթանպուլի կրօնական մեր սրտառաւ արարողութեանց: Սրբախումբը երեք օրեր մնաց Սրբապետէն, ու Ս. Զատիկի երեկոյան, Վանքէ մեծ քակին մէջ կատարուած ընդառնութիւն, ու մանաւորարար յաջորդ օրը՝ Մայիս ճանախի մէջ մատուցուած Գատրիարքական հանդիսարար Ս. Գատրիարքին թերաւ իր ձայնական շնորհը, տաւելի փայլ մը տալով մեծաւառք այդ արարողութեանց: Բոլոր ներկաներն այլ հիացումով ունկնդրեցին Ս. Գատրիարքի իրենց երգեցողութիւնները, հակառակ որ կ'երգէին Պոլսոյ մէջ սովորաբար երգուած եղանակներէն մի քիչ տարբեր, յայտնայն քաղցը աւանդելիք զաւանդուած:

Բշ. 30 Ապրիլի երեկոյան մամը Տիւն, Սրբախումբը, Տգթ. Տիգրան Մամիկոնեանի զեկաւ

տեղի ուսուցչուհիներուն տարւան մը կրթա-
նուէր աշխատանքներուն:

Հանդէսի աւարտին, մայրիկ դասարանի
ընթացաւարտ 19 փոքրիկները ստացան իրենց
վկայականները Գերշ. Ս. Հօրմէն, որ օրինեց
զիրիկը ու Վարդանիշ զվ փակեց Հանդէսը:

Ե. — ԱՄԵՐԿԱՆԵՐՔԻ ՀԱՆԳԻՆ

ԵՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԻՆՏԵՆՍԻՒՆ

Տեղի ունեցաւ յայտոյ կերակր, 10 Յունիսի
երեկոյեան ժամը 7ին, զարծան փառանգա-
ւորաց վարժարանի գեղական շէնքերու տա-
նին մէջ, նախագահութեամբ Լուսարարագետ
է Գառ. Փոխարինող Գերշ. Հ. Հայրիկ եղաւ:
Աւանանին է ի ներկայութեան Միտաւնու-
թեան անդամներուն և ծնողներուն ու հրաւիր-
եալներուն կողմէ քաղաքական:

Հանդէսը բացուեցաւ վարժարանի երկու
երգչախումբին կողմէ երգած Արքայական
Բայրեղովի և Հայրապետական Մայրիկներով:
Ապա իրադրութեան երկու ժամեր քաղա-
ցած և աւելի քան երկու ժամեր տեղ յայ-
տադր մը, որուն առաջին մասը կը քաղա-
նար չըմբանաւարտ դասարանի ուսանողներուն
կողմէ կատարուած ատենախօսութիւններէ և
ուղերաներէ: Հայրերէն, Արարիկէն և Անգլիկէն
լեզուներով, ինչպէս նաև խմբերգներէ ու
մեներգներէ: Յայտագրին ը. մասը սկսած վար-
ժարանի առժ. Տեսուչ Հոգշ. Տ. Փառէն Արք. ի
Տարեկան Տեղեկագրի ընթերցումով (որ պիտի
երևի Արարիկ յայտոյ թիւով): Ապա երգութեան
հրաւիրող յովիշը երգել Յայտագրի աւարտին,
Գերշ. Սրբապետը բաժնեց ի չըմանաւարտնե-
րուն վկայականներն ու յառաջագում աշակերտ-
ներուն մրցանակ — գիրքերը, ու փակեց Հան-
դէսը իր յոյժ տպաւորիչ խորատկանով:

ՈՒՇԱՅԱՆԻ ՍՐԵԿԱՅԵՆՐ

ԱՊՐԵԼԻԱՆ ԵՆԵՈՆԻ 47ԻՍ ՏԱՐԵԿԱՅԵՆՐ ԱՊՐԻԻ

Այս տարի, Մայրիկ անգլէն ներս գործող ը. լոր
Մի. թիւները անգլիստարագետ Նիշիկն Ապրիլ-
եան երկուսի տարեգրածը, կազմակերպելով ի-
շատակի անգլիստութիւններ, բոլորով յախա-
գանութեամբ Ամեն. Ս. Գառիարք Հօր, ի ներ-
կայութեան Միտաւնու Հօրք և անգլիկ ինչպէս
ախարհու անգլիստականներու պատկանելի քաղ-
մութեան Ատարե կու տանք ամփոփ նկարագրա-
կանը յիշատակի այդ երեկոյթներուն:

Ա. — Հ. Մ. Ը. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

Հայ Միտաւնու թիւներն ընդ. Միտաւնու ծրու-
ագէտի Մատնահիւզին յիշատակի երեկոյթը կա-
յացաւ Ապրիլեան երկուսի 6րդ 47ԻՍ տարեգրածի
օրը, Ապա Երեքշաբթի, 24 Ապրիլի գիշերը
ժամը 8ին, Միտաւնու անուարին մէջ ինտենս-

ու հօթ յայտագրի մը իրադրութեան հետ. ըն-
թարթալաւ արուան քանախօսը: Հոգշ. Տ. Շակ
Վրք. Անգլէն, որ ապաւն ատենախօսութեան
մը վեր տաւ մեր մէջ միտաւն անատկաներուն
ի խղիւր սրբապետ ու յոնմ գաղափարի մը մար-
տիրոսանալու շարժում ընդի ազին: Հանդէսը վեր-
ջացաւ Ս. Գառիարք Հօր խրատական — փակման
խօսքով: որ յարգրեց նոր սերունդը փառապետ
անգլիստութեան թիւներ ատենալ իրարու ու լախա-
խոսութեամբ լուծել իրենց միջև ծագած հար-
ցերը, առաջը անելու շարժումը նոր Ապրիլ չի-
մը՝ որ ոչ նուազ անատր ու ծրու. թիւները
պատանայ այսօր մեր ցեղային գոյութեան:

Բ. — Հ. Ս. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

Տեղի ունեցաւ Հայ Միտաւնու թիւներ
տակի երեկոյթը տեղի ունեցաւ յայտոյ գիշեր
Ապա Զարեքշաբթի, 24 Ապրիլի ժամը 8ին, Միտա-
ւն արաւին մէջ, իրադրութեան ընթերցա-
նութիւններով, արատաւանութիւններով և արաւ-
պաշտ երգերէ քաղաքական կողմէ յայտագրի մը
Օրուան քան խօսակերպ էին Պէրթը թիւ ու խա-
ւորարար և Քաղաք գտնուող Տիար Սիւնիկ Սար-
գիսեան և Տիար Սիւնիկեան թաղապետն, որոնք
անց անուան էին ներկայացուցիչներին նշեա-
նին տալ տուող պատանութեան պիւն՝ որ կըրտ-
քանութեան ամէնէն բիրտ շղթաները խորտակե-
լու ազդողատեան կազմը շրջադիւր մեր մարտի-
գրին: Հանդէսը փակուեցաւ Ամեն. Ս. Գառիարք
Հօր խրատականով, որ կարծես իր խօսքը մա-
նաւորելով ոտար ամբարն վրայ անատկ նետած
մեր նոր սերունդին, յարգրեց ըլլալ գրաստ և
զգտն: չըմանալութեան և աշարժութեան
վարելու շարժումը զեկր մեր ազգային կեանքին
միջև որ երբեմնիք որ մը անատկութեան նաւանա-
լիտար մեր փրկութեան:

Գ. — Ս. Բ. ՇԱՐՔ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

27 Ապրիլ Ապա Ս. Բ. թիւներուն ժամը 8ին,
Ս. Թարգմանչաց վարժարանի Շրջանաւարտից
Միտաւնուն, ու իր յարգանքի տուածը բերաւ
Ապրիլեան յոնութեան յիշատակին, կիւլալգիսեան
Մատնապարտի արաւին մէջ առաջած իր ազա-
նակեցում: Օրուան խորտակողին նա առնելու
արատաւանութիւններու, մեներգներու, խմբեր-
գներու և ընթերցանութեան ընթացքին, Հոգշ. Տ.
Շակ Վրք. կու քանախօսութեամբ մը զրուստեան
յիշատակը մեր նաւատակներուն, տալով նաև
անեց պատգամը նոր սերունդին: Հանդէսի ա-
ւարտին, Ամեն. Սրբ. Գառիարք Հայրը ըրաւ
փակման խօսքը, յայտնելով թէ այս օրը անգլի
և լախի օր մը ըլլալով անգլի պէտք է ըլլալ առիթ
մը՝ նորոգելու անատարմութեան մեր ախաջ
անգլիկ մեր ապագային սրբութեանց՝ արունց ան-
գլիստութեան արաւին մեր անեցաւ տարագրու-
թեան անգլիստութեան լալ ինկած մեր նաւատակները:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

երես

97

Կոնգակ՝ Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետեն		
ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ		
— Սրբազին կոչ բովանդակ հայուրեան որ ի ամիւռս աշխարհի		100
ԿՐԹՆԱԿԱՆ		
— Յիսուսի լսյը	ԳՐ. Ա. ԽԱՐԱՖԵԱՆ	103
— Յարուրեան պատգամը	» » »	107
ԲԱՆԱՍՏԵՂՇԱԿԱՆ		
— Տարիներ յետոյ	ԵՂԻՎԱՐԻ	110
— * *	Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ	115
— Քառեակներ	» »	115
Մեսոպ - Մաթոյ	ՇԱՀԷ ՎՐԴ. ԱՃԷՄԵԱՆ	116
ԿԱՆՆԱԳԻՏԱԿԱՆ		
— Վարդապետութեան աստիճանները		
Հայ եկեղեցւոյ մէջ	«ԼՈՅՍ»	120
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ		
— Գիլամեթի դիւցազներգութիւնը	ԱՆՈՒՇԱԽԱՆ ՎՐԴ. ԶՂՋԱՆԵԱՆ	124
ԽՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ		
— Միջոցը եւ ոգին	ԹՐԳՄ. ՇԱՀԷ ՎԱՐԻԱՊԵՏ	128
Ս. ՏԵՂԵԱՅ ԴԻԻԱՆԷՆ		
— Ս. Յարութեան Տ սնարի նորոգութիւններ		131
Ազգարարութիւն		131
Նուիրատուութիւն Գ. Կիւլպենկեան Հիմնարկութեան կողմէ Ս. Յակոբեանց Տպարանին		133
Դալուստ Կիւլպենկեան Մանկապարտեզ Ամմանի մէջ		133
Ամմանի նորակառոյց վարժարանը		134
Շնորհաւորական գիր՝ Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետեն		135
» » Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին		136
» » Հ. Բ. Ը. Միութեան Նախագահին		136
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ		
— Հեռագիրներ		137
— Եկեղեցականք - Բեմականք		138
— Պատեօնականք		141
— Տարուան ուխտաւորութիւնը		142
— Մովսիսեան Սրգախումբը յերուսաղեմ		142
— Տարեկան Հանդիսութիւնք Ս. Թարգմանչաց վարժարանի		143
— Յիսասակի Սրեկոյրներ Ապրիլեան եղիւնի 47րդ Տարեգարծին առթիւ		144

تصدرها - بطريكية الارمن الارثوذكس المدير والمحرر المسؤول - صاحب النياقة رئيس الاساقفة هايكازون أبراهاميان
 ابريل - مايو ١٩٦٢ تطبع في مطبعة دير الارمن - القدس العدد ٤ - هـ

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem, Armenian Patriarchate, Jerusalem.
 Editor - Archbishop Haigazoun Abrahamian, Armenian Convent, Jerusalem.
 Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

ԵՂԻՎԱՐԴԻ

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ

(Ծննդեան 1600 ամեակի առիթով)

Բանասերդական Հասորը, լեկենասութեամբ՝ Պէյրութաբնակ Թաւեհան եղբայրներու: Էջ 112, շինող սպագրութիւն եւ ընտիր թուրք:

«ՍՈՒՐ»-Ի ԽՐԱԿՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿԻՆՈՒՄԵՆԱՆ ՄՍՏԵՆԱԳԱՐԱՆԸ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵՒԵԱԼ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

The United States Information Agency presents:—

- a) THE LIFE OF ABRAHAM LINCOLN – Stefan Lorant. Pp. 256.
  - b) THE LINCOLN READER – Paul M. Angle. New York, 1954, pp. 626.
  - c) HE BELONGS TO THE AGES – Paul M. Angle. Pp. 28.
  - d) QUESTIONS AND ANSWERS ON THE MUTUAL SECURITY PROGRAM –
  - e) AID IN ACTION – July 1961, pp. 62. [Sept. 1960, pp. 29.]
  - f) A PICTURE STORY OF THE UNITED STATES. Pp. 47.
  - g) SPORTS IN THE UNITED STATES. Pp. 29.
  - h) AMERICAN FOLKLORE. Pp. 28.
  - i) THE AUTOMOBILE. Pp. 28.
  - j) LIVING DOCUMENTS OF AMERICAN HISTORY. Pp. 50.
  - k) SOCIAL SECURITY. 1960, pp. 20.
  - l) SCIENCE EXPLORES THE SEA. Pp. 39.
  - m) NEW YORK – City of the Sea. Pp. 31.
  - n) ARCHITECTURE – U. S. A.. Pp. 48.
  - o) MUSIC IN AMERICA. Pp. 31.
- [ted by A. Thorossian.]
- IN MY FATHER'S HOUSE – G. N. Fletcher, and Other stories (condensed). Presented by the author.
- THE POCKET TOURIST DICTIONARY – Hagop T. Nazarentz. Beirut, Haik Printing Press, pp. 79. Presented by the author.
- NEWSLETTER – Summer 1961. Presented by Frank Harris.
- FRIDJOF NANSEN – Chr. A. R. Christensen. Presented by Frank Harris. Pp. 32.
- KIDAZE – P. K. Thomajan (presented by the author). Continental, Centaur Press, 1961.
- DAVID OF SASSOUN (Armenian folk epic) – A translation with critical introduction and notes by Aram Tolegian (presented by him). New York, 1961, pp. 140.
- THE CHEMISTRY OF ORGANIC CYANOGEN COMPOUNDS – Dr. Vartkes Migrdichian (presented by the author). New York, 1947, pp. 460.
- LE CHEVALIER A L'EMERAUDE (Roman) – Victor Gardon (présenté par l'auteur). Paris, Editions Stock, 1961, pp. 438.
- POEMAS – Carlos Pempedjian (presented by the author). Montevideo, 1959, pp. 116.
- ENTSTEHUNG UND ENTWICKELUNG DER ARMENISCHEN PRESSE UND IHR EINFLUSS ... – Bedros Froundjian (presented by the author). Berlin, 1961, pp. 227.
- (Ծանոթանալիք)